

Universitatea
Ștefan cel Mare
Suceava

Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării

**CENTRUL DE ÎNVĂȚĂMÎNT LA DISTANȚĂ ȘI FORMARE
CONTINUĂ**

**Program de studii: Limba și literatura română – O limbă și literatură
modernă (franceză/germană)**

Anul III, sem. I

Limba Română Contemporană: Sintaxa II

Prof. univ. dr. Rodica NAGY

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ȘTEFAN CEL MARE” SUCEAVA

Cuprins

§ 1. Generalități.....	3
§ 2. Subiectul	4
Teme și întrebări	10
§ 3. Propoziția subiectivă.....	11
§ 4. Predicatul	12
4.1. Predicatul verbal.....	14
4.2. Predicatul compus	15
4.3. Predicatul adverbial	16
4.4. Predicatul interjecțional.....	16
4.5. Predicatul nominal	17
4.6. Acordul predicatului cu subiectul	22
§ 5. Propoziția predicativă	24
Teme și întrebări	25
§ 6. Atributul.....	25
6.1. Atributul substantival.....	27
6.2. Atributul adjectival	29
6.3. Atributul pronominal	31
6.4. Atributul verbal	32
6.5. Atributul adverbial.....	32
6.6. Atributul numeral	33
§ 7. Propoziția atributivă.....	34
§ 8. Atributul circumstanțial	35
8.1. Propoziția atributivă circumstanțială.....	39
§ 9. Apozitia	40
Teme și întrebări:	45
§ 9. Complementul.....	45
9.1. Complementul direct	46
9.2. Propoziția completivă directă	53
9.3. Complementul intern	54
9.4. Complementul de agent	58
9.5. Propoziția completivă de agent.....	61
9.6. Complementul indirect	61
9.7. Propoziția completivă indirectă	66
Teme și întrebări:	67
§ 10. Circumstanțialul	67
10.1. Circumstanțiale cu dependență și față de un nume.....	72
10.2. Circumstanțiale propriu-zise.....	82
BIBLIOGRAFIE	102
IZVOARE	112

FUNCȚII SINTACTICE

§ 1. Generalități

În gramatica românească, definițiile date funcțiilor sintactice nu sînt convergente: criteriul utilizat este uneori *logic* (în cazul subiectului și predicatului), *formal* (după natura morfologică a regentului – atributul și unele complemente), alteori *semantic* (în cazul circumstanțialelor). Funcțiile sintactice, fiind date apriorice ale analizei¹, nu sînt, în aceste concepții, în legătură cu raporturile sintactice.

Există, însă, lucrări² în care prioritatea demersului analitic o constituie raporturile sintactice, chiar dacă se definesc raporturile³ prin funcții sau funcțiile prin raporturi⁴. Configurația polară a subordonării și a raporturilor de inerență și apozitiv, raporturi generatoare de funcții sintactice: atribut, complement, circumstanțial, atribut circumstanțial, subiect și predicat, respectiv, apozitie, conferă unității sintactice (parte de propoziție, propoziție, substitut de propoziție) o nouă identitate dobîndită exclusiv ca urmare a participării la realizarea acestor raporturi, căci, în principiu, „funcțiunile gramaticale pot fi stabilite pentru combinații de elemente și nu pentru un element simplu și unic”⁵, identitate numită *funcție sintactică*⁶. Definită astfel, funcția sintactică se individualizează ca fiind purtătoare de sens gramatical (derivat al raportului de subordonare, de inerență sau apozitiv) și semantic (implicat de caracterul noțional al „raportului”); particularizînd, nu se pot suprapune conceptele de **parte de propoziție** și de **funcție sintactică** decît dacă se ignoră actualizarea funcției sintactice la nivelul frazei sau al substitutului de propoziție/frază.

Orientarea glosematică a impus în știința limbii identitatea conceptuală a termenilor *determinare* și *depen-dență unilaterală*⁷. În această concepție, *determinarea* este o funcție sau o relație dintre un determinat (o constantă) și un determinant (o variabilă), relație funcțională în diverse compartimente ale structurii lingvistice (între normă și uzaj, la nivel morfosintactic). L. Hjelmslev face distincția necesară dintre *conținutul* relației determinat (termen primar)/ determinant (termen secundar), manifestat într-o determinare orientată dinspre termenul secundar spre termenul primar și *expresia* acestei relații – *recțiunea* – ca determinare cu orientare opusă (dinspre termenul primar spre termenul secundar)⁸. Prin corelarea conceptului hjelmslevian de *dependență unilaterală* cu teza complementarității, a condiționării reciproce la nivel sintactic, considerăm că *determinarea* este o categorie sintactică operantă în organizarea ansamblului de relații ierarhice care se stabilesc în șirul de elemente care realizează o comunicare, categorie cu o sferă mai largă, ce depășește limitele determinării nominale. Conținutul categoriei determinării sintactice fundamentează și explică delimitarea și orientarea referinței⁹ unui element de natură nominală sau verbală. Consecința funcționării procesului de determinare (nominală și/sau verbală) este saturarea semantică și referențială¹⁰ a celor două componente fundamentale în enunț: nume și verb.

¹ Pană Dindelegan, *Teorie*, p. 109.

² Dimitriu, *GES*, p.112-122 și 145-152, Irimia, *GLR*, p.369, Stati, *TMS*, p.132 ș.a.

³ Vezi Hjelmslev, *Essais*, p.12, Tesnière, *Eléments*, p.12 și, pentru comentarii, Diaconescu, *Sintaxa*, p.245.

⁴ L. Hjelmslev, *Prolégomènes à une théorie du langage*, (1943), Les Editions de Minuit, Paris, 1953, [=Hjelmslev, *Prolégomènes*], p.11.

⁵ Coșeriu, *Prelegeri*, p. 75.

⁶ *DL*, p.216-217; S. Stati, *Noțiunea de „funcție” în gramatică*, în *LL*, XIV, 1967, p. 127-134; V. Hodiș, *Dintr-un viitor lexicon de terminologie sintactică: funcția*, StUBB, Philologia, 1976, p.32-42; *DSL*, p.212-213.

⁷ Hjelmslev, *Essais*, p. 54.

⁸ *Ibidem*, p. 156-157. Remarcăm faptul că recțiunea presupune dependența unilaterală, dar reciproca nu este valabilă, datorită existenței dependențelor unilaterale nereciprocale (marcate prin aderență). Vezi și E. Ionescu, *Manual de lingvistică generală*, Ediția a II-a revizuită, Editura All, București, 1997, [= Ionescu, *Manual*], p. 164 și *ELR*, p. 475.

⁹ Coșeriu, *Determinare*, p. 209.

¹⁰ J. Moeschler, Anne Reboul, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinoc, Cluj, 1999, [= DEP], p. 340.

Dacă forma de manifestare a *determinării nominale* (de tip sintactic) se concretizează în *funcția unică* de atribut generată de raportul de subordonare față de nume, prin analogie, putem admite că *determinarea verbală* (de tip sintactic) are drept rezultat un *grup de funcții*¹¹ generate prin subordonare față de verb (regent verbal). Sintagmele *determinare nominală/determinare verbală* relevă o dinamică a relațiilor *nume/verb* (T) – determinant (T'), desfășurate de la periferie spre nucleul grupului (cap de grup)¹², dinamică ce polarizează în jurul nucleului suma *indistinctă* din punct de vedere sintactic a elementelor utilizate de vorbitor pentru individualizarea semantică. Concretizarea sintactică a determinărilor numelui/verbului particularizează prin funcții sintactice (atribut/complement sau circumstanțial) dinamica relației opuse, T'–T, care permite specialistului descrierea și subcategorizarea sfe-relor indistincte mai sus menționate. Din această perspectivă se justifică, conceptual și terminologic, apelul la sintagmele *determinare atributivă*, respectiv *determinare completivă/ circumstanțială, dublă determinare simultană (atributivă circumstanțială)*, toate trimițând la realitățile sintactice rezultate prin desfășurarea raportului de subordonare, la care se adaugă *determinarea apozitivă* instituită de raportul apozitiv.

Conceperea determinării ca o rețea de relații inter-/intrasistemice se poate extinde și asupra determinării ca «individualizare semantică» prin sintaxă. Corolarul acestei extrapolări este renunțarea la reducția termino-logică hjelmsleviană (relația de determinare nu vizează, așadar, exclusiv relațiile ierarhice). Pornind de la premisa că *orice relație* (raport) „presupune **pierderea**, într-o măsură mai mică sau mai mare, **a independenței**”¹³ (s. ns.) termenilor antrenați, apreciem ca superlativă teza funcționării determinării prin intermediul **tuturor** raporturilor sintactice admisibile¹⁴ – inerență, coordonare, subordonare, dublare, apozitiv, mixt, intențional, expli-cativ .

Sintetizînd, putem afirma că extensiunea noțiunii de *determinare în sintaxă* vizează ansamblul *relațiilor de orice tip* dintre componentele enunțului (nu numai cele ierarhice), iar intensiunea determinării o constituie fiecare dintre realizările sintactice ale acestor relații care reflectă raporturile sintactice (și, desigur, conse-cințele funcționării lor în enunț, adică, generarea/non-generarea funcțiilor sintactice).

§ 2. Subiectul

Raportul de inerență se distinge de celelalte raporturi sintactice generatoare de funcții prin capacitatea de manifestare univocă la nivelul propoziției, între părțile de propoziție principale subiect și predicat și prin trăsăturile de conținut și de formă specifice.

Subiectul este definit în majoritatea gramaticilor românești prin luarea în considerare a actualizării funcției ca parte principală de propoziție (formal) și prin referire la semantismul său. Atunci cînd se privilegiază conținutul semantic în definirea subiectului, se apreciază că acesta este elementul despre care se comunică ceva prin intermediul predicatului, arătînd cine face sau cine suferă acțiunea (exprimată prin verbul predicat la diateza activă, reflexivă sau pasivă), cine este caracterizat de o anumită stare, cui i se atribuie o însușire (exprimată prin numele predicativ). Remarcăm faptul că notele semantice relevante constant prin acest tip de definiție corespund unui actant (pacient) animat; or, planul lingvistic nu se suprapune celui ontic, fiind necesară, în cazul intenției de surprindere a particularităților de ansamblu ale manifestării unei realități sintactice, circumscrierea aspectelor ignorate uneori, dar posibile în actualizarea discursivă. Așadar, subiectului poate fi și un actant (pacient) inanimat, realizat printr-un substantiv care desemnează un obiect, dar poate fi și un substantiv deverbal.

În gramaticile de orientare structuralistă se subliniază trăsăturile formale ale subiectului concretizate în restricțiile de natură morfologică declanșate prin intermediul inerenței, restricții ce impun alegerea formei cazuale a acestuia (în principiu, un nume în cazul nominativ) și, simultan,

¹¹ Dimitriu, *Tratat*, I, p. 341.

¹² *DSL*, p. 88-89.

¹³ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 372.

¹⁴ Ferdinand de Saussure, în *Curs*, p. 139 vorbește despre solidarități sintagmatice rezultate din faptul că „aproape toate unitățile limbii depind fie de ceea ce le înconjoară în lanțul vorbit, fie de părțile succesive din care se compun ele însele”; o observație similară se relevă în gramatica românească mai veche: T. Cipariu avansa ideea că „încă stricte luînd, toate cuvintele propoziției se pot considera ca dependente unul de altul, pentru că toate stau în oarecare referință unul către altul, spre a forma totalitatea cugetului și a propoziției.” (Cipariu, *Opere*, II, p. 274).

orientează selecția formei verbului-predicat în acord cu subiectul (acord gramatical în număr și persoană, eventual, în gen). Un argument al structuraliștilor, în favoarea considerării subiectului ca o poziție sintactică subordonată centrului verbal, pune în lumină blocarea acordului în situațiile în care funcția de subiect se realizează în propozițiile non-finite cu centrul verbal concretizat în verbe la moduri nepersonale, gerunziul, infinitivul sau participiul:

Înainte de a pleca eu, el a oprit televizorul.

Auzind eu asta, am plecat acasă.

Acestea zise, ședința s-a terminat.

O altă trăsătură a subiectului este sesizată în studiile care pun accent pe componenta pragmatică a limbii și pe relația acesteia cu gândirea, ținându-se cont de legătura dintre judecată și propoziție, ca atare, subiectul este considerat termenul cunoscut, dat, ceea ce este vechi în propoziție, *tema* despre care se comunică ceva prin intermediul *remei* (predicatul)¹⁵.

Dacă în gramaticile de orientare structuralistă și generativistă se susținea teza subordonării subiectului față de verbul predicat, în variantele ameliorate ale gramaticilor de tip relațional ori categorial se admite că poziția de subiect este o categorie universală, care are obligativitatea „acoperirii” în orice limbă, fie concret, prin intermediul unor substantive, pronume etc., fie abstract prin categorii vide (de exemplu, urmele care apar în urma deplasării subiectului).

În opinia noastră, subiectul este partea principală de propoziție, despre care se comunică ceva cu ajutorul predicatului și care poate exprima următoarele «cazuri de adîncime»:

- agentul (animat/inanimat) al acțiunii:

Dumneata citești vreodată registrele astea? (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 26);

- pacientul (animat/inanimat) al acțiunii:

Monstruoasa propunere fusese debitată pe tonul flegmatic al unei comunicări banale. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 125);

- instrumentul acțiunii:

Fiecare oră îl depărta de Roma și-l apropia de o cetate despre care nu știa decît că era locuită de barbari și că nu avea voie s-o părăsească. (Paler, *Aventuri*, p. 123);

- sursa acțiunii:

Antim privea stîngaci în jurul lui... (Eliade, *Noaptea*, p. 306);

- posesorul:

Fiecare casă își avea grădina sau măcar arborele ei. (Eliade, *Noaptea*, p. 325);

- beneficiarul acțiunii:

În palma stîngă, Dinu simți răceala safirului... (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 124).

O detaliere a nuanțelor semantice pe care le dezvoltă subiectul în strictă dependență de trăsăturile referentului numit prin substantivul cu această funcție sintactică o înfîlmim la A. Dîrul¹⁶, care consideră că o grupare provizorie a tipurilor de subiecte ar putea fi următoarea:

1. **subiect acțional** (al acțiunii interne), reprezentat de un substantiv (substituit) în cazul nominativ, prin care este numită o ființă care se caracterizează printr-un dinamism interior (*Cîinele fugе*);

2. **subiect agentiv**, redat printr-un substantiv (substituit) în cazul nominativ, care numește ființe, rareori obiecte și fenomene, care exercită o acțiune aplicată unui obiect din afară pentru a-l modifica, a-l transforma, a-l face să dispară (*Elena scrie tema. Ploaia a inundat grădina*);

3. **subiect al stării**, reprezentat prin substantive (substitute) în nominativ, nume de persoane (metaforic și nume de inanimate), caracterizate prin stări (*El doarme.*);

4. **subiect al procesului**, exprimat prin substantive în nominativ care numesc obiecte concrete sau materii supuse unui proces interior (*Vinul se oțetește. Metalul ruginește.*);

5. **subiect obiectual pasiv**, exprimat prin substantive în nominativ care numesc obiecte a căror caracteristică este rezultatul acțiunii (*Elena este lăudată*);

6. **subiect al existenței** (prezenței) exprimat prin substantive în nominativ, nume de animate, care sînt prezente, se află într-un anumit cadru (*Martorii asistă. Bunicul trăiește.*);

¹⁵ Pentru situațiile în care tema nu coincide cu subiectul, vezi și Merlan, *Sintaxa*, p. 37

¹⁶ Alexandru Dîrul, *Schițe de gramatică funcțional-semantică a limbii române*, Chișinău, 2002, p. 210-211.

7. **subiect posesor**, realizat prin substantive în nominativ, nume de obiecte animate sau inanimate, care au în posesia lor obiecte, ființe etc. (*Ministrul deține mai multe proprietăți.*);

8. **subiect posedat**, exprimat prin substantive în nominativ, prin care sînt numite obiecte, ființe, materii care se află în posesia cuiva (*Casa aparține primarului. Cartea este a ta.*);

9. **subiect funcțiv**, exprimat prin substantive în nominativ ce numesc aparate, mecanisme, instalații etc. care sînt caracterizate prin proprietatea de a funcționa (*Ascensorul funcționează.*);

10. **subiect al percepției**, exprimat prin substantive (substitute) în nominativ ce numesc ființe care se caracterizează prin proprietatea de a sesiza prin facultatea percepției, lucrurile, fenomenele din realitate (*El aude zgomotul*);

11. **subiect al evaluării**, exprimat prin substantive în nominativ (substitute) ce numesc ființe umane în ipostaza lor de apreciatori ai lucrurilor din realitate (*El disprețuiește sentimentalismul.*);

12. **subiect al comparației**, exprimat prin substantive în nominativ, care numesc obiecte, ființe comparate din diferite puncte de vedere cu alte obiecte, ființe etc. (*Nistrul e mai adînc decît Prutul*);

13. **subiect al clasării**, exprimat prin substantive în nominativ, ce numesc obiecte de diferite naturi, care pot fi încadrate la o categorie sau la alta (*Pisica este o felină*);

14. **subiect al semnului calificativ**, exprimat prin substantive în nominativ, prin care sînt numite cele mai diverse obiecte determinate prin trăsături statice de diferite naturi (*Băiatul e mare. Fata e deșteaptă.*);

15. **subiect al calificării sociale**, exprimat prin substantive în nominativ ce numesc ființe umane din perspectiva poziției pe care acestea o ocupă în societate, într-o ierarhie de posturi administrative, militare, religioase etc. (*Iosif este evreu. Ion este general*).

Pe lângă cele cincisprezece tipuri semantice identificate, validate ca posibile și în alte lucrări de referință, autorul în discuție acceptă că se poate vorbi și despre un **subiect al senzației**, exprimat prin substantive în cazul dativ sau acuzativ cu prepoziția *pe*, prin care sînt numite ființe, mai ales umane, care pot avea senzația durerii, foamei, setei etc. (*Pe băiat îl doare capul. Băiatului îi este foame.*) Credem că în acest caz trebuie operată distincția dintre subiectul gramatical (sintactic) și cel logic, pe baza trăsăturilor de natură formală: termenul în dativ, respectiv, în acuzativ are altă funcție sintactică decît cea de subiect (complement direct/indirect), deși, din punct de vedere logico-semantic corespunde beneficiarului, sediului unei stări (fiziologice, afective).

Din punctul de vedere al prezenței/absenței în propoziție, subiectul poate fi **exprimat**, actualizat printr-o parte de vorbire, și **neexprimat**, fiind deductibil din enunțurile anterioare sau din cele care succed propoziției, prin intermediul relațiilor de continuitate și de progresie instaurate la nivelul textului (**subînțeles**) sau din formele flexionare ale verbului-predicat (**inclus**).

Subiectul **exprimat** se realizează prin următoarele părți de vorbire:

– substantive sintetice sau perifrastice, comune, proprii, nume de animate, inanimate, mai ales în cazul nominativ, substantive provenite din alte părți de vorbire prin conversiune:

Firea proprie-ți poate fi cel mai mare dușman. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 76);

Dimitrie părăsi biblioteca pradă unei deprimări adînci. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 215);

Părerile de rău care urmează mai totdeauna vorbelor necugetate pe Melina n-o mișcau deloc. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 111);

De la mare distanță,

De la foarte mare distanță,

Nașterea lumii și apoia ei

Sînt lipite

Și dorm îmbrățișate

În acest punct albastru. (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 164);

– pronume personale și de reverență:

Ea era frumoasă ca umbra unei idei. (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 205);

Dumneata citești vreodată registrele astea? (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 26)

– pronume demonstrative:

*Afară de muncă, restituirea asta socială, punctul ăsta permanent de sprijin, **celelalte** țin mult de hazard.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 26)

– pronume nehotărâte:

Cineva taie cu o foarfecă

Drumurile mele... (M. Sorescu, *Puntea*, p. 9);

*În târgul ăsta nenorocit, vechi, copleșit exasperant de faima veacurilor trecute, **toate** sosesc cu întârziere, **toate** ajung atenuate, deformate...* (A. Buzura, *Fețele*, p. 12);

– pronume interogative:

Cine spunea că nu există punți de legătură

Între lumea aceasta și cea de dincolo? (M. Sorescu, *Puntea*, p. 62);

– pronume relative:

*Esența omului este **ce** rămîne din om după ce tot **ceea ce** îl sprijinea este înlăturat.* (H-R. Patapievici, *Zbor*, p. 112);

– pronume negative:

Nici unul dintre ei nu mai era cel de dinaintea războiului. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 359);

– pronume posesive:

Ai noștri îi izgonesc pe nemți la vale... (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 213);

– numerale (cu excepția celor adverbiale):

Doi se serviseră, ceilalți nu fumau. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 121);

– verbe la moduri nepersonale (dacă nu considerăm infinitivul și gerunziul moduri predicative, la care se adaugă supinul și participiul¹⁷):

A manifesta o asemenea preferință însemna, în teorie cel puțin, a exprima intenția de a reveni la cursul din săptămîna următoare. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 76);

Era greu **de crezut** că se va schimba.

Se aude **tunînd**.

Merită **încercat**.

– construcții relative infinitivale:

*N-are **cine veni**.*

*Nu-i **ce zice**.*

Subiectul neexprimat (dar deductibil) este de două tipuri: determinabil (identificabil) și neidentificabil din punct de vedere semantic. În prima categorie intră subiectul *inclus* și subiectul *subînțeles*, în a doua, subiectul *nedeterminat* și cel *general*.

Subiectul *inclus* sau deductibil din desinențele de persoana întâi și persoana a doua, singular și plural, ale verbului predicat, din alternanțe fonetice, din forma verbului auxiliar, ca și în alte limbi romanice (italiana, spaniola, portugheza, catalana), la care omonimia de persoană nu se produce, are o frecvență mare în limba vorbită, dar și în limba literară scrisă, exprimarea prin pronume personale fiind considerată emfatică:

Sînt sătul de-atîtea corvezi

De-atîtea determinări, obligații și legi,

Eu am fost făcut să fiu liber. (M. Sorescu, *Puntea*, p. 13).

În gramaticile de tip GB, subiectul *inclus* este considerat un caz de manifestare a parametrului subiectului nul în distingerea limbilor care acceptă neexprimarea subiectului de limbile care impun ca obligatorie poziția de subiect în enunț. Conform acestei interpretări, limba română este o limbă „pro-drop”, caracterizată prin parametrul subiectului nul.

Subiectul *subînțeles* se identifică din contextul anterior, cel mai frecvent, dar poate să fie exprimat și într-o propoziție care urmează:

Daniel Șerban își îmbracă pardesiul, pe culoar și-n hol salută-n dreapta și-n stînga, pe urmă porni pe stradă fără să se grăbească. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 416).

¹⁷ Irimia, *GLR*, p. 389.

În literatura de specialitate românească se apreciază, în principiu, că în categoria subiectului neexprimat intră și subiectul nedeterminat, opus celui determinat, după criteriul trăsăturii semantice *identificat, identificabil / neidentificat, neidentificabil*. Subiectul nedeterminat sau general trimite la persoane reale indefinite, care pot implica, prin generalizare, și persoana vorbitorului. În opinia noastră, subiectul neidentificat/neidentificabil se clasifică, în funcție de persoana gramaticală a verbului predicat, în:

1) *subiect general*:

– a) de persoana întâi plural (cu o frecvență redusă):

Ne tragem din apă

ne sufocăm din aer

și tindem spre înțelesul cuvântului. (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 279);

– b) de persoana a doua singular:

*Melina vedea că banii puteau folosi și la altceva decât să-i **numeri** și să-i **ții** bine ferecați.*

(Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 49);

2) *subiect nedeterminat*, de persoana a treia singular sau plural, în cazurile în care suprimarea duce la imposibilitatea de identificare a subiectului:

Scrie-n ziar și au anunțat și la radio.

Subiectul nedeterminat se poate concretiza în substantive al căror conținut este general, identitatea lui semantică fiind deschisă, atribuibilă întregii serii de referenți corespunzători clasei numite:

*Cînd n-are **omul** noroc n-are...* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 215).

Din punctul nostru de vedere, interesează aici mai degrabă situațiile în care subiectul nedeterminat este neexprimat, caz în care nu trebuie confundat cu subiectul inclus ori cu cel subînțeles, și nu cazurile în care subiectul este exprimat prin substantive (pronume) cu valoare semantică generalizatoare, deoarece în limbă există modalități diverse de marcarea a nedeterminării (prin articol definit, nedefinit, prin absența articolului, prin adjective și pronume nehotărâte etc.), mărci pe care în mod obișnuit specialiștii le ignoră atunci cînd propun criterii de clasificare a unităților sintactice. Pentru consecvența demersului teoretic, ar trebui să se accepte că sînt identificabile și nume predicative (exprimate, evident) nedeterminate, complemente, attribute cu valoare generală. O astfel de clasificare a părților de propoziție în discuție este însă irelevantă din punct de vedere sintactic, motiv pentru care limităm noțiunea de „subiect nedeterminat“ la cazurile menționate mai sus, încadrabile în subiectul neexprimat.

În limba română, existența propozițiilor analogice monomembre probează că verbele avînd valențe libere pentru alte funcții decît subiectul pot funcționa ca predicate în absența subiectului. Se acceptă că subiectul este zero pe lîngă:

- verbele sintetice meteorologice:

Plouă.

Tună.

Notă. Verbele meteorologice se utilizează rar, mai ales, în limba vorbită, cu subiect intern (exprimat printr-un substantiv cu radicalul comun cu al verbului predicat): *A plouat **o ploaie** strașnică.*

- verbe perifrastice (locuțiuni verbale) impersonale de tipul.

Nu-mi pasă de tine.

Îmi pare rău de voi.

Mă doare în gît.

- verbe perifrastice care nu se pot combina cu un subiect, valența specifică fiind ocupată de un subiect component al perifrazei, al verbului-suport:

*Îi este **foame/dor/sete**.*

*E **soare/ianuarie**.*

*Se face **frig/ger**.*

Considerăm că subiectul este zero pe lîngă predicatele regente pentru propozițiile subiective – predicate adverbiale, verbale etc. (vezi *infra*), în propoziții monomembre insuficiente:

E adevărat că vei cunoaște adevărul și că adevărul te va elibera, dar nu toate adevărurile stau în mod egal la îndemână. (H.-R. Patapievici, Zbor, p. 135);

Poate că toate drumurile merg în cer, dar nu fiecare este pentru oricine. (H.-R. Patapievici, Zbor, p. 135).

În privința topicii, se aserțază că, în funcție de prezența sau de absența factorului subiectiv în vorbire, dominanța unei succesiuni se clasifică în obiectivă și subiectivă. În topica dominantă obiectivă, standard, subiectul precedă predicatul, urmînd tiparul logic al ordinii naturale a gîndurilor care se reflectă în ordinea cuvintelor, de la termenul cunoscut spre termenul nou:

Întrebările erau naive, inutile.

Cînd vorbitorul atribuie o importanță mai mare predicatului, insistînd asupra semnificației acestuia, subiectul este postpus:

*Făcuse **fiecare** ce-i dictase conștiința.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 416).

Poziția subiectului în raport cu predicatul și cu complementul direct constituie un alt parametru tipologic după care se clasifică limbile funcționale, alături de parametrul subiectului nul sau al mărcii actanțiale. Limba română, în concepție tradițională, a fost considerată una de tipul S-V-O, ca și celelalte limbi romanice (și alte limbi din alte familii, de altfel), în care funcționează o determinare externă a complexului subiect-verb-predicat, spre deosebire de latină, unde subiectul și verbul predicat încadrează celelalte determinări (interne)¹⁸. Studiile mai noi¹⁹, de inspirație generativă (GB), realizate printr-un demers deductiv, care se sprijină pe examinarea unor corpusuri de texte variate acreditează ideea, mai avantajoasă, credem noi, că, în general, limba română nu privilegiază pe prima poziție subiectul, ci predicatul, ceea ce demonstrează că factorul subiectiv prevalează asupra celui rațional, logic, cognitiv în anumite tipuri de comunicare. Credem însă că asemenea concluzii sînt validate pentru anumite tipuri determinate de discurs, dar că în discursurile specifice stilului științific și ale stilului juridic-administrativ topica obiectivă este predominantă.

Există cîteva situații în care subiectul are topică fixă, obligatorie, după verbul predicat:

1) În verbele perifrastice a căror construcție inițială cu subiect s-a gramaticalizat:

*Mi-e **foame**. Mă doare **capul**.*

2) În unele propoziții interogative directe și indirecte parțiale:

*Cum trăiesc unii **oameni**?*

*Nu știu cum trăiesc unii **oameni**.*

3) În unele propoziții incidente:

*Dar ce bine știți aceste lucruri! se mirase **profesorul**.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 32).

Dacă în cazul realizării funcțiilor de complement direct și de complement indirect în dativ acceptăm că se instăue un raport de dublare, prin care se gramaticalizează actualizarea bipolară a celor două funcții, instanțierea dublă a subiectului (prin intermediul unui substantiv și al unui pronume personal corespunzător) constituie efectul unei opțiuni subiective a vorbitorului, prin care se atribuie enunțurilor valorile unor acte de vorbire specifice amenințării (*Vine **ea mama***), emfazei (***Copiii** aveau și **ei** partea lor de vină!*²⁰) sau empatizării:

***Melina**-nchidea și **ea** discret ochii și căuta să-și păstreze firea...* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 112)

Așadar, din rațiuni expresive, subiectul se poate relua, ca în exemplul următor, prin intermediul unui pronume, însoțit eventual de adverbul emfatic și:

*Dacă **inteligenta mea** medita încă la motivul pentru care Dostoievski alesese frumusețea pentru a mîntui lumea, și nu adevărul, îmi dau seama că **inima mea, și ea**, alesese.* (H.-R. Patapievici, Zbor, p. 123).

În privința cazurilor subiectului, se poate aprecia că nominativul numelui cu această funcție sintactică reprezintă cazul în conformitate cu norma sintactică a manifestării raportului de inerentă. Abaterile de la norma cazului nominativ, produse prin anacolut generalizat²¹, pot deveni la un moment

¹⁸ Coșeriu, *Prelegeri*, p. 140.

¹⁹ Vezi Maria Manoliu-Manea, *Gramatică, pragmasemantică și discurs*, Editura Litera, București, 1993.

²⁰ *ELR*; p. 538.

²¹ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1264.

dat noi norme, astfel încât sînt admisibile ca avînd funcția de subiect și substantive (substitute) în alte cazuri decît nominativul:

- subiect în cazul genitiv:

Ai Sînzieniei îi plăcură pe părinții lui Mircea. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 459)

- subiect în cazul acuzativ, cu prepozițiile partitive *de, din*:

Au mai plecat din oameni.

Notă. În aceste două cazuri, considerăm că au validitate argumentele în favoarea generalizării anacolutilui care constă în omiterea din exprimare a substantivului în cazul nominativ cu funcția de subiect, regent al atributului în genitiv (*părinții Sînzieniei*), respectiv, în acuzativul construit cu prepozițiile *de, din*, dintr-o structură inițială construită pe baza unei relații mereologice: *au mai plecat o parte din oameni*.

- subiect în cazul dativ, concretizat prin pronume relativ sau nehotărît, justificat prin omisiunea unui termen care intra, în structura inițială completă în raport de subordonare cu verbul din regentă, recțiunea transferîndu-se asupra relativului din subordonată:

Dar cum bine nu se putea face cu de-a sila și minte nu se putea vîrî-n cap cui nu-i dăduse bunul Dumnezeu, osteniți de-a risipi bunătate de sfaturi cui nu deschidea urechea să le-asculte, o lăsară în pace. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 252);

Așa se-nîmplă oricui trăiește într-o lume de iluzii, în loc să meargă cu picioarele pe pămînt. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 284).

Structura subiectului poate fi *multiplă*, alcătuită pe baza raportului sintactic de coordonare, stabilit între elemente cu același semnificat categorial (aparținînd aceleiași clase morfologice, de exemplu, două substantive, două sau mai multe pronume) sau cu un semnificat diferit (un substantiv și un pronume, un numeral etc.):

Marina și Marioara se duceau de multe ori una la alta. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 66);

Cei doi și profesorul lor au părăsit sala.

În registrul vorbit, familiar, elementele componente ale subiectului binar pot fi de ranguri diferite, în sensul coexistenței unui nume în nominativ cu un nume în acuzativ, precedat de prepozițiile *cu, împreună cu*, în cazul coordonării de tip copulativ (asociativ) prin jonctivul *și*:

Tu și cu mine reușim să găsim o soluție.

În legătură cu aceste tipuri de structuri, Marina Rădulescu²² apreciază că frecvența crescută din ultimii ani s-ar explica prin influența traducerilor din engleza americană (*John and me*), dar constată că nu reprezintă totuși o inovație recentă și că se regăsesc și în limba literară veche. Dacă în lucrările mai vechi se vorbește în acest caz de o excepție reală de la nominativul standard al subiectului, al doilea termen fiind în acuzativul recționat prin *cu, împreună cu, și cu*²³, pentru Marina Rădulescu respectivele structuri reprezintă excepții aparente, datorate fenomenului elipsei: s-ar omite, în această ipoteză, pronumele în nominativ *noi*, subiectul propriu-zis, iar sintagma prepozițională ar constitui o apozitie dezvoltată la acest subiect, în cadrul căreia termenul în acuzativ ar avea funcția de «complement sociativ». În opinia noastră, dacă soluția recunoașterii unei funcții apozitive cu antecedent neexprimat (cu funcția de subiect) este acceptabilă, admiterea funcției de complement sociativ în cadrul apozitiei dezvoltate rămîne, totuși discutabilă, întrucît, în acel caz, proiectul sintactic propus de vorbitor ar avea altă organizare:

Tu găsești soluția împreună cu mine.

Teme și întrebări

1. Indicați cîteva tipuri de subiecte identificabile în funcție de criteriul semantic; exemple
2. Subiecte în alte cazuri decît nominativul
3. Construiți enunțuri în care să existe: un subiect exprimat prin pronume relativ în nominativ, respectiv genitiv și dativ.
4. Exprimarea subiectului: exemple

²² Marina Rădulescu, *Despre sintagmele (cu valoare de subiect) legate prin „și cu”*, în vol. coordonat de Gabriela Pană Dindelegan, *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, II, Editura Universității din București, 2003, p. 183-188.

²³ Avram, *Gramatica*, p. 329.

§ 3. Propoziția subiectivă

Statutul special al propoziției subiective printre celelalte propoziții subordonate a constituit o problemă deseori avută în atenție în cercetarea gramaticală românească²⁴, rezolvată însă diferit de specialiști. Așa cum am amintit în discuția referitoare la raportul de inerență, dacă subiectul, în calitate de element esențial în propoziție, este o parte principală de propoziție, propoziția subiectivă este un corespondent semantic al acestuia (putând fi contrasă într-un subiect), cu mărci specifice însă subordonării. Propoziția subiectivă este așadar propoziția secundară care corespunde semantic unui subiect și determină un verb, un adverb etc. insuficient semantic și gramatical, ce funcționează, în mod obișnuit, ca predicat al unei propoziții monomembre insuficiente și care, fiind în propoziția principală, este și regentul ei.

Elementele regente ale propoziției subiective pot fi predicate verbale, adverbiale, nominale și, rar, interjecționale. Atunci când se concretizează în predicate verbale, regentele subiectivei pot fi:

- verbe sintetice ori perifrastice la diateza impersonală, marcat prin pronumele reflexiv *se* (*a se părea*, *a se zice*, *a se cuveni* etc.):

Se știe foarte bine că prin democrație niciodată nu sînt aleși cei mai buni. (H.-R. Patapievici, *Omul recent*, p. 387);

- verbe sintetice sau perifrastice la diateza impersonală, marcată prin zero (*a trebui*, *a fi*, *avea*, *a părea*):

Trebuie să recunosc că am niște rigidități de caracter și niște intoleranțe pe care nu mi le pot învinge. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 436);

Îmi place să ascult muzică.

Nu încapă îndoială că veniseră la o audiere exploratorie. (I. Gheție, *Încotro*, p. 75);

- verbe la orice diateză, la care valența liberă pentru subiect nu este ocupată printr-o parte de propoziție subiect:

Cine caută valoarea admite să se aservească indefinit celui care i-o conferă. (H.-R. Patapievici, *Zbor*, p. 68);

- un verb la diateza pasivă cu valoare impersonală:

Este știut că a atras atenția tuturor.

- un verb din seria celor de mai sus, la un mod nepersonal:

Acest editorial pare scris pentru urechile studenților, rămînînd să mai vedem cum vor reacționa aceștia... (R.L., nr. 5, 2004, p. 31);

Întîmplîndu-se să adorm în puterea unuia, am avut un vis... (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 150);

- verbe perifrastice la diateza impersonală (expresii verbale impersonale) care au în structură verbul *a fi* (*a părea*) și un adverb, interpretate în mod **nejustificat** ca predicate nominale:

Era atât de rar să găsești în ochii cuiva ce căutai, să găsești un ecou al minții tale în mintea altcuiva. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 120);

Predicatul adverbial își legitimează statutul prin calitatea sa de regent pentru o propoziție subiectivă; se concretizează într-un adverb (sintetic sau perifrastic) predicativ, urmat obligatoriu de o conjuncție subordonatoare:

Poate că atunci am deprins farmecul vieții de mînăstire... (H.-R. Patapievici, *Zbor*, p. 51);

Fără-ndoială că mă interesează.

Predicatul interjecțional nu intră, de regulă, în raport de subordonare cu o propoziție subiectivă, datorită conținutului semantic particular, antrenînd de obicei în calitate de subiect, fie interlocutorul, fie, atunci când substituie un verb de acțiune, un nume subiect. Totuși, se admite că o interjecție predicativă, în codul oral, se comportă ca un regent pentru subiectivă:

Zău că nu știu, spuse Melania cu multă sinceritate. (A. Buzura, *Fetele*, p. 12).

Predicatul nominal complet funcționează ca regent pentru o propoziție subiectivă, dacă verbul copulativ din structură este la persoana a treia:

Ce mă uimește la el este siguranța alegerii. (H.-R. Patapievici, *Zbor*, p. 65);

²⁴ Mioara Avram, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG, I, 1956, p. 147-153, Ecaterina Teodorescu, *Propoziția subiectivă*, București, 1972, Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1277 ș. a.

Dar ceea ce nu-l dăduse niciodată afară din casă pe boier Sache Poienaru fusese tocmai înțelepciunea. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 163);

Predicatul nominal incomplet, realizat printr-un verb copulativ, într-o propoziție bază a unei fraze cu structură simetrică, solicită prezența subiectivei situate la stînga regentei și a predicativei, la dreapta regentei:

De vreme ce-mi fac atîta inimă rea din cauza lui înseamnă că n-am ajuns pînă acolo. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 439).

Predicatul verbal compus, alcătuit dintr-un semiauxiliar și dintr-un verb autosemantic, al cărui subiect nu se realizează la nivelul propoziției solicită de asemenea prezența subiectivei:

Vai, chiar și ceea ce nu există poate să moară. (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 137).

Inventarul elementelor jonctive integrează, la propoziția subiectivă, toata gama relatorilor subordonatori în frază (conjunții, pronume relative, interogative, nehotărîte, adverbe relative, vezi *supra*).

În funcție de elementele regente, de elementele introductive și în funcție de topica standard, propozițiile subiective se clasifică, în general în două categorii: 1) *conjuncționale* (în principiu, introduse prin conjunții sau adverbe, cu regent impersonal, postpuse acestuia) și 2) *pronominale* (introduse prin pronume relative, nehotărîte, interogative, antepuse unui regent personal):

1) *Și e a nu știu cîta oară că pescărușii îmi inspiră o angoasă pe care n-o pot lămuri.* (O. Paler, *Aventuri*, p. 96);

2) *Cine învinge este învins.* (H.-R. Patapievici, *Zbor*, p. 301);

Notă. În legătură cu valoarea de pronume relativ compus a structurilor *cel ce*, *cei ce*, *cele ce*, *ceea ce* nu există unitate de vederi în literatura de specialitate românească. Gramericii mai vechi acceptau ideea că toate aceste forme perifrastice, datorită acceptării testului substituției printr-un pronume relativ simplu, sintetic (*cine*, *care*, *ce*), constituie o unitate morfosintactică neanalizabilă. De altfel, asemenea ipoteză rațională se sprijină pe un argument suplimentar, cel al imposibilității de inserare a unui cuvînt (prepoziție) între cele două componente ale perifrizei: **cel pe ce*, în opoziție cu situația în care sînd două pronume independente, cum ar fi *cel [pe, prin, cu etc.] care*. Studiile recente, de inspirație generativ-transformațională și categorială, pun în lumină calitatea de pronume demonstrative semi-independente a cuvintelor *cel*, *cea*, *cei*, dedusă din capacitatea lor de a funcționa ca determinanți „cu trăsătura specifică de a subcategoriza alte tipuri de complemente decît grupuri nominale acordate în gen, număr și caz”²⁵, fiind centri sintactici cu trăsături categoriale proprii.

În topica afectivă, care servește emfazei, subiectivele conjuncționale și cele pronominale ocupă poziții opuse normei, precedînd sau succedîndu-se regentului:

Că nu sînt îndrăgostit de trecutul meu e perfect normal, e în definitiv un semn de sănătate mintală. (H.-R. Patapievici, *Zbor*, p. 113);

Cred că așa se simte cine și-a ratat sinuciderea. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 75).

Împărtășim opinia²⁶ conform căreia este identificabilă o a treia categorie de subiective, pentru consecvența clasificării, numite *mixte*, care se introduc fie prin conjunții, fie prin pronume (adjective pronominale) și care au ca element regent un verb copulativ (*a fi*, *a însemna*), simultan regent pentru o predicativă, în frazele construite simetric:

Ceea ce vreau să spun este că am terminat liceul fiind convins că reușita vieții ține de alegerea unui temei autentic. (H.-R. Patapievici, *Zbor*, p.79);

De vreme ce n-a venit înseamnă că s-a întîmplat ceva.

§ 4. Predicatul

Funcția de predicat poate fi realizată în limitele propoziției cînd este parte de propoziție principală, dar și la nivelul frazei cînd este parte a predicatului nominal (cu funcția sintactică de nume predicativ), prin propoziția predicativă. Se admite că o comunicare se realizează, de regulă, prin intermediul *predicației*, „funcție primordială a comunicării”, concretizată prin capacitățile verbului de a

²⁵ Alexandra Cornilescu, *În legătură cu conceptul de pronume semi-independent. Observații asupra articolului adjectival cel*, în vol. *Tradiție și inovație în studiul limbii române*, coord. Gabriela Pană-Dindelegan, Editura Universității din București, 2004, p. 51.

²⁶ C. Th. Popescu, *Sintaxa frazei*, p. 41.

dezvolta sensuri temporale, de persoană și de număr²⁷. Cu alte cuvinte, într-o comunicare, este esențială prezența predicatului, care, avînd rolul de centru de control²⁸ asupra elementelor componente ale enunțului, asigură funcția *coezivă*, de organizare sintactică, și funcția *asertivă* a acestuia, de aplicare la elementele realului²⁹, sau, apreciem noi, de aplicare la enunțarea însăși, la actul de vorbire, ca realitate distinctă; fiecare propoziție se structurează ca atare dacă și numai dacă include un predicat.

În literatura de specialitate românească, există diferențe sensibile în modul de definire a predicatului³⁰, în calitate de funcție sintactică sau de parte principală de propoziție. Cea mai răspîdită modalitate de definire are în vedere conținutul semantic al predicatului actualizat ca parte de propoziție. Din această perspectivă, predicatul este partea de propoziție principală prin care se face o comunicare despre conținutul subiectului, arătînd ce face, ce este sau cum este subiectul³¹. Se poate remarca faptul că o astfel de definiție semantică vizează numai predicatul propoziției bimembre, în care subiectul și predicatul se realizează în limitele propoziției. În plus, funcția de predicat nu se reduce la nivelul propoziției, o parte a predicatului fiind realizabilă și în limitele frazei, prin implicarea propoziției predicative:

Cea mai mare modestie ar fi să nu mai am nici o ambiție. (Octavian Paler, *Aventuri*, p. 196)

Predicatul este definit *formal* ca o poziție sintactică în realizarea căreia definitorie este prezența unui verb la un mod personal, orice formă verbală personală constituind un predicat și nesatisfăcînd altă poziție sintactică³². Un mod verbal este considerat de către Valeria Guțu Romalo personal, dacă este independent, condiție care ar duce la excluderea, pe de o parte, a gerunziului și a infinitivului și, pe de altă parte, a conjunctivului sau a altor moduri dependente din clasa formelor verbale predicative. Conform *DSL* (p. 375) predicatul, în calitate de pivot al propoziției, se remarcă prin următoarele caracteristici:

- a) suprimarea lui, exceptînd cazurile de elipsă, duce la dezorganizarea propoziției;
- b) este pus în legătură, în numeroase limbi, cu fenomenele sintactice de acord (acordul cu subiectul sau, în cîteva limbi, cu obiectul) și de rectiune (impunerea cazului morfologic și a prepoziției), fenomene care asigură, în cel mai înalt grad, coeziunea propoziției;
- c) determină, în anumite limite, organizarea cate-gorială a propoziției (structura și forma componentelor) prin relațiile și restricțiile de formă sau de topică pe care le impune componentelor;
- d) determină organizarea funcțională a propoziției prin funcțiile pe care le atribuie;
- e) nu permite, în limitele aceleiași propoziții, repe-tarea poziției prin coordonare;
- f) prin relația de predicativitate, grupul organizat în jurul lui are autonomie de comunicare;
- g) se actualizează, în mod caracteristic, printr-un verb la un mod predicativ.

În privința caracteristicilor *c* și *d*, se poate aprecia că nu predicatul impune restricții de formă componentelor propoziției, așa cum nu predicatul atribuie funcții, ci verbul, prin intermediul raportului sintactic de subordonare; pe de altă parte, și alte componente morfologice ori sintactice (subiectul) ale propoziției pot impune restricții ori sînt determinate de funcții. Singura funcție pe care o antrenează predicatul ca urmare a raportului de inerență (de predicativitate, în *DSL*) este cea de subiect.

Pentru a formula o definiție adecvată plecăm de la opinia³³ conform căreia este necesară operarea cu distincția predicat tip/predicat analogic derivată din dihotomia propoziție tip/propoziție analogică, stabilită pe baza legăturii dintre limbă și gîndire, întrucît corespundența dintre judecată și propoziție nu este, în mulțimea manifestărilor posibile, biunivocă: o propoziție este tip (prototip) dacă se suprapune judecătii, avînd în structura de suprafață atît predicatul, cît și subiectul (ceea ce L. Tesnière numește *propoziție verbală*, cu caracterul cel mai frecvent în limbile europene care disting verbul de substantiv³⁴), dar există propoziții care corespund parțial unei judecătii, propozițiile analogice:

²⁷ Irimia, *GLR*, p. 369.

²⁸ W. Chafe, *Meaning*, p. 165.

²⁹ Benveniste, *Problèmes*, I, p. 154.

³⁰ Pentru o discuție asupra oportunității operării cu termenii *predicat logic*, *predicat psihologic*, *sintagmă verbală/grup verbal*, *remă*, *comentariu*, vezi Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1286-1287.

³¹ *GA*, II, ed.I, p. 69.

³² Guțu Romalo, *Sintaxa*, p. 124.

³³ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1290.

³⁴ Tesnière, *Eléments*, p. 101.

Studentul citește. (propoziție tip);

Plouă. (propoziție analogică).

Dacă raportăm structura propozițiilor tip și a celor analogice din limbă la vorbire și admitem că vorbirea ca tehnică se legitimează prin competențe de tip elocuțional, idiomatic și expresiv³⁵, atunci se poate accepta că propoziția tip corespunde actualizării competenței elocutionale, în vreme ce propozițiile analogice (cu subiect zero) reflectă o competență idiomatică. În cazul elipsei predicatului dintr-o propoziție numită «nominală»³⁶ / «adverbială»³⁷ sau al unui element al predicatului (verbul copulativ) dintr-o propoziție «adjectivală»³⁸, se valorifică, de fapt, competența expresivă a vorbitorului, propoziția fiind din perspectiva analizei structurii de suprafață tot una analogică, părțile principale de propoziție existând în structura de adîncime:

Ce să înțeleg eu? Că Ilie nu mai înjura pe nimeni, că bea cu măsură, că îi plăcea să stea cu mine... O fi! mi-am zis. Omul singur... (Marin Preda, *Viața*, p. 128);

– *Care general? zic.*

– **Conducătorul satului.** (Marin Preda, *Viața*, p. 143);

– *Și unde se petrece acțiunea?*

– **Într-un sat...**

– *În ce epocă?*

– **În zilele noastre.** (Marin Preda, *Viața*, p. 171).

Dacă avem în vedere numai realizarea tipică a predicatului, atunci acesta se definește ca partea principală de propoziție care, intrînd în raport de inerență cu subiectul, face o comunicare despre conținutul semantic al acestuia. Predicatul exprimat prin verbe la diateza impersonală (*plouă, ninge, se înserează* etc.), care au un subiect zero, prin adverbe predicative, care nu sînt compatibile cu un subiect la nivelul propoziției, și prin interjecții, la care expresia raportului de inerență cu subiectul este blocată de natura neflexibilă a interjecției predicative, nu admite o astfel de definiție. Nici realizarea propozițională a unui fragment al predicatului nu constituie obiectul definiției amintite, întrucît raportul sintactic desfășurat la nivelul frazei între propoziția predicativă și regenta ei nu este unul de inerență, ci de subordonare. C. Dimitriu consideră, în acest sens, că la funcția sintactică de predicat interesează *predicatul tip* (prototipul de predicat) și *predicatul analogic* (concretizate în parte principală de propoziție) și *corespondentul/ echivalentul semantic al predicatului* la nivelul frazei, propoziția predicativă. În opinia noastră, ultima ipostază identificată de acest lingvist nu poate constitui un echivalent semantic al predicatului în ansamblu, atîta vreme cît, împreună cu un element esențial al acestuia, verbul copulativ, numele predicativ exprimă o caracteristică, o stare sau o acțiune specifică subiectului. Apreciem însă că se justifică abordarea distinctă a realității gramaticale concretizate prin subfuncția de nume predicativ care are un corespondent **semantic** la nivelul frazei.

Potrivit clasificării de mai sus, predicatul tip, care funcționează într-o propoziție bimembră, este singurul predicat subcategorizabil, după criteriul morfologic, în *verbal* și *nominal*³⁹:

Pe chipul Melinei trecu un zîmbet. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 129);

Curiozitatea mea era flămîndă, dar ascunsă. (Marin Preda, *Viața*, p. 89).

4.1. Predicatul verbal

După structură, *predicatul verbal* poate fi *sintetic*, exprimat printr-un singur verb noțional, și *perifrastic*, exprimat prin îmbinări stabile de cuvinte (locuțiuni):

Să trăim de parcă n-am trăi... *Fără formule și convenții...* (Augustin Buzura, *Fețele*, p. 23);

Omul să rămînă om, adică să n-o ia razna împotriva altora. (Marin Preda, *Viața*, p. 87).

În legătură cu formele flexionare ale verbului, nu se poate face aprecierea că toate sînt predicative, deoarece pentru ca o formă flexionară verbală să poate funcționa ca predicat este necesar ca ea să poată contracta cu subiectul un raport flexionar, în principiu. Opinia conform căreia forme non-

³⁵ Coșeriu, *Prelegeri*, p. 32-47.

³⁶ *GA*, II, p.

³⁷ Tesnière, *Eléments*, p. 188-190.

³⁸ *Ibidem*, p. 184-186.

³⁹ Cf. *GA*, II, p. 96.

finite ca gerunziul și infinitivul întrunesc condiția predicativității câștigă teren în gramatica românească, specialiștii fie acceptând funcționarea lor în condiții speciale (cu subiect propriu), fie generalizând semnul predicativității acestora indiferent de situație. În opinia noastră, cele două moduri verbale se înscriu în categoria modurilor predicative, atât prin conținut (în cazul verbelor autosemantice la infinitiv sau la gerunziu, testul substituției prin indicativ, respectiv conjunctiv probează echivalența semantică a acestora), cât și prin capacitatea de a se asocia cu un subiect propriu, pe de o parte; în evoluția limbii române s-au petrecut anumite schimbări de opțiune în privința actualizării unor conținuturi cu caracter de modalizatori, schimbări favorizate de existența în sistem a două forme modale, care pot transmite aceeași informație semantică: o acțiune reală se materializează gramatical prin indicativ sau gerunziu, iar o acțiune posibilă, prin conjunctiv sau infinitiv (*Începe a cânta/să cânte.*) În epoca veche a limbii române, sub influența textelor traduse din slavă, în cazul succesiunii a două verbe, al doilea era la infinitiv, în schimb, în epoca premodernă în limba scrisă câștigă teren conjunctivul sau, sub influența limbii franceze, în secolul al nouăsprezecelea, este preferat infinitivul.

Pe de altă parte, recunoașterea existenței în limbă a unor forme flexionare omonime, la care marca persoanei și numărului este zero (în paradigma conjunctivului perfect, de exemplu) permite acceptarea unei analogii cu comportamentul modurilor infinitiv și gerunziu, la care raportul de inerență este marcat prin context, dar prin acord zero (*Eu să fi mers/mergînd el etc.*)

Predicatul are o structură *simplică*, în cazul în care conține un singur verb noțional însoțit de unul sau mai multe verbe nenoționale (verb auxiliar-*au* cîntat) și o structură *compusă*, dacă se constituie din două verbe care transmit o singură informație semantică modalizată: verbul de bază transmite o informație semantică mai importantă, în timp ce verbul *semiauxiliar* de mod sau aspect transmite o informație semantică neautonomă (*El începe să scrie.*)

4.2. Predicatul compus

În a doua jumătate a secolului al XX-lea teoretizările existenței predicatului verbal compus au luat amploare, încît, în majoritatea lucrărilor, verbele semiauxiliare, nonautosemantice, au fost grupate după sensul lor, în două⁴⁰ categorii, care caracterizează acțiunea propriu-zisă din punctul de vedere al diferitelor moduri de realizare, al fazei de efectuare a acesteia, al timpului etc.:

- *semiauxiliare de mod*, care indică:
 - posibilitatea (*a putea* și sinonimele sale contextuale: *a fi*, *a avea*, *a(-i) veni*);
 - necesitatea (*a trebui* și sinonimele sale: *a fi*, *a avea*);
- *semiauxiliare de aspect*, care indică începutul, continuarea sau sfîrșitul acțiunii: *a începe*, *a se apuca*, *a se pune pe*, *a continua*, *a urma*, *a încheia*).

Toate verbele semiauxiliare au drept caracteristică faptul că împreună cu un verb de bază constituie un complex unitar în care rol semantic prim îl are verbul autosemantic, iar rolul gramatical prim îl are semiauxiliarul: *Am de citit*. O altă caracteristică constă în faptul că atât verbul semiauxiliar, cât și verbul autosemantic se raportează simultan la același subiect, mărcile acordului fiind concretizate însă în structura semiauxiliarului, cînd al doilea verb este la infinitiv ori la supin. Parțial, se înscriu aici verbele *a trebui* și *a fi* care, în calitatea lor de semiauxiliare, sînt impersonale. În limba populară există, la aceste verbe, tendința de acord: *Eram să cad. Cărțile trebuiesc citite*.

Verbul autosemantic poate apărea în structura predicatului verbal compus cu diverse forme: - la participiu: *Cartea trebuie citită.*, - la supin: *am de citit*, - la infinitiv: *începe a citi*, la prezuntiv: *trebuie să fi citind* - la conjunctiv: *poate să citească*.

Majoritatea controverselor din literatura de specialitate privesc acceptarea unor structuri complexe drept predicate verbale compuse sau respingerea unei astfel de interpretări și atribuirea valorii predicative verbului considerat semiauxiliar, în strînsă legătură cu admiterea predicativității verbelor la moduri nepersonale:

Moare circular cine poate să moară

Întors în el însuși pe neașteptate. (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 269)

⁴⁰ Vezi D. Irimia, *GLR*, p. 168, care consideră că în seria semiauxiliarelor intră și verbele care marchează timpul (*a fi* și *a avea*).

Unii⁴¹ specialiști admit, ca singură realizare a predicatului verbal compus, complexul format din verbul *semiauxiliar* și o formă invariabilă a verbului de bază, (infinitivul fără *a*, *-poate spune*, supinul – *are de spus*, sau participiul invariabil - *trebuie spus că*); în aceste condiții, credem că se află însă și structurile alcătuite din verbul semiauxiliar *a trebui*, parțial golit de sens și avînd nevoie de o completare, realizată prin verbul noțional la participiul acordat sau la conjunctiv:

Nu trebuie înțelese sentimentele,

Ele trebuie să fie trăite. (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 123).

Cînd semiauxiliarele de mod (mai rar, de aspect) precedă o structură verbal-nominală, alcătuită dintr-un verb copulativ la modul infinitiv sau conjunctiv, urmat de un nume predicativ, se recunoaște realitatea sintactică numită *predicat nominal compus*, prin analogie cu predicatul verbal compus:

Firea proprie-ți poate fi cel mai mare dușman. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 76);

O viață ar trebui să fie un mers spre lumină. (H.-R. Patapievi, *Zbor*, p. 214).

4.3. Predicatul adverbial

Nu toate adverbele întrunesc condițiile predicativității, căci, prin conținutul pe care îl au, sînt, cele mai multe, incompatibile cu semnul predicativității. Sînt considerate predicative adverbele de mod de tipul *firește, negreșit, desigur, de bună seamă etc.*, adverbe care nu se pot combina cu verbul *a fi* astfel încît să constituie împreună un predicat (de exemplu, adverbul *sigur* nu trebuie considerat predicativ, pentru că admite juxtaapozitia verbului *a fi*, *a părea*, cele două elemente asociate alcătuiind o expresie verbală impersonală: *E sigur.*)

Adverbele care nu sînt combinabile cu un verb funcționează în limbă în două situații:

- neurmte de conjuncția subordonatoare *că*, caz în care sînt considerate adverbe incidente, substituite de propoziție:

Desigur, mă interesează răspunsul tău.

- urmate de conjuncția subordonatoare *că*, *să*, caz în care se admite, în general⁴², că sînt predicative, întrucît au o topică fixă – *Firește că voi veni* – (adverbele fără *că* au topică liberă – *Firește, problema nu e rezolvată / Problema, firește, va fi rezolvată.*) și se integrează în comunicarea propriu-zisă, modalizînd-o.

Deci, adverbele în discuție, în anumite contexte, pot funcționa ca predicate analogice, cu indicele de predicatie exterior predicatului, în opoziție cu predicatele tip realizate prin verbe, la care indicele de predicatie este interior, dat de caracterul personal al unei forme modale care se poate atașa unui nume în nominativ. La adverb, indicele de predicatie este exterior pentru că nu i se poate atribui nominativului unei persoane gramaticale și îndeplinește funcția sintactică de predicat numai dacă adverbul se predicativizează prin prezența unei conjuncții subordonatoare, cum ar fi *că*.

4.4. Predicatul interjecțional

În legătură cu clasa interjecțiilor din limba română, s-au emis următoarele observații: a) în comparație cu inventarul altor părți de vorbire, interjecțiile sînt puțin numeroase; b) ele au o mare frecvență în limba populară și, în general, în codul oral; c) limba literară valorifică parțial elementele proprii acestei clase prin intermediul stilului beletristic. În discuția despre predicativitatea interjecțiilor, interesează un segment limitat din întreaga clasă a interjecțiilor, adică acelea care, prin conținutul lor semantic, pot substitui un verb predicativ. De altfel, în gramatica academică, predicatul realizat prin interjecții este considerat o ipostază a predicatului verbal. Majoritatea gramaticilor identifică două clase de interjecții:

1. primare, care sugerează starea psihică sau fizică;

2. onomatopee, care exprimă informații prin imitarea sunetelor și zgomotelor⁴³.

⁴¹ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1295.

⁴² După alți specialiști, adverbele în discuție nu sînt niciodată predicative, ci rămîn în sfera modalizatorilor, fără funcție sintactică. (Ecaterina Teodorescu, *Propoziția subiectivă*).

⁴³ Vezi, pentru o abordare în detaliu a problematicei interjecției, Iulia Murariu, *Interjecția în limba română*, Editura Euroland, 2003.

Dintre acestea, predispuse la o funcționare analogică verbului sînt onomatopeele care, prin sugerarea unei informații care imită sunetele, pot avea funcția sintactică de predicat:

Săpunul pleosc! în apă.

Celelalte interjecții sînt incompatibile cu rolul de predicat, excepție făcînd *hai, iată* (în limba literară, apare interjecția *iată* numai în varianta didactică a stilului științific și în stilul beletristic), *uite, poftim, bravo, na*:

Iată și chipul în care este evocată respingerea troienilor de către ahei... (T. Vianu, *Problemele*, p. 31).

De obicei, interjecțiile primare sînt substitute de propoziție sau frază. *Vai!* poate însemna: „E cald afară”. „M-am îmbolnăvit.” etc.

4.5. Predicatul nominal

Predicatul nominal este o specie a predicatului care se distinge de celelalte trei tipuri (verbal, adverbial și interjecțional) (1) prin trăsăturile proprii de structură și (2) prin natura morfologică eterogenă a elementelor componente: (1) structura sa este duală și (2) este alcătuită din două elemente diferite ca valoare morfologică: a) un element verbal- *verbul copulativ* (de relație) și b) un element nominal- *numele predicativ*.

În definirea verbului copulativ, se ține seama de rolul de conectiv al acestuia, ca element care asigură legătura dintre subiect și numele predicativ, și de gradul său de desemantizare. Se apreciază că trei proprietăți disting verbele copulative de verbele care au capacitatea de a forma singure predicatul: impun o complinire atributivă, nu pot avea pasiv și nu adaugă prin ele însele mărci semantice, ci, eventual, nuanțe aspectuale, ceea ce înseamnă că se află întotdeauna într-o structură primară⁴⁴.

Verbele copulative admise de majoritatea specia-liștilor în gramatica românească sînt verbele care au o informație semantică redusă sau care tinde spre zero. Se consideră că verbul *a fi* (cînd are statut de copulă) reprezintă gradul zero (verb etalon) în seria verbelor copulative din punctul de vedere al informației semantice transmise, astfel încît, ca verb al stării (numit și verb-substantiv) are calitatea de auxiliar sintactic, iar împreună cu numele predicativ, care exprimă calitatea primului actant (a subiectului), avînd deci funcție semantică, formează un *nucleu disociat*⁴⁵. Unii autori recunosc calitatea de copulative numai pentru trei verbe: *a fi, a deveni și a însemna*. La acestea se adaugă în lucrările tradiționale încă șapte: *a ajunge, a ieși, a se face, a părea, a rămîne, a se numi, a se chema*. Inventarul se extinde, în alte lucrări, adăugîndu-se și verbele de tipul *a reprezenta, a constitui* și sinonimele lor, pînă la 33 de elemente lexicale⁴⁶. Situațiile nu sînt similare în toate cazurile, căci ultimele amintite, așa-numitele verbe «semicopulative» (*a constitui, a reprezenta* și sinonimele lor), nu întrunesc însă condiția semnalată anterior (fiindcă nu au informație semantică redusă), iar disponibilitățile lor combinatorii sînt diferite de cele ale verbelor copulative propriu-zise. Dacă verbele copulative rămîn în afara tranzitivității, verbele amintite pot să funcționeze cu complement direct (testele tranzitivității⁴⁷ validează capacitatea de combinare cu un complement direct). Deci, aceste verbe pot funcționa ca predicate verbale și nu ca elemente componente ale predicatului nominal:

Lucrarea aceasta reprezintă o încercare.

Verbele copulative *a deveni, a se face, a ieși* marchează enunțul cu o dimensiune aspectuală rezultativă, numele lor predicative redînd punctul de sosire al unei transformări.

Dintre verbele amintite, unele pot funcționa în raport cu contextele diferite și ca verbe neinstrumentalizate, predicative:

- *a fi*, copulativ, ca verb desemantizat:

Sînt atît de fericit astăzi

De parcă mi-aș lua la revedere de la viață. (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 94);

- *a fi* predicativ, cu sens lexical independent:

⁴⁴ Ștefan Găitănaru, *Verbele copulative și structurile lor*, în volumul *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, coord. Gabriela Pană-Dindelegan, Editura Universității din București, 2003, p. 118-119.

⁴⁵ Vezi L. Tesnière, *Eléments*, p. 47, 159.

⁴⁶ Vezi și *ELR*, p. 144.

⁴⁷ Vezi Gabriela Pană Dindelegan, în *DSL*, p. 398.

Doar **nu era** să creeze de azi pe mâine o conferință. (I. Gheție, *Încotro*, p. 65);
 – a însemna este copulativ dacă se poate substitui prin *a fi* copulativ (1) și predicativ dacă este sinonim cu *a nota*, *a scrie*, *a face semn* (2):
 (1) *A trăi înseamnă timp*? (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 87);
 (2) *Nu mi-am însemnat nimic în agendă.*
 – *a (se) părea* copulativ, calitatea atribuită subiectului fiind una aparentă, ireală:
Depărtarea dintre noi mi se părea a fi de ordin psihic. (Augustin Buzura, *Absenții*, p. 35);
 – *a (se) părea* predicativ:
Se pare că viața nu e pe alese.
 – *a (re)deveni* – copulativ:
De îndată, dansul ei devenea implorare, rugăciune înlăcrimată. (Toma Pavel, *Fragmente*, p. 101);
Când va începe, la toamnă, sezonul ploilor, voi redeveni o persoană civilizată. (O. Paler, *Aventuri*, p. 101);
 – *a ajunge* este copulativ, când arată ținta abstractă, atingerea, dobândirea unei calități:
Încrederea mea în oameni a fost înăbușită încetul cu încetul și în acest fel, pe nesimțite, am ajuns un om inutil. (N. Breban, *Francisca*, p. 198);
 – *a ajunge* este predicativ, când este sinonim cu *a fi suficient*, *a sosi*, *a veni*, *a egala*, *a atinge*, *a nimeri*, *a trăi etc.*:
Și totuși efortul nu ajunge.
 – *a ieși* este copulativ, dacă este sinonim cu *a deveni* copulativ (și arată dobândirea unei calități):
Am rămas uimită cum Penescu ieșea triumfător din niște discuții asupra unor opere pe care nu le citise. (N. Breban, *Francisca*, p. 114);
 – *a ieși* este predicativ, când este echivalent cu *a părăsi un loc*, având determinare obligatorie circumstanțială:
A ieșit la plimbare.
 – *a rămîne* este copulativ, când este echivalent cu *a păstra*, *a deține o calitate*:
Conștientă de minunea ei de frumusețe răsăriteană în deplină înflorire, ..., ea rămînea nemișcată, nepăsătoare în trufia fără margini a stirpei alese. (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 19);
 – *a rămîne* este predicativ, cu semnificațiile de *a sta*, *a nu pleca*, *a continua să existe*, *a persista*, *a trebui*, *a urma*:
Esența omului este ce rămîne din om după ce tot ceea ce îl sprijinea este înlăturat. (H.-R. Patapievic, *Zbor*, p. 126);
 – *a se face* este copulativ (exclusiv la diateza reflexivă), dacă este sinonim cu *a deveni*:
Deoarece vremea se făcuse din nou caldă și frumoasă, deși se aflau la începutul lui octombrie, îi propuse să se plimbe prin parc. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 233);
 – *a se face* este predicativ, dacă reprezintă pasivul reflexiv al verbului și este echivalent cu *a se construi*, *a se prefăce*, *a simula*:
În lume se mai face și lumină, exact atunci când oamenii, socotind că nu mai au ce pierde, ies în drum să moară. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 79);
 – *a se chema* și *a se numi*, copulative, când asigură realizarea identității numelui subiect cu numele predicativ:
Băiatul se numește Laurențiu.
 Notăm că aceleași verbe, *a numi* și *a chema*, active, cu complementul direct realizat prin pronume personal aton, sînt predicative, cu subiect nelexicalizat, general, dar insuficiente semantic și gramatical, solicitînd complinirea printr-un atribut circumstanțial, care se subordonează simultan verbului și pronumelui în cazul acuzativ:
Am observat mai tîrziu că oamenii care semănau fizic cu acest demnitar, pe care-l chema Laurențiu, aveau un foarte dezvoltat simț al umorului. (N. Breban, *Francisca*, p. 79).

Numele predicativ, subfuncție care are afinități semantice și sintactice cu atributul⁴⁸, ar trebui să fie exprimat, conform denumirii, printr-un nume, substantiv sau substitut al acestuia, dar actualizarea sa cuprinde, pe lângă acestea, și alte părți de vorbire, nenominale. Cea mai mare frecvență o au numele predicative exprimate prin substantive sau substitute în nominativ: substantive proprii sau comune, pronume, numerale și orice parte de vorbire substantivizată:

Religiozitatea ei era totuși o realitate. (Blaga, *Hronicul*, p. 235);

Toate astea și atâtea altele însemnau prea puțin pentru un osîndit să rămînă pînă la urmă un nemulțumit. (Blaga, *Hronicul*, p. 235);

Adevărul pare de multe ori cea mai cumplită minciună, glumii eu. (Buzura, *Fețele*, p. 221);

El, cumintele Dobrinescu, șeful clasei, cu bursă încă patru ani, ieșea sigur învățător. (Marin Preda, *Viața*, p. 196);

O calitate a Melinei era aceea de-a vedea-n orice lucru latura lui hazlie. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 117);

Ne luați ce e al nostru, Dobrogea, și ne dați ce nu e al vostru, Basarabia. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 145);

Veniseră mulți să mă vadă ca pe o curiozitate ce eram, însă nu prea am avut ce împărți. (A. Buzura, *Fețele*, p. 217);

Era aceasta una din expresiile ei, aduse printre întîmplări ca frunza verde în cîntecul popular. (Blaga, *Hronicul*, p. 222);

Nu spusese nimănui că acel an era pentru mine ultimul. (Marin Preda, *Viața*, p. 196).

Substantivele sau substitutele acestora cu funcție de nume predicativ pot fi și la alte cazuri decît nominativul: genitiv, dativ, acuzativ, cu sau fără prepoziție.

Și, crede-mă, lupta este exact pe măsura forței tale, a inteligenței tale, este mediul tău... (A. Buzura, *Fețele*, p. 430).

Aceste situații constituie însă o consecință a funcționării principiul economiei în limbă. În enunțul *Cartea este a elevului*, numelui predicativ în cazul genitiv, din structura de suprafață îi corespunde, în structura de adîncime, un nume predicativ în nominativul standard, iar substantivul în genitiv este aici determinant al numelui cu funcție sintactică de nume predicativ:

Cartea este cartea elevului.

În structura de suprafață, se elimină elementul superfluu (prin repetare), iar ceea ce rămîne preia rolul acestui element omis. Uneori, din rațiuni stilistice, numele predicativ rămîne însă în nominativ prin intermediul unei construcții tautologice:

Căderea este pentru Homer căderea unui mac copleșit de rod. (T. Vianu, *Problemele*, p. 31);

Un lucru mi se pare cert, că lumea oamenilor simpli este o lume complicată, iar lumea oamenilor complicați e o lume simplă. (N. Steindardt, *Jurnalul*, p. 295).

În aceeași situație se află și numele predicative exprimate prin substantive sau substitute ale lor în alte cazuri decît genitivul, precedate de prepoziție:

Omenirea e ca un ocean străbătut veșnic de curenți puternici și contrarii și din cînd în cînd și de uragane... (Marin Preda, *Viața*, p. 165);

Oricum, cu mine n-a ajuns încă la convingerea că poate discuta. (A. Buzura, *Fețele*, p. 213).

De regulă, substantivul cu funcție de nume predicativ este articulat hotărît/nehotărît, determinarea maximă fiind obligatorie în cazul în care urmează un atribut. În mod excepțional, substantivele nume predicative sînt nedeterminate dacă sensul lor general este reliefat în context, sau în cazul în care denumesc profesii:

De fapt, m-ar îngrozi să fiu idee și să stau cîteva secunde în capul tău. (A. Buzura, *Absenții*, p. 94);

A te naște este condamnare la moarte. (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 199);

Omul a părăsit cercetarea definitiv, s-a făcut medic de țară în cel mai îndepărtat cătun... (A. Buzura, *Fețele*, p. 10).

⁴⁸ Vezi și G. G. Neamțu, *Predicatul în limba română*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 89; N. Felecan, *Sintaxa*, p. 73.

Numele predicativ se poate exprima și prin adjective, adjectivul fiind asimilat numelui datorită flexiunii comune. În această ipostază de nume predicativ ajung exclusiv adjectivele calificative, care pot opera selecții sau restricții în sfera trăsăturilor referentului desemnat prin numele subiect:

Ea era frumoasă ca umbra unei idei. (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 205);

Cu cât e mai singur în lumea aceasta, cu atât omul e mai puternic. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 148).

Unele adjective determinative, provenite din participii verbale, de exemplu, au capacitatea de a caracteriza referentul numit prin subiect, caracteristică văzută ca rezultat al unui proces:

Spre deosebire de el, soră-sa era mult mai tăcută și rezervată. (Ion Gheție, *Biruiătorii*, I, p. 250).

Dintre adjectivele pronominale, numai cele posesive, precedate de prepoziții de tipul *contra*, *împotriva* etc., pot funcționa ca nume predicative, datorită conținutului lor pronominal, de substitut al posesorului:

Lupta devine cu adevărat măreață când ești singur, când toate sînt împotriva ta, când nici un om normal nu ți-ar acorda, măcar din politețe, o șansă. (Augustin Buzura, *Fețele*, p. 430).

În afară de adjectivele calificative, sînt investite⁴⁹ cu funcția de nume predicative și alte părți de vorbire: verbe la moduri nepersonale, adverbe și interjecțiile.

De exemplu, în enunțul:

Aripile-i erau larg desfăcute, iar ghearele prinse de neputință erau deschise pe un cer negru și el, apropiat, pustiu. (Augustin Buzura, *Fețele*, p. 46),

Din punctul de vedere al criteriului morfologic de clasificare, *desfăcute*, respectiv *deschise* nu reprezintă verbe, în comunicarea dată. La nivel semantic, verbul exprimă o acțiune considerată ca proces, dar, în exemplul dat, acțiunea corespunde unui rezultat, iar rezultatul a devenit o calitate. Nu putem vorbi aici nici despre o structură specifică diatezei pasive, *desfăcute*, respectiv *deschise*, fiind **adjective**, dotate cu categoriile gramaticale de gen, număr și caz, cu funcția de nume predicative.

Pentru numele predicativ exprimat prin adverbe se acceptă situațiile de tipul *așa*, *astfel*, *asemenea*, *bine*, *rău* etc.⁵⁰:

Așa e lumea asta. (H.-R. Patapievic, *Zbor*, p. 126).

În opinia noastră, adverbul, exprimînd o caracteristică a verbului, deci o notă a unei acțiuni sau stări ori o caracteristică a unei caracteristici⁵¹, are o situație diferită în cazul în care se combină cu un verb copulativ. Numele predicativ, prin definiție, exprimă o caracteristică a numelui subiect, nu a verbului, ca în cazul adverbului. De aceea, atunci cînd funcționează ca nume predicative, cuvintele *astfel*, *altfel*, *așa*, *asemenea*, *aieva*⁵², *gata* trec din clasa adverbelor în clasa *adjectivelor* pentru a exprima o caracteristică (*Ea este altfel decît ți-ai imaginat.*).

În legătură cu adverbele care însoțesc verbul *a fi* (*a părea*) din «expresii verbale impersonale», există două interpretări ale statutului sintactic al acestora:

1) «expresiile verbale impersonale» se constituie în predicate nominale, avînd în componență un adverb cu funcția de nume predicativ și un verb, de regulă *a fi*, copulativ impersonal, predicat regent pentru o propoziție subiectivă:

Este sugestiv că am desființat suferința datorată nefericirii printr-un recurs la activitatea inteligentă. (H.-R. Patapievic, *Zbor*, p. 219);

Ciudat era că oamenii simțeau mult mai mult nevoia să-și împărtășească amărăciunile și dubiile decît bucuriile. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 72);

2) cele două elemente transmit o singură informație semantică de tip verbal, intrînd în categoria perifrazelor verbale, opinie⁵³ pe care o împărtășim, și avînd, în consecință, funcția de predicat verbal. Dacă luăm în considerare enunțurile: *Omul este bun.* și *Este sigur că a venit primăvara,*

⁴⁹ GA, II; p. 103-104.

⁵⁰ GA, II, p. 103.

⁵¹ Vezi și G. Ivănescu, *Nume și verb*.

⁵² Iorgu Iordan (*LRC*, p. 568, nota 3) susține că *aieva* rămîne în unele contexte adverb întrucît „arată sensul lui «nedefinit» (aș zice neutral: nu-i vorba de «obiect», ci de o situație, de o «stare»)”.

⁵³ Dimitriu, *Tratat*, II, p.1307.

constatăm că în aceste două exemple predicatul sînt numai asemănătoare. În primul enunț, adjectivul *bun* este în raport de inerență mediată de un verb care face legătura cu subiectul, subiectul fiind punctul de plecare, iar predicatul, punctul de sosire. În al doilea enunț, punctul de plecare al comunicării este predicatul. Verbul copulativ din acest exemplu presupune în stînga un nume subiect, dar în acest caz propoziția subiectivă se află după structura *este sigur* și nu poate reprezenta punctul de plecare al gândirii. Așadar, adverbul *sigur* nu poate reprezenta o comunicare despre subiect pentru că, în topica obiectivă, acesta nu a fost exprimat. Putem trage concluzia că expresiile verbale impersonale pot fi considerate îmbinări stabile verbale (perifraze verbale) cu funcția sintactică de predicat verbal, care cer, pentru completitudinea semantico-gramaticală a comunicării, o propoziție subiectivă.

Admitem că și adverbul pronominal relativ *cum*, în calitate de **pro-adjectiv** (substituie un adjectiv), chiar dacă prin natura sa morfologică rămîne neflexibil (în clasa adjectivului se încadrează și unele adjective invariabile), se convertește într-un adjectiv *sui-generis* care poate avea funcția de nume predicativ:

Nu știu cum ești.

Se apreciază, în majoritatea gramaticilor românești, că numele predicativ mai poate fi exprimat și prin verbe la modul supin:

Pe muntele ăsta nu e de urcat,

Pentru că nu e de văzut nimic. (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 261)

Din punctul de vedere al informației, supinul *de urcat*, *de văzut* nu exprimă o caracteristică a subiectului, ci împreună cu verbul semiauxiliar *a fi*, care marchează necesitatea ori posibilitatea, formează un predicat verbal compus (cu verbul de bază la supin și cu verbul *a fi* semiauxiliar).

De asemenea, în unele lucrări, se include, la realizările numelui predicativ, și verbul la infinitiv ori la gerunziu⁵⁴:

A realiza forma poeziei înseamnă a te transforma în zeu. (H.-R. Patapievici, *Zbor*, p. 121);

Dis-de-dimineață toate îi păreau sclipind luminos și ușor de așternut pe hîrtie. (Cezar Petrescu, *Opere*, p. 219)

Printre actualizările numelui predicativ se înscrie și interjecția *vai*, dacă nu o considerăm un element component al unei perifraze verbale (cu funcția sintactică de predicat verbal, ca și *e bine*, *este sigur* etc.):

E vai de voi.

Clasificarea după structură a numelui predicativ delimitează, în general, ca și la subiect, două tipuri: *numele predicativ simplu*, exprimat printr-o singură parte de vorbire, sintetică sau perifrastică, noțională, (ne)însoțită de o prepoziție, și *numele predicativ multiplu* exprimat prin două sau mai multe elemente, omogene sau eterogene din punct de vedere morfologic, între care se instituie raportul de coordonare:

...Nu eram nici buni, nici răi, nici imbecili, nici geniali, ci niște structuri biologice semifinite ce ne zbăteau ridicole... (Augustin Buzura, *Absenții*, p. 127);

Cei care iubesc cu adevărat știu cît de contradictorie, de infinit dezirabilă și de decepționantă este prezența obiectului pasiunii. (T. Pavel, *Fragmente*, p. 108);

Răspunsul e sarcastic și de un raționament sălbatic și constituie fără îndoială o critică îndrăznească pentru vremurile acelea ale nobilimii privilegiate. (G. Călinescu, *Impresii*, p. 51);

Mai era și ascuns din fire și dornic să le facă pe toate de capul său. (Ion Gheție, *Biruitoarii*, I, p. 70).

Dacă ținem seama de structura de adîncime, proprie enunțurilor de mai sus, constatăm că pentru fiecare termen al numelui predicativ multiplu (din structura de suprafață) funcționează inițial cîte un verb copulativ corespunzător, astfel încît numărul elementelor cu funcția sintactică de nume predicativ este egal cu numărul predicatelor:

Curiozitatea mea era flămîndă, dar [era] ascunsă. (Marin Preda, *Viața*, p. 89)

În virtutea principiului economiei însă, verbul copulativ nu se repetă în structura de suprafață și astfel rezultă numele predicativ multiplu⁵⁵.

⁵⁴ Popescu, *Sintaxa propoziției*, p. 50.

Verbul copulativ nu se exprimă întotdeauna, marca raportului de inerență fiind, în aceste cazuri, pauza și intonația, iar în unele cazuri numele predicativ este subînțeles:

Ura și terorismul, arma săracului. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 27);

Melania e la mare, se crede liberă și, de fapt, este, face exact ce vrea. (Augustin Buzura, *Fețele*, p. 218).

În unele lucrări, se apreciază că structura numelui predicativ poate fi și una dezvoltată, realizată prin construcții nominale infinitivale⁵⁶, alcătuită dintr-un verb copulativ la un mod nepersonal și dintr-un element cu subfuncția de nume predicativ. Fără a relua discuția asupra predicativității infinitivului, schimbând însă ceea ce trebuie schimbat, susținem că și aici s-ar putea accepta că după verbul copulativ urmează nu un nume predicativ verbal-nominal, ci o propoziție predicativă nonfinită:

Pe fața lui persista același zîmbet care, la început, părea a fi un efect al digestiei liniștite. (N. Breban, *Francisca*, p. 161).

4.6. Acordul predicatului cu subiectul

Raportul de inerență se manifestă la nivelul expresiei, adică la nivelul informației gramaticale, prin acordul dintre predicat și subiect, ca principală modalitate de asigurare a coerenței comunicării. Acordul, care constă într-o reiterare parțială a informației gramaticale⁵⁷, în cazul în care reprezintă expresia raportului de inerență cunoaște două direcții de manifestare în româna actuală: un raport gramatical marcat formal, propriu-zis, și un raport analogic, în cadrul căruia apar unele discordanțe formale la termenii implicați în raport. Subiectul și predicatul se exprimă prin părți de vorbire, de regulă, flexibile, la care se manifestă categoriile gramaticale de gen, număr, caz, persoană etc. O categorie gramaticală există dacă, păstrându-se informația semantică, există cel puțin două aspecte opozabile (diateza pasivă și activă). Prin analogie, substantivului i se conferă întotdeauna persoana a treia și, în principiu, numele funcționează ca subiect. Una dintre realizările predicatului tip este predicatul verbal, realizat prin verb, sintetic sau perifrastic, cu categoriile gramaticale de număr și de persoană. Acordul gramatical realizat cu subiectul înseamnă concordanța caracteristicilor gramaticale comune de persoană, număr de la verb cu caracteristicile gramaticale de persoană, număr de la nume. Predicatul tip, în ipostaza de predicat nominal, se acordă cu subiectul, prin cele două elemente componente: verbul copulativ se comportă ca un verb predicativ, acordându-se în număr și persoană cu subiectul, iar numele predicativ are un comportament ce depinde de partea de vorbire prin care se exprimă: dacă este un nume, va prelua categoriile gramaticale ale numelui subiect și, în acord, informația gramaticală de la acesta. Acordul, în cazul predicatului nominal, este discutabil în funcție de elementele componente ale acestuia: dacă numele predicativ se actualizează prin alte părți de vorbire decât numele sau adjectivul, atunci nu se acordă cu subiectul. Admițând predicatul adverbial, acesta, de asemenea, nu cunoaște acordul cu subiectul, pentru că funcția de subiect nu se realizează în propoziție, ci în frază, cu subiect analogic, propoziția subiectivă. Nu se acordă cu subiectul nici predicatul interjecțional întrucât interjecția (ca și adverbul) este o parte de vorbire neflexibilă, deși numele predicativ ar trebui, în principiu, să se acorde cu subiectul, în categoriile gramaticale comune (gen, număr, caz). Echivalentul semantic al numelui predicativ la nivelul frazei, o propoziție sau un substitut de propoziție predicativă, se sustrage, prin natura diferită a materializării funcției, acordului.

Femininul văzut din perspectivă masculină este cum îl știm, adică așa cum l-a impus literatura (...): plin de mister, colorat, fatal, armonios, seducător, cu pliuri niciodată dezvăluite, parcurgînd toată gama de la paradisiac la infernal și de la bucurie la chin... (R. L., 2004, nr. 4, p. 21)

Acordul este blocat și atunci cînd numele predicativ se exprimă prin substantive invariabile după gen sau număr:

⁵⁵ Din perspectiva cunoașterii vorbitorului, reprezentarea structurii de suprafață este surprinsă în mod just de Iorgu Iordan care admite că „deși aparent multiplu, predicatul este totuși unic în astfel de cazuri: cele două, eventual mai multe semne caracteristice atribuite subiectului alcătuiesc o unitate, în sensul că ele aparțin toate în același timp obiectului despre care se vorbește, adică, altfel spus, prezența lor este constatată de vorbitor dintr-odată, și tot dintr-odată este exprimată constatarea cu ajutorul propoziției.” (*LRC*, p. 569)

⁵⁶ Merlan, *Sintaxa*, p. 68.

⁵⁷ Vezi și Valeria Guțu Romalo, *Despre acord: reguli și abateri*, în volumul colectiv *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, Editura Universității din București, 2002, p. 11-30.

Ea/El este medic.

În afara funcționării legii acordului, rămân predicatele realizate prin verbe suficiente semantico-gramatical (cu subiect zero), sau prin verbe insuficiente semantico-gramatical, în cadrul propoziției monomembre insuficiente:

Plouă./Trebuie să înțeleagă.

Dacă subiectul este multiplu, indiferent de numărul la care se află fiecare element al acestuia, propoziția se va realiza prin intermediul unui predicat actualizat printr-un verb la plural:

Băncilă și Petroșanu se prezintă de-a doua zi la unitățile lor. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 358).

Excepție constituie subiectele multiple alcătuite din nume ale căror sensuri au o zonă de interferență considerabilă, caz în care predicatul se realizează printr-un verb la numărul singular:

Nimeni și nimic nu putea depărta de omul bătrîn singurătatea... (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 59).

Dacă termenii subiectului multiplu se exprimă prin nume de persoane gramaticale diferite, predicatul este la plural, la persoana considerată «mai tare»; de exemplu, persoana întâi, avînd întîietate asupra persoanei a doua, induce persoana întâi plural a verbului predicat: *Tu și cu mine redactăm răspunsul.*

Dacă subiectul multiplu are elemente de gen diferit, atunci elementul nominal din cadrul predicatului este la plural, la genul cel mai puternic (masculin): *Mama și tata erau duși de acasă.*

În lucrările de specialitate românești, se teoretizează, pe lângă acordul gramatical, care reflectă conformitatea cu norma la nivelul expresiei raportului de inerență, și următoarele tipuri de acord: acord după înțeles, acord prin atracție și acord la distanță⁵⁸, ca abateri de la normă.

La acordul după înțeles, abaterea în raport cu norma generală vizează categoria gramaticală a numărului la verb, în discordanță cu numărul subiectului, dar în consonanță cu semnificația plurală a acestuia sau cu numărul unui determinant. Numele subiect poate fi reprezentat printr-un substantiv colectiv (cu formă de singular, dar cu înțeles de plural), caz în care semnificația plurală determină inerența cu un verb-predicat la plural: *O seamă se cățăraseră.*

Se apreciază, în general, că acordul după înțeles are în vedere și categoria gramaticală a persoanei și se produce cînd subiectul este exprimat printr-un pronume nehotărît (*fiecare, oricine, cineva, unul*), care ar impune formei verbale persoana a treia, dar în adresarea directă particularizarea prin selecție a persoanei subiectului duce la utilizarea persoanei a doua a verbului predicat: *Dacă veniți careva pe la mine...*

Acordul prin atracție (după topică) este, de asemenea, inclus în categoria abaterilor de la norma limbii și are caracter curent în vorbirea populară sau familiară. Predicatul nu se acordă în întregime cu subiectul, ci cu o parte a lui sau cu o funcție sintactică oarecare aflată în vecinătatea predicatului. Acest dezacord vizează persoana: *Omul cu care ați vrut să vorbiți sînt eu.* În acest caz, avem a face cu o topică subiectivă generalizată, pentru că o topică obiectivă evită dezacordul: *Eu sînt omul cu care ați vrut să vorbiți.* Aici, topica obiectivă a fost convertită în topică subiectivă pentru sublinierea unor elemente, considerate mai importante de către vorbitor. Dacă admitem că această topică este literară cu valențe stilistice, trebuie să admitem și că acordul prin atracție este posibil, devenind o nouă normă, pentru că uzul nu admite enunțuri ca: **Omul cu care ați vrut să vorbiți este eu.* Acordul prin atracție vizează și numărul, verbul predicativ preluînd numărul de la un element mai apropiat.

Dacă subiectul multiplu este postpus predicatului, verbul predicativ sau copulativ, în conformitate cu norma, preia **anticipativ**, forma de plural de la subiectul care cumulează, noțional, o pluralitate; abaterea de la normă, cînd topica este subiectivă, constă în lipsa de concordanță dintre numărul singular al verbului predicat și noțiunea plurală redată prin subiectul multiplu, prin atracție impunîndu-se singularul termenului celui mai apropiat de predicat:

⁵⁸ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1337.

*Sînt însă zile goale, albe, enorm de lungi, cînd oboseala se acumulează...și atunci mă uimesc propria-mi **vehemență**, stîrnită probabil de frică, și **incapacitatea** de a-mi stăpîni și coordona mișcările.* (A. Buzura, *Fețele*, p. 6);

*Mi se pare odios **atît oftatul** semeț, **cît și sprînceana** arcuită cu care „ochiul savant” contemplă poftelă jucăușe ale omului de rînd.* (I. D., 2005, nr. 9 (12), p. 37).

Uneori se cumulează acordul după înțeles cu cel prin atracție. Dacă subiectul este exprimat printr-un substantiv colectiv determinat de un substantiv care indică pluralitatea atunci verbul predicativ este la plural, ca în enunțul: *Un roi de albine se învîrteau de zor*, în care acordul se realizează greșit cu atributul (cu formă de plural).

Acordul la distanță este identificabil în enunțurile în care verbele predicative, care aparțin unei propoziții atributive explicative, intră în raport de inerență cu pronumele relativ- substitut al unui pronume personal sau de politețe la persoanele întîi și a doua, conservînd prin transfer semantic și referențial persoanele gramaticale respective:

*Întrebați-mă pe **mine**, care **am fost** în campanii electorale înainte de dictatura lui Carol al II-lea.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 77).

Discordanța constă aici în nonidentitatea de persoană dintre subiect și verb, deoarece un pronume relativ este asimilat automat persoanei a treia.

§ 5. Propoziția predicativă

Propoziția predicativă este corespondentul semantic al subfuncției de nume predicativ la nivelul frazei. Între numele predicativ și propoziția predicativă există o distincție care privește rangul, importanța celor două unități cu funcții sintactice: numele predicativ este o componentă a unei funcții principale, predicatul, pe cînd propoziția predicativă aparține categoriei propozițiilor secundare.

Calitatea de elemente regente pentru propoziția predicativă este deținută exclusiv de verbele copulative: *a fi, a părea, a deveni, a ajunge, a se face, a însemna, a rămîne.*

*Totul e să **n-ai nimic de-mpărțit cu cineva sau să nu mai ai**, și deodată raporturile se urbanizează.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 461)

*...Vîntul neliniștit, frigul păreau că **aparțin altui loc, altor împrejurări**.* (Augustin Buzura, *Absenții*, p. 201);

*Pricepea că unele concesiile mărunte, acumulate, ajung să **fie mai apăsătoare decît o concesie importantă făcută pentru o miză mare**.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 86).

Admitem că o propoziție predicativă poate fi cerută și de un verb copulativ la un mod nepersonal, în cadrul unei structuri sintactice complexe:

*...Conștiința dimensiunii mele microscopice îmi impunea un singur mod de reacție: să stau nemișcat, să mă opun pentru a rămîne măcar **ce sînt, o ridiculă unitate, o dureros de neînsemnată unitate**.* (Augustin Buzura, *Absenții*, p. 7).

Predicativa este joncționată de verbul copulativ printr-un element de relație subordonator în frază. Cele mai folosite jonctive în acest caz sînt:

- conjuncțiile universale: *că, dacă, de, să*:

*Ceea ce vreau să spun este că **am terminat liceul** fiind convins că reușita vieții ține de alegerea unui „temei” autentic.* (H. -R. Patapievici, *Zbor*, p. 79);

*Și dacă prin absurd a ajuns să **vorbească cu duioșie despre mine**, înseamnă că **s-a senilizat sau, la el ironiile par singurul mijloc pentru a-și comunica simpatia**.* (A. Buzura, *Fețele*, p. 213);

- conjuncții (și locuțiuni conjuncționale) specializate (pentru propoziții subordonate circumstanțiale): *fiindcă, deoarece, ca să* etc.:

*Dacă mai forțez uși este **pentru că vreau** să pot disprețui, vreau să nu mă simt infirm iertînd mereu...* (A. Buzura, *Fețele*, p. 217);

Notă. Valoarea verbului *a fi* este interpretată, în asemenea contexte, în mod diferit de către specialiști: dacă i se conferă sens **copulativ**, atunci rezultă că propoziția subordonată este o predicativă⁵⁹; cu valoare

⁵⁹ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1326-1327.

predicativă, verbul *a fi* autosemantic și impersonal (cu sensul de *a se întâmpla*) regizează o propoziție subordonată circumstanțială (cauzală, finală etc.).

- pronume și adjective pronominale relative:

*Crezi că miracolul este **ceea ce nu se întâmplă**.* (H.-R. Patapievici, *Zbor*, p. 121);

- pronume nehotărâte:

*Va deveni **orice-și va dori**.*

- pronume și adjective pronominale interogative, dacă predicativa este o propoziție interogativă indirectă:

*Întrebarea e **cine bate la ușă**.*

-adverbe relative și (și locuțiuni adverbiale relative):

*Cea mai banală întrebare care mi-a venit în minte, auzind știrea la televizor a fost **de ce s-a împământinit obiceiul de a fi sărbătorit evenimentul la Iași**.* (R. L., 2004, nr. 4, p. 1).

Teme și întrebări

1. Indicați elementele regente pentru propoziția subiectivă
2. Arătați, cu exemple, conectivele propoziției subiective
3. Clasificarea propozițiilor subiective; criterii și controverse
4. Predicatul verbal simplu-predicatul verbal compus
5. Indicați elementele regente pentru propoziția predicativă
6. Exprimarea numelui predicativ; exemple

§ 6. Atributul

Determinarea nominală, fenomen pe care E. Coșeriu își întemeiază teoria disocierii tipurile de determinări și de cadre, asigură numelui, pe de o parte, trecerea de la virtual, de la universalitatea desemnării potențiale, la actual, la monovalența desemnării concrete, prin intermediul operațiilor de actualizare și de discriminare, iar, pe de altă parte, printr-un proces ulterior, îi modifică semnului posibilitatea de desemnare prin intermediul instrumentelor «delimitării». În această viziune, «delimitatorii», adică ceea ce în gramatica tradițională se subsumează atributelor, se repartizează în trei categorii semantice, care asigură operațiile de *explicare* (*explicatorii*), de *specializare* (*specializatorii*) și de *specificare* (*specificatorii*): *explicatorii* evidențiază și accentuează o caracteristică inerentă a denotatului (*vastul ocean*); *specializatorii* precizează limitele extensive sau intensive între care este considerat determinatul dintr-un punct de vedere „intern” (*soarele matinal*, *Dacia romană*, *luna de la miezul nopții*); *specificatorii* restrâng posibilitățile referențiale ale unui semn, adăugând semnului note care nu sînt inerente semnificației acestuia (*cetate dacică*, *președintele republicii*)⁶⁰.

Atributul este, în definiția tradițională, partea de propoziție dependentă de un element regent nominal căruia îi atribuie anumite caracteristici. Această definiție pune în evidență o confuzie curentă în sintaxă: se reduce funcția sintactică la realizarea ei exclusiv printr-o parte de propoziție. O definiție modernă are în vedere funcția de atribut, ca determinare nominală, funcție ce se manifestă la nivelul propoziției prin partea de propoziție *atribut* și la nivelul frazei prin propoziția *atributivă*.

Atributul, ca parte de propoziție, funcționează în propoziții, determinînd un substantiv sau un substitut al acestuia (pronume, numeral, altă parte de vorbire substantivată) și indicînd o caracteristică relativă la regentul nominal sau posesia.

Criteriul tradițional de clasificare a atributelor este *valoarea morfologică* a elementelor prin care se actualizează funcția de atribut la nivelul propoziției; din această perspectivă, attributele identificabile sînt substantivale, adjectivale, pronominale, numerale, verbale și adverbiale.

Un alt criteriu are în vedere *organizarea structurală* a părții de propoziție cu funcție de atribut, după care attributele sînt simple, dezvoltate, multiple (eventual, compuse și complexe).

Atributele simple se exprimă printr-o parte de vorbire sintetică (adjectiv) sau analitică (locuțiune adjectivală):

*Eu îți arăt **cel mai frumos lucru al meu**,*

⁶⁰ Coșeriu, *Teoria*, p. 312.

adică versul... (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 94).

Atributele dezvoltate se exprimă prin două elemente care prin convertire ar genera un predicat nominal:

De aceea,

dorința fierbinte de a fi fericit

este legitimă și miraculoasă. (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 179).

Atributele multiple se structurează pe baza raportului de coordonare (cel mai frecvent, copulativă și adversativă):

I se adresase cucoanei Catița cu o voce scăzută și albă, dar foarte rece. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 109).

Dacă se operează cu criteriul semantic⁶¹ în taxinomia atributului, se ajunge la depistarea unui număr considerabil de clase de atribute, fără ca aceasta să poată înregistra toate speciile de aport semantic atributiv:

- atribute calificative (izolate sau neizolate): *copilul, inteligent și harnic*;
- atribute de identificare : *ideea de a citi*;
- atribute de clasificare: *nivel morfologic*;
- atribute descriptive: *copac înalt*;
- atribute de complinire: *asemănarea la față*.

S-ar putea adăuga, în această distribuție, și atributele comparative, care reprezintă al doilea termen al comparației față de un termen care a fost omis: *oameni ca noi*.

Mioara Avram⁶² identifică următoarele valori semantice ale atributului:

- agentul unei acțiuni (*grevă studentescă*);
- autorul unei opere (poezia *lui Blaga*);
- obiectul acțiunii (*culesul merelor, dorul de casă*);
- scopul acțiunii (*plasă de pescuit*);
- materia (*tavă de argint*);
- comparația (*fată ca o floare*);
- conținutul (*sticlă cu apă*);
- calitatea (*teorie celebră, treabă de doi lei*);
- cantitatea (*vorba multă*);
- timpul (*plimbarea de dimineață*);
- locul (*oamenii de aici*);
- originea (*cetățean american*);
- partitivul (*unul dintre ei*);
- termenul calificat (*o minune de fată*);
- termenul comparat (*umezeala camerei*);
- superlativul (*un vin de nota zece*);
- relația (*un coleg de serviciu*).

S-ar putea completa lista nuanțelor semantice și cu alte valori, cum ar fi instrumentul acțiunii:

...indiferent de beneficiile pe care le aduce omului televiziunea, maleficiile ei sînt evidente: involuția gîndirii prin distrugerea imaginației și prin inhibarea înțelegerii, iar mai apoi atrofierea sensibilității prin sentimentul de insignifianță, de sațietate și de cinism pe care privitul la televizor ni-l aduce. (I. D., 2005, nr. 9 (12), p. 36).

Dar, pentru că nu există mărci gramaticale care să distingă aceste clase, criteriul semantic este puțin eficient pentru studierea tipurilor de determinare nominală, fiind mai relevant pentru investigarea de orientare stilistică.

În funcție de natura regentului, determinarea nominală se poate clasifica în două tipuri care reunesc, pe de o parte, atributele facultative, ce determină numele, de regulă, suficiente semantic, prin natura lor de cuvinte „referențiale“, atribute care aduc informații suplimentare, iar, pe de altă parte,

⁶¹ Irimia, *GLR*, p. 470.

⁶² *GPT*; p. 353.

atributele obligatorii. O atenție specială considerăm că trebuie acordată atributelor *obligatorii*⁶³, în calitatea lor de determinări necesare pe lângă regent, de obicei, un substantiv de proveniență verbală, care conservă insuficiența semantică și gramaticală a verbului de origine:

Voi vorbi deci nu despre pătrunderea culturii în mase, ci despre pătrunderea maselor în cultură. (I. Gheție, *Încotro*, p. 104)

În literatura de specialitate străină⁶⁴, se vehiculează ideea corectă a necesității recunoașterii unei categorii de atribute adjectivale indispensabile în configurarea unor sintagme introduse prin prepoziția *de*, în limbile portugheză (*Casa de dimensão média*), franceză (*un homme de taille moyenne*). Și limba română deține asemenea construcții, calchiate ca structură, în care adjectivul atribut este cerut de insuficiența semantică a substantivului regent și de insuficiența gramaticală a acestuia, pe care o probează imposibilitatea aplicării testului comutării cu zero (*om de talie mijlocie*). Dacă adjectivul – atribut obligatoriu – determină un substantiv care semnifică o parte integrantă, o proprietate a referentului numit prin primul termen al sintagmei, atunci prepoziția specifică pentru limba română este *cu* (*fată cu ochi albaștri*). Pentru limba română, considerăm că există și alte situații de obligativitate a prezenței atributului. Fără a trece aici în revistă toate cazurile de determinare atributivă obligatorie, amintim doar cazul atributului care depinde de un substantiv cu funcția sintactică de complement intern, întrucât substantivul respectiv, fără acest determinant, nu-și justifică semantic poziția, devenind superfluu (compară *Am visat un vis splendid/Am visat un vis*).

6.1. Atributul substantival

Se concretizează prin substantive de orice fel (comune, proprii, locuțiuni substantivale, substantive compuse), iar, din punct de vedere semantic, exprimă cele mai variate caracteristici ale regentului:

-locul:

...popasul meu în scenă este pîndit în fiecare clipă de neant și generează neantul. (G. Liiceanu, *Ușa*, p. 57);

-modul:

Firește, această punere în oglindă este pur descriptivă, și nu are rolul de a stabili ierarhii. (H.-R. Patapievici, *Omul*, p. 265);

-timpul:

Dorește să I se servească masa de seară. (I. Gheție, *Încotro*, p. 146);

-scopul:

Pregătirea pentru examen i-a luat mult timp.

-mijlocul (instrumentul):

Obținerea prin relații a postului de ministru nu putea să-l mulțumească.

-asocierea:

Evita întâlnirea cu propria-i conștiință.

-apartenența:

...demonul curiozității și-un început de moleșeală tulbure o-ndemnară să se urce-n trăsură. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 115);

-agentul:

În ambianța pedantă și mărginită de azi, îndemnul lui G. Călinescu de a nu ne mulțumi să citim doar cărți și nici măcar numai autori, ci de a citi direct literaturi, e menit să stîrnească ridicări din umeri și zîmbete condescendente. (H.-R. Patapievici, *Omul*, p. 264);

-materia:

Tăvi, fructiere, chisele și sfeșnice de-argint cu luciu stins, mîngietor, se răsfațau ici-colo... (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 51).

O clasificare habituală a atributelor substantivale se poate opera în funcție de cazul substantivului prin care se actualizează, pe baza acestui criteriu, atributul fiind genitival, în dativ, în acuzativ sau în nominativ.

⁶³ D. Irimia le numește *attribute de complinire*. Vezi GLR, p. 477.

⁶⁴ Joaquim Fonseca, *Estudos*, p. 8.

Atributul substantival *în genitiv* este construit, frecvent, fără prepoziție, încât se leagă direct de regent, și exprimă posesia, apartenența, agentul, pacientul sau alte nuanțe:

Voi vorbi deci nu despre pătrunderea culturii în mase, ci despre pătrunderea maselor în cultură. (I. Gheție, *Încotro*, p. 104).

Uneori, un substantiv în genitiv cu funcția de atribut este precedat de o prepoziție specifică altui caz decât genitivul, producându-se astfel o discordanță casuală între recțiunea prepozițională și forma numelui precedat (prepoziția cere cazul acuzativ, dar numele este în genitiv, de exemplu). Fenomenul, neizolat, este explicabil prin aceea că reflectă urma unei omisiuni operate într-o sintagmă în care recțiunea s-ar fi produs în condițiile respectării normei gramaticale, prepoziția precedând un nume în acuzativ, determinat de un substantiv în genitiv atribut. Substantivul în acuzativ, cu valoare semantică transferabilă asupra determinantului în genitiv, a fost eliminat ulterior, încât se ajunge la o construcție sintactică paradoxală, (întîlnită și la realizările subiectului, complementului direct etc.), ca în exemplul de mai jos:

Fiecare din cei ai casei avea ceva de făcut. (I. Gheție, *Biruatorii*, I, p. 124).

De asemenea, funcționează, în limba română, unele construcții prepoziționale gramaticalizate, echivalente cu genitivul, la atributul substantival:

-cu prepoziția *a* când substantivul atribut este însoțit de un numeral neprecedat de un articol demonstrativ (*caietele a doi elevi*), sau când atributul se exprimă printr-un numeral cardinal, fără articol demonstrativ (*caietele a doi dintre ei*);

-în limba vorbită, populară și familiară, sensul specific genitivului se redă prin construcții prepoziționale: *A lăsat ușa la casă deschisă.*

A rupt coperta de la carte.

Atributele substantivale în genitiv prepoziționale sînt construite cu prepoziții sau cu locuțiuni prepoziționale care cer genitivul (*înaintea, dinaintea, în fața, din spatele, din mijlocul* etc.):

Nici unul dintre ei nu mai era cel de dinaintea războiului. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 359).

Atributul substantival în acuzativ este construit exclusiv cu prepoziții (locuțiuni prepoziționale) care cer acest caz:

Serbarea de sfîrșit de an s-a ținut, după tradiție, de Sfinții Petru și Pavel. (I. Gheție, *Fructul*, p. 132).

Atributul în dativ, legat direct de regent, neprepozițional, are o mică frecvență în limba actuală, fiind mai bine reprezentat în limba secolului al XIX-lea:

Melina cunoștea umilința și dezgustul inspirat de orice concesiune celui care s-a născut lichea. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 86).

O specie mai nouă a atributului în dativ⁶⁵ rezultă prin convertirea unor structuri verbale în structuri nominale în care imediat după regent apare un atribut fie în genitiv, fie în acuzativ cu prepoziție; sintagma nominală conține o succesiune de nume, în care primul este regent pentru două determinări nominale necoordonate, provenite din două tipuri de determinare verbală - complementul direct și complementul indirect sau din subiect și complement indirect:

Au acordat ajutoare sinistraților/s-au acordat ajutoare sinistraților / acordarea de ajutoare sinistraților.

Cu o frecvență redusă, se înregistrează în limba actuală atributele în dativul prepozițional (cu prepozițiile *datorită, conform, contrar, grație, potrivit, asemenea*):

Întîlnirea conform înțelegerii nu a mai avut loc.

Decizia conform regulamentului nu a fost respectată.

Atributele în nominativ determină substantive comune, articulate hotărît enclitic sau pronume personale (la plural) și se exprimă prin nume proprii sau comune (și prin numere cardinale) și sînt neizolate de regent. Numite de unii gramerieni și *apozii de specificare*⁶⁶, aceste atribute se află însă în

⁶⁵ Mioara Avram, *O specie modernă atributului în dativ și alte probleme ale determinării atributive*, LR, XXI, 1976, nr.1, p. 415-428.

⁶⁶ Celso Cunha, Luis F. Lindley Cintra, *Nova Gramática do Português Contemporâneo*, Edições João Sá da Costa, Lisboa, 2002, p. 234.

relație de determinare față de substantivul regent, avînd o funcție individualizatoare prin notele distinctive pe care le aduc obiectului numit: *orașul Suceava, fluviul Dunărea, ora șapte, noi doi*. În opinia noastră, aceste determinări nominale nu reprezintă apozitii, deoarece paralelismul dintre planul logic și planul lingvistic se reflectă în acest caz integral, trecerea de la general la particular, de la abstract la concret, realizîndu-se pe baza unui raport de subordonare. Lipsesc, de altfel, mărcile raportului apozitiv, iar prin expansiunea lor rezultă propoziții atributive relative: *Inginerul care se numește Ionescu*.

Ca și cînd ar fi fost un consens între ei doi, nu pomeneau despre viața lor în lagăr. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 359);

Pe la sfîrșitul lunii iunie primi vizita lui Maximilian. (I. Gheție, *Încotro*, p. 93).

În codul scris, mai ales în stilul științific, dar și în cel jurnalistic, identificăm o specie a atributului în nominativ, creată prin elipsa mărcilor specifice subordonării dintr-o structură complexă, în care două elemente coordonate trimit la noțiuni între care vorbitorul instituie o anumită relație:

Îndeobște, în timpul firesc al lumii normale, relația literatură-critică seamănă cu cea dintre fata Babei și fata Moșneagului. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 8).

În unele lucrări (ELR, p. 71), se adaugă cazurilor de atribut în nominativ și situațiile, rare, în care un substantiv neprecedat de o prepoziție determină un substantiv de proveniență verbală, „redînd elementul predicativ suplimentar al verbului de bază”: *angajarea ei secretară*.

Depistăm aici însă un caz de dublă determinare simultană, substantivul în discuție (*secretară*) depinzînd de numele deverbale (*angajarea*) și de pronume (*ei*) care îi și impune restricții de formă prin acord.

6.2. Atributul adjectival

Atributul adjectival se exprimă prin adjective de toate tipurile, propriu-zise sau determinative (provenite din alte părți de vorbire), sintetice sau perifrastice, la orice grad de comparație sau de intensitate:

Un timp încă haotic, al unei dureri cumplite și difuze... (T. Pavel, p.160);

Marea crimă în lumea bine de azi este să continui să mai fii creștin. (H.-R. Patapievic, *Omul*, p. 324);

...I se părea că graiul omenesc nu e îndeajuns vrednic și că înșiși poezii cei mai cu renume încumetîndu-se a o cînta pălisera. (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 41).

Adjectivele cu funcția de atribut pot fi calificative descriptive (*puternic, mare*), calificative clasificatoare (*chimic, lingvistic, român* etc.), calificative intensionale (*biet, pretins, fost* etc.) și determinative (adjective pronominale și provenite din alte părți de vorbire: *sa, tremurîndă* etc.):

L-am însoțit ascultîndu-l cu o plăcere crescîndă... (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 36).

Adjectivul descriptiv, gradabil, poate fi însoțit de articolul adjectival (1), ceea ce nu se întîmplă în cazul adjectivelor clasificatoare (2) și în cazul celor intensionale⁶⁷ (3):

1) *Dar lupta cea mare e împotriva specializării facultăților sufletești...* (H.-R. Patapievic, *Omul*, p. 285);

2) *cercetarea lingvistică* / **cercetarea cea lingvistică*;

3) *fostul director* / **directorul cel fost*.

Adjectivul poate preceda substantivul determinat, în topica subiectivă.

Adjectivele pronominale (de întărire, posesive, demonstrative, nehotărîte, negative, interogative, relative) îndeplinesc, de regulă⁶⁸, funcția sintactică de atribut, avînd calitatea de *selectori particularizatori*, care asigură o selectare nedefinită (*unii oameni, fiecare om, nici un om, oricare om*), de *selectori individuatori*, care asigură o selectare definită (*atare idee, același om, celălalt om, care om*) sau de *situatori posesivi* ori *deictici*, prin care se relaționează cu persoanele implicate în discurs și

⁶⁷ Vezi și Alexandra Cornilescu, *În legătură cu conceptul de pronume semi-independent. Observații asupra articolului adjectival cel*, în vol. *Tradiție și inovație în studiul limbii române*, coord. Gabriela Pană-Dindelegan, Editura Universității din București, 2004, p. 57.

⁶⁸ Adjectivele posesive, însoțite de unele prepoziții, pot fi investite și cu alte funcții sintactice, vezi *infra*.

se raportează la circumstanțele spațio-temporale ale discursului însuși (*casa ta, ideile noastre*, respectiv, *omul acesta, omul acela*)⁶⁹:

La unele universități americane se impune ca în bibliografie să nu se citeze nici un titlu mai vechi de cinci ani. (H.-R. Patapievici, *Om*, p. 457);

Dar acum a venit timpul ca lumea să se împace cu ea însăși și să-și găsească astîmpărul. (I. Gheție, *Biruiitorii*, I, p. 132);

Priveam calm, nostalgic, cerul, sau poate marea, desprins de mine însumi... (A. Buzura, *Fețele*, p. 467).

Adjectivele numerale cardinale, ordinale, colective, multiplicative nu pot funcționa sintactic decît ca atribute adjectivale, avînd rolul de *discriminatori interni de cuantificare (definiți ori nedefiniți)*⁷⁰, ele convertindu-se din nume în adjective pe baza determinării nominale în care se implică:

Ca să-ți dea viața peste cap nu e nevoie de o veșnicie, zece-cincisprezece ani sînt de-ajuns. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 366).

Adjectivele gerunziale sînt conversiuni ale formelor verbale la modul gerunziu, comportîndu-se, prin acord, ca adjectivele propriu-zise, iar, prin conținut, ca echivalente ale unor subordonate atributive:

Cum însă taina lui nu mi-o încredințase decît mie, în învălmășeala sporindă de la Arnoteni, lucrul trecea nebăgat de seamă. (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 141);

Și totuși, îmi spuse Sisif, e o coerență aceasta, balansîndă între nimic și nimic. (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 199).

Uneori, adjectivul este antepus substantivului și formează împreună cu acesta o sintagmă prepozițională interpretată diferit de cercetători: *bietul de el, sărmana de Maria, afurisita de babă*. Există însă motive ca ele să fie considerate atribute adjectivale, pentru că, din punct de vedere semantic, adjectivul califică substantivul determinat⁷¹.

Atributele exprimate prin adjective cantitative: *cît/ă, cîți, cîte*, prin cele nehotărîte: *atîta, atîtea, mult, puțin, cîtă frunză și iarbă*, aparțin speciei atributului cantitativ:

Nu știi pe cîți oameni îi interesează.

O particularitate a atributului adjectival este maniera unică în care se marchează subordonarea sa față de numele regent, respectiv identitatea categoriilor gramaticale comune prin acord. Ca atare, prin corelarea cu atributul adjectival sînt actualizabile toate cele cinci cazuri ale substantivului regent, cazurile nominativ și vocativ fiind aici expresii ale subordonării:

Draga mea Sanda,

Ce-aș putea să-ți spun din locul unde mă aflu. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 132).

În mod obișnuit, adjectivul se acordă în categoriile gramaticale de gen, număr și caz cu substantivul regent, desinențele și alternanțele fonetice ale adjectivului reiterînd, la nivelul expresiei, informația gramaticală care, la substantiv, are și conținut și formă categorială. Cu toate acestea, acordul este blocat, în cazul adjectivelor invariabile, sau în cazul în care un substantiv regent, la plural, este determinat de adjective care semnifică trăsături singulare:

Spiritul occidental lucrează la altă dimensiune și stabilește în permanență un avans de nerecuperat pe care disponibilitatea extraordinară a noilor proletariate chinez, indian, și est-european nu îl pot egala. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 4)

Dacă atributul adjectival redă o trăsătură comună mai multor entități care sînt desemnate prin substantive regente coordonate, fiecare dintre substantive fiind la numărul singular, forma adjectivului va fi de numărul plural, în acord cu conținutul plural al complexului determinat:

Adevăratul adversar – spune amar Cărtărescu într-un articol de o directețe și o sinceritate dezarmante pe care ar trebui să-l recitim cu toții din cînd în cînd – e însăși mediocritatea noastră. (R. L., 2005, nr. 38, p. 15).

⁶⁹ Vezi E. Coșeriu, *Teoria*, p. 305-307.

⁷⁰ Vezi E. Coșeriu, *Teoria*, p. 303.

⁷¹ În favoarea opiniei că asemenea adjective se convertesc în substantive, vezi argumentele Gabrielei Pană Dindelegan, din *Aspecte ale substantivizării în româna actuală. Forme de manifestare a substantivizării adjectivului*, în Dindelegan, *Aspecte*, II, p. 34.

6.3. Atributul pronominal

Atributul pronominal se clasifică, după cazul pronumelui prin care se exprimă, ca și atributul substantival, concretizându-se însă numai în cazurile genitiv, dativ sau acuzativ. Pronumele care pot îndeplini funcția sintactică de atribut sînt variate: personale, de politețe, interogativ-relative, nehotărîte, demonstrative, posesive și negative, precedate sau neprecedate de prepoziții.

Atributul pronominal genitival neprepozițional se exprimă prin pronume personale (de persoana a treia), de reverență, demonstrative, nehotărîte, relative, interogative, negative sau posesive:

*De funinginea și de mucegaiul **lor** fugeau însă repede.* (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 38);

*Bucuriile **dumneavoastră** sînt dintr-o sferă mai înaltă.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 73);

*Întîmplîndu-se să adorm în puterea **unuia**, am avut un vis care a rămas cel mai frumos din întreaga mea viață.* (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 150);

*Avea totuși ceva la fel: glasul **a căruia** frumusețe mă izbise.* (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 123);

*După internare, șansele **alor noștri** sînt mici.*

*Nu poți schimba destinul și firea **nimănui**.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 471).

Atributul pronominal genitival prepozițional, cu o frecvență redusă în limba actuală, se construiește cu aceleași prepoziții și locuțiuni prepoziționale utilizate și în cazul atributului substantival:

*Lupta **contra lor** nu a fost deloc ușoară.*

*Grădina **din fața lui** era plină de flori.*

Profesurului îi veni greu să creadă în asemenea mărinimie **din partea cuiva** care-și bea liniștit cafeaua... (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 470).

Uneori, înaintea unui atribut prepozițional în genitiv se află prepoziția *de* care are sens partitiv și care nu impune acuzativul pronumelui pe care îl precedă, structura fiind una eliptică: *Sînt iluzii **de-ale lui**.*

Atributul pronominal în cazul acuzativ se construiește cu prepoziții și locuțiuni prepoziționale care impun acest caz și se exprimă prin:

–pronume personale și de politețe:

*Îmi ascunsei indignarea că un om **ca dînsul** să aibă asemenea eresuri prostești.* (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 148);

*Nici unul **dintre ei** nu mai era cel de dinaintea războiului.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 359);

*La fireasca lui dușmănie **față de ele**... se răspunsese cu un dispreț adînc.* (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 89);

–pronume reflexiv în acuzativ, forma accentuată:

*...După momentele de uitare **de sine** nu simți în dumneata gemînd demnitatea rănită?* (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 103);

– pronume posesive:

*Dar noul venit nu prea avea vești despre sine și **despre ai săi**.* (I. Gheție, *Biruatorii*, I, p. 71);

– pronume nehotărîte:

*Răspunsul **de la oricare** dintre ei ar fi fost suficient.*

–pronume demonstrative:

*Fiecare **din cei** care lipsesc va fi sancționat cu un punct.*

– pronume negative:

*Ideile **de la nici unul** dintre ei nu-l atrăgeau.*

Datorită prepozițiilor *de*, *din*, *dintre* atributelor pronominale au, în aceste cazuri, valoare de partitiv.

Atributul pronominal în dativ poate fi construit cu prepoziții specifice (analogic: *Reușita **grație lui** nu ne-a bucurat*) sau neprepozițional. Dacă se realizează un studiu al frecvenței, constatăm că atributul pronominal în dativ este mai puțin uzitat decît cel în acuzativ. Atributul pronominal în dativ este realizat printr-un pronume personal sau reflexiv, forma atonă, sau prin dativul posesiv, care se raportează la un substantiv, dar care nu însoțește obligatoriu substantivul regent:

Fără neliniște sau regrete, mă detașez chiar de propria-mi răutate... (Augustin Buzura, *Absenții*, p. 19);

...sufletele celor dinainte ai săi cuibau neîmpăcate, licărind în sumbra-i privire, rînjind în zîmbetu-i sinistru. (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 50);

Îmi vedeam în geamul galben fața subțire ca o lamă. (M. Cărtărescu, *Orbitor*, p. 9).

Uneori, dativul posesiv este izolat, autonom în context și nu se leagă prin cratimă de regentul său:

Visătoare, privirea i se pierdea aiurea. (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 19).

6.4. Atributul verbal

În concepția gramaticii tradiționale, atributul verbal se poate actualiza prin verbe la modurile nepersonale: infinitiv, gerunziu (dacă nu le considerăm propoziții atributive nonfinite), supin, dar nu și participiu⁷². Dacă atributul verbal este exprimat prin verbe la infinitiv, între atribut și regentul său trebuie să apară o prepoziție (*de*), ceea ce nu se întâmplă dacă atributul verbal este exprimat printr-un verb la supin (prepoziția fiind morfem integrat al modului) sau la gerunziu:

Parale superflue și de-aruncat pe nimicuri în lumea asta grea eu nu am. (I. Gheție, *Biruiitorii*, I, p. 38);

Văzuse mai zilele trecute două bilete de-nchiriat pe lângă Sfântul Gheorghe. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 86);

Scopul de atins este de a pune pe cineva în condiția de inferioritate, în care acesta renunță la subiectivitatea sa, pentru a deveni obiectul asupra căruia se exercită puterea altcuiva. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 15);

...Vîrsta îi adusese înțelepciunea de a respecta voința altora, de a nu-ncerca să forțeze uși închise și nici de a le deschide pe furiș. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 82);

Sub grindina zilnică a imaginilor revărsîndu-se din monitor – reclame, flashuri, clipuri – imaginația noastră se degradează treptat. (I. D., 2005, nr. 9 (12), p. 36);

Am fi avut în continuare aceeași literatură călduță, lîncedă, amețită, leneșă, mascîndu-și neputințele... (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 8).

6.5. Atributul adverbial

Datorită înrudirii semantice a adverbului cu adjectivul, adverbul poate să determine un substantiv, cu condiția ca substantivul determinat să aibă un conținut verbal sau să se refere la o sferă semantică specifică verbului.

Cititorul de astăzi trebuie să știe că în acele vremuri povestea cu poza avea un subtext. (G. Liiceanu, *Ușa*, p. 57).

Adverbele care funcționează ca atribute pot fi:

-de timp:

Cu dînsa avea să piară una din rămășițele întîrziate ale lumii de odinioară. (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 78);

-de loc:

Gorică era primit cu brațele deschise, deși nu totdeauna pe ușa din față. (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 20);

-de mod:

Nimic nu arăta o schimbare în bine. (I. Gheție, *Biruiitorii*, I, p. 101).

⁷² Gh. Constantinescu-Dobridor (*Sintaxa*, p. 175) admite că atributul verbal integrează actualizări în verbe la modul participiu, întrucît acestea conservă semnificația verbală și primesc, în calitate de determinanți, compliniri specifice verbului. În opinia noastră, participiul din astfel de sintagme se adjectivizează, chiar dacă primește compliniri de tip complement sau circumstanțial, acest fenomen întâlnindu-se și la adjectivele propriu-zise care pot avea calitatea de regent pentru determinări similare.

6.6. Atributul numeral

În cele mai multe gramatici (cu excepția lucrării lui I. Iordan⁷³) nu se tratează distinct atributul numeral, întrucât este inclus în atributul substantival sau, cu valoare de cuantificare, în atributul adverbial, ori este integrat atributului adjectival, în funcție de valoarea morfologică atribuită numeralului: substantivală (pronominală), adjectivală sau adverbială.

Atributul numeral se clasifică, în funcție de cazuri, în atribut în genitiv, în acuzativ cu prepoziție, în dativ cu prepoziție și în nominativ (*ora zece*):

Îmbrățișarea celor doi i se părea nesfîșită.

Casele amîndurora au fost construite de același meșter.

Banca din fața celui de-al doilea este liberă.

Nici unul din amîndoi nu s-a căit mai în urmă pentru aceasta.

Mă gîndeam la legătura dintre cei trei.

În gramatica academică și în alte gramatici de factură clasică, atributele se clasifică în izolate și neizolate, după legătura lor cu regentul. În codul oral, cele două tipuri de atribute se disting prin mărci suprasegmentale, prin intonație și prin pauză, iar în codul scris, prin virgula situată între substantivele regente și atribute.

Atributele izolate determină, de regulă, un substantiv propriu sau un pronume, mai ales personal și demonstrativ:

Profesorul Șerban, înțelegător față de păcatele omenesți nu se putea împiedica să nu constate că toate-și aveau obîrșia într-o slăbiciune de caracter. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 52);

Acesta, grăbit, uită de carte.

În anumite situații, atributul nu se poate izola de regent, datorită materializării sale prin părți de vorbire cu valoare determinativă (adjective pronominale demon-strative- *ziua aceea*, relative- *care zi*, nehotărîte-*fiecare zi*, negative-*nici o zi*, de întărire-*epoca însăși* etc). Nu se poate izola de regentul său nici atributul genitival prepozițional (*casa din fața lui*).

Din punct de vedere structural, atributele se clasifică în⁷⁴:

- *simple*, actualizate printr-o singură parte de vorbire (sintetică sau analitică);

- *dezvoltate*, exprimate printr-un verb copulativ la infinitiv (cu amendamentul cunoscut), precedat de o prepoziție și un substantiv, un pronume, un numeral sau un adjectiv, avînd subfuncție de nume predicative:

Nu avea intenția de a ajunge director.

- *multiple*, alcătuite din doi sau mai mulți termeni coordonați, omogeni sau eterogeni din punct de vedere morfologic:

În noaptea aceea, Victor abia închise ochii, chinuit de unul și același gînd, care-l împiedica să adoarmă. (Ion Gheție, *Biruiorii*, I, p. 157);

Ce e rău e că-n locul acelor cărți mult așteptate de optzecism înainte de 89 și devenite aproape legendare în context...Istoria...nu a produs valurile preconizate... (I.D., nr10 (13), 2005, p. 8)

Iubirea de flori și de miresme, de podoabe și odoare, pofta de huzur și de risipă ne vin de pe partea românească. (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 36);

De fapt, oamenii moderni sînt înzestrați cu o voință fragilă, iar cucerirea, fie a altora, fie a lumii, nu este decît o soluție la această problemă. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 27)

O specie particulară de atribute o constituie atributele cu dublă determinare nominală, simultană, care provin, prin nominalizare, din structuri cu atribute circumstanțiale, tot așa cum unele atribute cu determinare unilaterală, numite *obiective*, *subiective* etc., sînt generate de nominalizarea unui verb-predicat (cu subiect și complement). În aceste condiții, atributul cu dublă determinare nominală (*ca ignorare*), depinde pe de o parte de substantivul deverbial (*înțelegere*) și de un alt nume (*a abstracției*), față de care reprezintă o predicăție secundă, în structura de adîncime:

Asemenea critici și pretenții nerezonabile provin, cred, dintr-o greșită înțelegere a „abstracției” ca ignorare a lumii reale. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 26)

⁷³ LRC, 236.

⁷⁴ Vezi Merlan, *Sintaxa*, p. 90.

§ 7. Propoziția atributivă

Propoziția atributivă este realizarea funcției de atribut la nivelul frazei și se clasifică, după gramatica academică⁷⁵, în funcție de legătura cu termenul regent în două tipuri: izolată și neizolată. Propoziția atributivă determină cel mai frecvent substantive, mai rar pronume sau numere:

- regent substantival (substantiv comun sau propriu):

*Plecarea la Paris era o încercare **pe care se simțea dator s-o face**, mai ales că era adeptul principiului **după care e preferabil** să regreți fapte săvârșite decât virtualități neconsumate.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 90);

- substantiv provenit din alte părți de vorbire:

*Sînziana era singura **care nu se mira și nu se arăta deloc dezamăgită**.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 56)

-regent pronominal:

-pronume demonstrativ:

*De mii de ani își bat oamenii capul dacă există sau nu o altă lume în afara celei **pe care o cunoaștem**.* (I. Gheție, *Încotro*, p. 163);

- pronume personal:

*Ceea ce mi se părea însă incredibil mie, **care eșuasem cu atâtea ființe iubite**, era faptul că erau aici de față.* (Marin Preda, *Cel mai iubit*, p. 100);

- pronume negativ:

*N-am găsit nimic mai bun pe lume **în care să cred**.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 371);

-pronume nehotărît:

*Pe pământ tot **ceea ce există***

are nevoie din cînd în cînd să plîngă. (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 167);

-regent numeral:

*Fu cel dintîi **pe care îl întâlneau după acea seară**.* (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 126).

Atributiva neizolată sau determinativă (numită și *restrictivă*⁷⁶ ori *specificatoare/selectoare*⁷⁷) este propoziția atributivă a cărei suprimare modifică profund comunicarea, nefiind comutabilă cu zero, datorită insuficienței semantice a regentului ca în (1), sau a cărei necesitate gramaticală rezultă din cerința de a realiza determinarea unui regent materializat printr-un substantiv articulat cu articol hotărît (2). Aceeași structură propozițională poate întruni, în contexte diferite, rolul unei determinări facultative, ceea ce demonstrează că departajarea tipurilor de determinări atributive nu are în vedere conținutul și forma lor, ci relația cu elementul regent, stabilită în raport cu semantismul și forma acestuia:

1) *Vezi, îmi spuse el,*

*Vine un moment **în care durerea se schimbă în indiferență***

Si nenorocul

În obișnuință. (N. Stănescu, *Ordinea*, II, p. 148);

2) *Plecarea la Paris era o încercare **pe care se simțea dator s-o face**, mai ales că era adeptul principiului **după care e preferabil** să regreți fapte săvârșite decât virtualități neconsumate.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 90).

C. Dimitriu (*Tratat*, II, p. 1371) susține că există o a treia subclasă de propoziții atributive, *atributivele mixte*, care nu se izolează de regentă și depind de un nume suficient semantic (de altfel, respectînd principiul consecvenței, acest specialist identifică, în cadrul realizărilor de la nivelul propoziției, aceleași tipuri de attribute – indispensabile, facultative și mixte):

*Era asemenea unui credincios **care**, după ce a frecventat ani de zile un sanctuar, **își dă seama** că nici un zeu nu sălășluiește într-însul.* (Ion Gheție, *Incotro*, p. 148);

Atributiva izolată, nedeterminativă sau explicativă, poate fi comutată cu zero, fără să prejudicieze autonomia semantică a regentei:

⁷⁵ GA, II, p. 277.

⁷⁶ Merlan, *Sintaxa*, p. 93 ș. a.

⁷⁷ Coșeriu, *Teoria*, p. 298.

Am scris pentru a mă elibera de o iubire nefericită, în care am fost iubit fiind totodată respins. (H.-R. Patapievici, Zbor, p. 219).

Atributiva se introduce prin:

-pronume relative propriu-zise: *care, cine, ce*, regional, *de*, precedate sau neprecedate de prepoziții; pronumele relativ poate fi în cazurile nominativ, genitiv, dativ sau acuzativ:

Ochii viorii pe care nu-i întuneca nici un nor de îngrijorare, fruntea înaltă pe care nu adia nici o neliniște îndemnau să crezi că chiar boier Krețulescu avea-n rezervă o mare avere, neștiută de nimeni, *față de care* ce risipise pînă atunci *nu fusese decît un mizilic*. (Ileana Vulpescu, Rămas-bun, p. 100);

Se uita la ei de parcă i-ar fi visat și chiar la ea însăși ca la un străin, a cărui viață oricît te-ar interesa nu te doare. (Ileana Vulpescu, Rămas-bun, p. 299);

Totuși am putea spune

fără să ne înșelăm prea mult

că există o oarecare ordine

și o oarecare așezare

a ceea ce există acolo. (N. Stănescu, Ordinea, II, p. 164);

-adjective pronominale relative: *care, ce, cîți, cîte*:

Referirea la care persoană a plecat nu mă interesează.

-pronume interogative: *cine, ce*, care introduc propoziții interogative indirecte, dependente de un substantiv verbal de informare:

Întrebarea la cine merge n-a primit nici un răspuns.

-pronume și adjective pronominale nehotărîte formate pe baza relativelor: *oricine, oricare, oricît*:

Referirea la oricare persoană a plecat nu mă interesează.

-adverbe relative și interogative: *cînd, cît, încotro*, însoțite sau nu de prepoziții, selectate pe baza compatibilității semantice cu substantivul regent:

Căci va veni ziua cînd frigul va invada planeta... (Ion Gheție, Încotro, p. 171);

-adverbe nehotărîte: *oriunde, oricînd*:

Plimbarea oriunde vezi cu ochii nu te tentează.

-conjuncții sintetice și, rar, perifrastice (locuțiuni): *că, să, ca să, dacă, fără să, cum că, ca și cum*:

Nu mă mai bucur ca pe vremuri, nu mă mai bucur de simplul fapt că exist, acum am nevoie de un motiv de bucurie. (Ileana Vulpescu, Rămas-bun, p. 281);

Dar acum a venit timpul ca lumea să se-mpace cu ea însăși ... (Ion Gheție, Biruitorii, I, p. 60).

Propoziția atributivă este postpusă termenului determinat, fie imediat după acesta, intercalîndu-se în propoziția regentă, fie la distanță. Unii specialiști vorbesc despre atributive cu valoare partitivă care pot sta atît înainte cît și după termenul regent:

Am început să înțeleg cîte ceva

din ceea ce știu. (N. Stănescu, Ordinea, II, p. 7);

Nimic din ce e pe lume nu mă interesează.

Din ce e pe lume nu mă interesează nimic.

§ 8. Atributul circumstanțial

Atributul circumstanțial (numit și *element predicativ suplimentar, nume predicativ circumstanțial, complement al calității, circumstanțial de mod acordat, circumstanțial al stării*) este o funcție sintactică generată de raportul de dublă subordonare simultană față de un regent de tip nominal și față de un regent de tip verbal, avînd trăsături semantice și gramaticale comune cu două tipuri de determinare (atributivă și circumstanțială).

În opinia Aureliei Merlan, în calitate de regente verbale pot funcționa verbele tranzitive la moduri personale⁷⁸:

-verbe de voință: *a vrea, a dori, a prefera*;

-verbe de opinie/atitude intelectuală: *a considera, a crede, a socoti, a lua drept, a găsi*:

Înainte mă găseam datoare să particip la stabilirea sau la restabilirea adevărului, acum nu mai am asemenea ambiții. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 21);

-un verb de percepție fizică: *a simți, a vedea, a auzi*:

Mă văd în clasă. Simțeam din aer că va trebui să-mi chivernisesc altfel puterile decât pînă aici. (Blaga, *Hronicul*, p. 214);

Starea de școlar o simțeam înlănțuitoare și apăsătoare, de multe ori, ca un urît să-ți chemi moartea. (Blaga, *Hronicul*, p. 218);

-un verb de cunoaștere: *a ști, a cunoaște*;

-un verb cauzativ: *a desena, a alege, a numi, a lăsa, a proclama*:

-un verb de posesie: *a avea*;

-un verb de acțiune: *a servi, a pune, a da, a preda, a lua*:

În judecățile asupra oamenilor nu se lua pe sine unitate de măsură, ci lua bunul-simț... (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 20);

-un verb existențial: *a fi*.

Aș fi dat orice să fi fost atunci la sute de kilometri distanță, moartă, adormită, inconștientă... (A. Buzura, *Fețele*, p. 323);

M-a lăsat singur cîva timp, scuzîndu-se, spunîndu-mi că se întoarce repede. (Marin Preda, *Viața*, p. 193);

Regentul verbal poate fi și un verb intransitiv la un mod personal, dar și un verb tranzitiv sau intransitiv la un mod nepersonal:

Venise însoțit de cinci-șase inși și am înțeles că era un eveniment sosirea mea acolo. (Marin Preda, *Viața*, p. 193).

De asemenea, regentul atributului circumstanțial este concretizabil într-o structură verbal-nominală, care funcționează ca predicat nominal:

Melina era toată-n negru, potrivit cu-mprejurarea. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 129).

O interjecție predicativă, mai ales în codul oral, este susceptibilă de a funcționa ca regent verbal pentru un atribut circumstanțial:

Iată-mă acasă.

Dintre cei doi regenți, cel de tip verbal este întotdeauna exprimat, în timp ce regentul de tip nominal poate fi exprimat sau eliptic, fiind subînțeles, deductibil din context:

Sub privirile scrutatoare ale profesorului se simțise stingherit și oarecum jenat de comedia pe care-și propusese s-o joace. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 198).

Dacă este exprimat, regentul de tip nominal poate avea următoarele funcții sintactice:

- subiect:

Domnia ta te socoți în drept să-mi ții logosuri. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 137);

- complement direct:

Giuvaieturile însă le ținea bine ferecate fiindcă așa era mai cuminte. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 293);

- complement indirect:

S-a pomenit cu el venind.

Din punct de vedere semantic, atributul circumstanțial exprimă diferite valori:

- o caracteristică a subiectului sau a complementului care poate să apară ca potențială în viitor sau în prezent:

O voia desăvîrșită.

⁷⁸ *Sintaxa*, p. 162.

- o caracteristică ce poate fi o evaluare absolută sau relativă a entității la care trimite subiectul sau complementul:

*Sanda socotea cea mai aspră **pedeapsă** a vârstei înaintate... golul care se făcea în jurul său.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 393);

- o caracteristică exprimată cu referire la entitatea numită prin regentul nominal, care poate fi reală sau dorită:

*Profesorul Daniel Șerban o socotea pe Sanda **ca pe-o rudă**, mai mult chiar, **ca pe cineva** care făcea parte din viața lui.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 391).

De asemenea, atributul circumstanțial poate exprima o calitate cu care este implicat subiectul sau complementul în desfășurarea acțiunii verbului:

*Grecii erau negustori pricepuți, arendași și mai pricepuți, dar **ca medici** nu-și căpătaseră faima.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 86).

Alteori, atributul circumstanțial redă o calitate independentă de procesul indicat de verb și anterioară acestui proces⁷⁹:

*Cafeaua o prefer **amară**.*

Atunci când se concretizează prin verbe la gerunziu, atributul circumstanțial exprimă o acțiune secundară, simultană cu acțiunea principală, exprimată de verbul regent:

*Oricât ne-am spune că ne vom păstra discernământul, va veni o zi când ne vom surprinde pe noi înșine **privind** la cele mai aberante și găunoase emisiuni...* (I. D., 2005, nr. 9 (12), p. 36)

Gramaticile românești recente⁸⁰ și studiile de specialitate străine tratează atributul circumstanțial, indiferent de termenul cu care este numit, prin prisma stipulării condițiilor unei istorii derivative specifice, considerându-se, în general, că reprezintă rezultatul unei predicatii secunde.

În opinia Aureliei Merlan (*Sintaxa*, p. 165), opinie pe care o împărtășim, cu unele nuanțări, atributul circumstanțial derivă fie din două structuri primare coordonate (1), fie din două structuri primare aflate în raport de subordonare (2):

(1) *El s-a angajat **medic** pe un vapor.* (I. Gheție, *Încotro*, p. 145) provine din enunțurile *El s-a angajat și el este medic.*

(2) *Profesorul o socotea pe Sanda **ca pe o rudă**.* provine din două propoziții aflate în raport de subordonare circumstanțială (*Profesorul o socotește pe Sanda ca și cum ar fi o rudă*).

În enunțul *Suita epistolară a lui Mușina, desfășurată de câțiva ani buni, s-ar cuveni **adunată** în volum și **discutată** – global și punctual – pe îndelete...* (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 7), attributele circumstanțiale cu valoare de adjective participiale, **adunată și discutată** provin din trei propoziții primare, una regentă (*s-ar cuveni*) și două subordonate subiective, coordonate între ele (*ca să fie adunată și (să fie) discutată*), ultimele două având fiecare un predicat realizat prin structuri pasive în care participiile posedă valoare verbală. Ca atare, convertirea structurilor primare în structuri derivate prin comprimare poate genera, pe lângă o funcție cu dublă subordonare simultană, atributul circumstanțial, și o schimbare în statutul morfologic al suportului acestei funcții.

Pe de altă parte, indiferent de natura relațiilor din structura de adîncime a enunțurilor cu atribut circumstanțial, apreciem că în cadrele unei comunicări, funcția de atribut circumstanțial constituie, de regulă, un element facultativ, comutabil cu zero. Există, însă, și contexte în care, datorită insuficienței semantice a regentului verbal, atributul circumstanțial este obligatoriu:

*Aceste vorbe o făcuseră **să se simtă fericită**.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 298).

Funcția de atribut circumstanțial, cu dublă subordonare simultană se concretizează, așadar, într-o parte de propoziție, o sintagmă sau o propoziție, la nivelul frazei:

*Dar Melina știa că banul acoperă multe, cumpără orice, iar lustrul său te face **și de neam și frumos și deștept**.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 54).

Ca parte de propoziție, atributul circumstanțial se exprimă prin:

⁷⁹ Vezi și Merlan, *Sintaxa*, p. 164, care distinge predicativul suplimentar de atributul circumstanțial.

⁸⁰ Vezi, de exemplu, studiul amplu, consacrat acestei funcții sintactice, al Mihaelei Secieru, intitulat *Cumulul de funcții sintactice în limba română („elementul predicativ suplimentar“)*, apărut la Editura Universității „Al. I. Cuza“, Iași, 2001, sau numărul 127 al revistei „Langue française“, din 2000, consacrat integral predicatiei secunde, *La prédication seconde* (Pierre Cadiot, Naoyo Furukawa).

– adjective fără prepoziție sau, în varianta populară a limbii, cu prepoziție:

*Arăta pe deplin **mulțumit**, cu privirile încețoșate, rătăcind fără țință, ca atunci când asculta un concert.* (Ion Gheție, *Biruatorii*, I, p. 159);

– substantive în acuzativ cu prepozițiile: *ca, drept, fără, dintre, cu*, sau cu locuțiuni prepoziționale: *în calitate de, în chip de, cu titlu de* (unele dintre conective fiind considerate *prepoziții ale calității*⁸¹ – *ca, drept, în calitate de*):

*Grecii erau negustori pricepuți, dar **ca medici** nu-și căpătaseră faima.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 86);

*M-a anunțat că, **drept răsplată**, mă ia cu el.* (Ion Gheție, *Fructul*, p. 229);

*Îți vorbesc acum **în calitate de părinte** care se adresează altui părinte.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 419);

– substantive în nominativ/acuzativ fără prepoziție:

*El s-a angajat **medic** pe un vapor.* (Ion Gheție, *Încotro*, p. 145);

– numere cardinale, ordinale, colective și distributive:

*Au plecat **amîndoi** în oraș.*

– pronume nehotărâte:

*Am ajuns **toți** cu bine acasă.*

– verbe sintetice sau perifrastice (locuțiuni verbale) la moduri nepersonale (interpretabile, mai convenabil ca propoziții nonfinite, subordonate juxtapuse):

*Avea coșmaruri din care se trezea **strigînd**.* (Ion Gheție, *Biruatorii*, I, p. 45)

– adverbe, de mod, de loc etc.:

*Îi era atît de urît să se vadă **acasă**.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 35)

Prin raportul de coordonare copulativ, cel mai frecvent, se constituie atributul circumstanțial multiplu:

***Despărțită** prea de mică de surorile ei, **plecată** prea de tînără din casa părintească, prea legată nu se simțea nici de surori, nici de maică-sa.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 280);

La variantele de expresie de mai sus, apreciem că se justifică adițiunea structurilor complexe, alcătuite din elemente specifice exprimării noțiunii de „reciprocitate“, arătînd participarea a doi sau mai mulți actanți la realizarea unei acțiuni sau la experimentarea unei stări, întrucît satisfac exigențele dublei subordonări simultane. Acest tip de atribut circumstanțial este, însă, în unele lucrări, considerat o specie distinctă a determinării complete, fiind numit *complement de reciprocitate*⁸².

Atributul circumstanțial de reciprocitate se realizează printr-o sintagmă, iar regentul nominal, în calitate de subiect, poate fi exprimat sau poate fi eliptic, regentul verbal actualizîndu-se printr-un verb la numărul plural, de diateză reciprocă:

*S-au certat (**unul cu altul**).*

Dacă subiectul și verbul predicat sînt la singular, termenul care indică un alt participant la acțiune, în afara celui exprimat, este, din punct de vedere sintactic, un circumstanțial sociativ, însoțit de prepozițiile *cu, împreună cu*, sau un complement indirect însoțit de prepoziția *de*:

*S-a certat **cu colegii**.*

Atributul circumstanțial de reciprocitate are ca regent verbal:

– un verb sintetic sau perifrastic (o locuțiune verbală) la diateza reciprocă, marcată prin pronume reflexiv în cazul dativ:

*Își dau **unul altuia** binețe.*

– un verb sau o locuțiune verbală la diateza activă:

*Investiseră atît de mult **unul în altul**...* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 393);

*Ne evitam reciproc, simțînd cît de greu ne-ar fi fost să stăm de vorbă **unul cu altul**.* (I. Gheție, *Fructul*, p. 133);

– un verb sau o locuțiune verbală la care pronumele reflexiv în acuzativ este marcă a diatezei reciproce:

⁸¹ Pană Dindelegan, *Elemente*, p. 190.

⁸² Irimia, *GLR*, p. 420, Merlan, *Sintaxa*, p. 107.

Se uitară unii în ochii celui alt și avură un zîmbet care voia să-nsemne că paguba făcea parte din regulile vieții. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 76);

- adjective: *scump, drag, cunoscut* etc.:

Cunoscute unul altuia, erau buni prieteni.

- adverbe, mai ales de loc:

Erau departe unul de altul.

Uneori, datorită sensului verbului aflat la diateza reciprocă, atributul circumstanțial de reciprocitate nu este necesar, exprimarea sa generînd o tautologie⁸³:

Se ceartă (unul cu altul) toată ziua.

Exprimarea atributului circumstanțial de reciprocitate este obligatorie pe lângă verbele care, însoțite de pronume reflexiv și întrebuințate la plural, pot avea sens reflexiv-obiectiv, nu numai reciproc, precum *a se cunoaște*:

Se cunoaște pe sine.

Se cunosc bine unul pe celălalt.

Atributul circumstanțial de reciprocitate are o structură complexă, așa cum rezultă din exemplele anterioare, fiind exprimat prin sintagme ce conțin, de regulă, un pronume nehotărît în nominativ și un pronume nehotărît/demonstrativ în dativ sau în acuzativ, însoțit de o prepoziție: *unul altuia, unul cu altul* etc. Preluînd opinia Aureliei Merlan, apreciem că dativul celui de-al doilea termen sau cazul acuzativ și prepoziția care-l însoțește sînt impuse de regentul verbal: de exemplu, *a se sprijini* cere prepoziția *de*, *a se saluta*, prepoziția *pe*, *a se certa*, prepoziția *cu*, *a-și da bună-ziua*, cazul dativ⁸⁴. În majoritatea situațiilor în care verbul sau locuțiunea verbală este la diateza reciprocă, cazul dativ sau acuzativ al celui de-al doilea termen al sintagmei este anticipat de pronumele reflexiv, marcă a diatezei reciproce (1, 2), dar există și excepții, în situațiile în care apar alte cazuri sau alte prepoziții decît cele habituale, în discordanță cu cliticele preverbale (3, 4):

1) *Își dau bună ziua unul altuia.*

2) *Se salută unul pe celălalt.*

3) *Oamenii se-nșală unii pe alții și tot așa de mult unii asupra altora și destul de des asupra celor cu care o viață trăiesc alături.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 23);

4) *Și-au luat rămas bun unul de la altul.*

Admitem însă că și în cazul în care structura sa aparține nivelului părților de propoziție, exprimată prin pronume personale precedate de prepoziția *între*, avem a face tot cu o dubla subordonare simultană specifică atributului circumstanțial, datorită raportării obligatorii la regentul nominal, implicat în conținutul de reciprocitate: *Se ajutau între ei (între ele)*. În schimb, realizarea adverbială a noțiunii de „reciprocitate” nu credem că trebuie asociată numelui, pentru că sensul adverbului caracterizează exclusiv acțiunea (starea) exprimată de regentul verbal; ca atare, adverbul *reciproc* din enunțul de mai jos poate fi interpretat ca avînd funcția de circumstanțial de mod (de reciprocitate):

Ne evitam reciproc, simțind cît de greu ne-ar fi fost să stăm de vorbă unul cu altul. (Ion Gheție, *Fructul*, p. 133).

Datorită constrîngerilor de natură semantică și gramaticală impuse de cele două elemente regente, atributul circumstanțial de reciprocitate nu are corespondent la nivelul frazei.

8.1. Propoziția atributivă circumstanțială

Propoziția atributivă circumstanțială corespunde unor atribute circumstanțiale (cu excepția celor de reciprocitate), determinînd simultan un nume și un verb, cărora le exprimă caracteristicile (*calitatea, modul* etc.).

Se poate introduce prin:

- conjuncții și locuțiuni conjuncționale *că, să, ca să, dacă*:

Credința că supărările ei se apropiau de sfîrșit o făcea să nu se mai supere de nimic. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 299).

⁸³ Vezi și Merlan, *Sintaxa*, p. 109.

⁸⁴ Merlan, *Sintaxa*, p. 110.

- pronume și adjective pronominale relative și nehotărâte, (ne)precedate de prepoziții:

O vezi cîte curiozități are, dar gîndește-te cît a suferit... (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 285);

L-am luat drept cine nu era.

- adverbe relative: *cum*, *cît*:

Îl văd cum vine.

Atributiva circumstanțială, deși este o propoziție, de regulă, dispensabilă (facultativă), nu se izolează de regent:

§ 9. Apozitia

Deși semnalată încă în gramaticile din secolul al XIX-lea în gramaticile românești, cînd Timotei Cipariu o considera o funcție sintactică distinctă (*apositul*), apozitia a fost considerată mult timp o specie a atributului, avînd o funcție sintactică generată de raportul de subordonare, sau i s-a negat calitatea de funcție sintactică. Raportul apozitiv stabilit între apozitie și termenul antecedent este relația sintactică care se stabilește între două unități coreferențiale, care vizează, **obiectiv** sau **subiectiv**, aceeași realitate sau același referent, din perspectiva locutorului. Determinarea apozitivă, ca orice altă determinare, importantă în economia enunțului din punctul de vedere al celui care comunică, este însă o determinare facultativă, secundară, din perspectiva teoretică a organizării unei ierarhii a segmentelor enunțului. Ca funcție sintactică secundară, apozitia îndeplinește, prin reevaluarea perspectivei asupra realului sau asupra enunțării, o funcție semantică, de explicare, de identificare sau de calificare a antecedentului. Din punctul nostru de vedere, apozitia deține, în mod incontestabil, și o funcție pragmatică, derivată din apartenența sa la unele dintre strategiile de „negociere” a semnificației, între emițător și receptor; întrucît actul comunicativ realizat, avînd ca finalitate reușita și eficiența, trebuie să conțină atîtea elemente cîte sînt considerate necesare de către emițător, astfel încît semnificația enunțului, la polul receptării, să fie cvasiechivalentă cu aceea intenționată. Dacă emițătorul apreciază că un segment al comunicării nu transmite suficientă informație semantică, într-o situație de comunicare determinată, atunci optează pentru reevaluarea acesteia, propunînd un unghi de vedere nou asupra realului, materializat la nivel sintactic prin apozitie. Ca atare, apozitia va juca rolul unui dispozitiv necesar strategiilor de comunicare, dispozitiv **de tip procesant**, adică în calitate de rezultat al unei evaluări a trăsăturilor intrinsece ale realității, obținut în urma unui proces realizat de pe o poziție obiectivă, sau **de tip proiectiv**, prin care se induce receptorului o ipostază (o versiune) a realității, stabilită pe baza unor conexiuni extrinsece, de pe o poziție subiectivă, personalizată, a vorbitorului.

Din punctul de vedere al conținutului, raportul dintre apozitie și antecedent (bază) asigură interpretarea din perspective diferite a uneia și aceleiași entități extralingvistice. Relația poate facilita revenirea asupra comunicării inițiale, nuanțarea sau explicarea acesteia, comentariul metalingvistic:

*Melina avea rețetele ei radicale împotriva suferinței: **humor, ironie și chiar cinism**.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 280).

Apreciem că apozitia ar asigura, din punctul nostru de vedere, funcția de *specificare informativă* sau de *identificare*, în accepție coseriană, în sensul precizării semnificației unei forme plurisemantice, cu scopul de a asigura înțelegerea ei de către interlocutorul actual. De altfel, Coșeriu nu are în vedere printre identificatorii semnați și apozitia, dar nouă ni se pare mai apropiată ca esență de funcția de a orienta nu o valoare spre lucruri, ci de a-l orienta pe ascultător spre o anume valoare semantică. Credem că apozitia are capacitatea de a realiza specificarea informativă nu prin semnificație, ci prin formă, în vederea atribuirii de semnificație acestei forme de către interlocutor, ea concretizîndu-se pentru ca formele să devină neechivoce, adică pentru ca interlocutorul să atribuie antecedentului anumite semnificații și nu altele⁸⁵.

Evaluînd din punct de vedere referențial apozitia și baza, se poate constata că cei doi termeni nu se pot totuși substitui reciproc decît dacă sînt reprezentați prin sinonime lexice, dacă posedă autonomie referențială și dacă au același grad de determinare, caz în care nu este afectată identitatea semantică a elementelor intrate în raportul apozitiv; în mod curent, însă, coreferința apozitiei cu baza

⁸⁵ Coșeriu, *Teoria*, p. 313.

este stabilită *proiectiv* de vorbitor, încît, avansăm ipoteza că cele două unități nu sînt interschimbabile, baza asigurînd statutul de *prim suport* al referinței, deși vag, dar fără de care nu se poate stabili sensul aportului, materializat în apozitie și generat din grija vorbitorului pentru relevanță și pentru accesibilitate; în sprijinul ipotezei noastre, vin și opiniile specialiștilor care ratifică valoarea de predicție secundă, periferică, a apozitei⁸⁶; pe de altă parte, în cazul «apozitiilor frontale», antepuse bazei, asimetria determinativă a binomului apozitiv impune o topică fixă a termenilor raportului; totuși, datorită identității referențiale cu baza, care este stabilită de către vorbitor, în dependență de propria sa enunțare, apozitia poate fi comutată cu zero, doar din punctul de vedere al teoriei sintactice care promovează opinia instituirii unei ierarhii a elementelor discursului:

Afară de muncă, restituirea asta socială, punctul ăsta permanent de sprijin, celelalte țin mult de hazard. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 75).

În manifestarea raportului apozitiv, unitatea apozată (baza) nu se concretizează la un singur nivel ierarhic, ca în cazul altor funcții sintactice, generate de subordonare, cînd regentul este un element, de regulă, aferent nivelului morfologic, ci cunoaște realizări atît la nivelul propoziției, al frazei, cît și al textului.

Bază pentru o apozite poate fi, prin urmare, o parte de propoziție, o propoziție, o frază sau un substitut de propoziție. Menționăm că, în anumite condiții, nu este necesară exprimarea bazei, încît un subiect inclus este traducibil printr-o apozitie:

Pornim mai înainte și trecem

Prin fața peșterii tale,

Oameni cu torțe aprinse. (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 86).

Ca parte de propoziție, unitatea apozată îndeplinește următoarele funcții sintactice:

1) subiect:

Dar dacă noi, toți ceilalți, adică majoritatea covîrșitoare, acceptăm așa ceva, înseamnă că acest cancer ideologic afectează fibra morală a națiunii. (R. L., 2004, nr.3, p. 32)

2) nume predicativ:

Pe de altă parte, avusesem impresia că astfel voi putea să ajung profesor, meserie conformă cu vocația mea de predicator. (A. Buzura, *Absenții*, p. 153);

3) atribut circumstanțial:

Profesorul Daniel Șerban o socotea pe Sanda...ca pe o rudă, mai mult chiar, ca pe cineva care făcea parte din viața lui.. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 391);

4) atribut:

Niciodată oamenii n-au fost scutiți de confruntările cu stările conflictuale, cu-ngrijorarea, cu boala, cu moartea – altfel spus, cu viața. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 59);

5) complement direct:

Cunosc totul, adică adevărul, minciuna...

6) complement indirect:

I-a cerut ministrului, lui Ionescu, să trimită un răspuns redactat în scris.

7) circumstanțial:

Mîine, vineri, începe vacanța.

Din punct de vedere morfologic, baza care se concretizată sintactic printr-o parte de propoziție, are variate suporturi materiale, varietate generată de eterogenitatea actualizărilor posibile la toate unitățile sintactice vizate:

-substantive:

Eu nu pe voi v-aleg, vă caut,

Ci sentimentul, dulce flaut

Și frate geamăn cu iubirea, îl aplaud. (N. Stănescu, *Ordinea*, I, p. 126);

⁸⁶ Cf. Frank Neveu, *Quelle syntaxe pour l'apposition? Les types d'appariement des appositions frontales et la continuité référentielle*, în „Langue française“, 2000, nr. 125, p. 106-124, Michelle Noailly, *Apposition, coordination, reformulation dans les suites de deux GN juxtaposés*, în „Langue française“, 2000, nr. 125, p. 46-59. Vezi și Raluca Ionescu, *Tradiție și inovație în interpretarea apozitei*, în vol. *Tradiție și inovație în studiul limbii române*, coord. Gabriela Pană-Dindelegan, Editura Universității din București, 2004, p. 159-169.

-pronume:

*Problema nu era să devin **ceva**, adică **un obiect**, un mod de funcționare, ci să merg la capătul înzeștrărilor mele ...* (H.-R. Patapievic, Zbor, p. 122);

-adjective:

*Subtilitățile ideologice sînt apanajul și slăbiciunea **noastră, a intelectualilor**.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 77);

-adverbe:

*Mă întorc **mîine, miercuri, 30 noiembrie**.*

-verbe la moduri nepersonale:

Pentru a găsi răspunsul, adică pentru a descoperi sensul, e nevoie de mai multă subtilitate.

O propoziție principală servește, la nivelul frazei/ textului drept bază pentru o propoziție sau o frază apozitivă:

Copilăria este un tezaur de forme esențiale, și anume, ea pune în lumină acele conexiuni de forme care vor alcătui, mai târziu, temele pe care personalitatea adultă își va edifica, adesea în răspăr, confuziile sau iluminarea. (H.-R. Patapievic, Zbor, p. 37);

Meseriile noastre seamănă, Daniele: și voi, doctorii, dați verdicte, și noi, magistrații. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 97).

O propoziție subordonată, indiferent de funcția sintactică pe care o ocupă, poate fi bază pentru propoziția apozitivă sau pentru o apozitie, realizată ca parte de propoziție.

O frază este antecedent sau bază, numai la nivel textual:

Ceva din mine a hotărît să uite semnificația încă neștiută a acestei dezamăgiri și să construiască un altfel de om pornind de la un principiu volițional: eu nu sînt ceea ce ascund, eu sînt ceea ce devin prin voință. (H.-R. Patapievic, Zbor, p. 43).

Un substitut de propoziție sau de frază, constînd dintr-un adverb (*firește, desigur*) sau într-o interjecție, poate fi bază pentru propoziția sau pentru fraza apozitivă:

Firește, mă interesează această carte.

Din punct de vedere structural, apozitia poate fi simplă, multiplă și dezvoltată.

Apoziția simplă se realizează prin orice parte de vorbire dotată cu sens lexical sau categorial (substantiv, pronume, numeral, adjectiv, verb, adverb). După valoarea morfologică a părții de vorbire prin care se concretizează, apozitia se clasifică în:

- nominală: *Ioana, **vecina**;*
- adjectivală: *crudă, adică **necoaptă**;*
- pronominală: *noi, adică **ceilalți**;*
- numerală: *voi, **cei doi***
- verbală: *căutînd, adică **investigînd**;*
- adverbială: *mîine, adică **vineri**.*

Apoziția nominală se realizează prin substantive comune sau proprii, sintetice sau perifrastice (locuțiuni substantivale). În funcție de corelația dintre cazul substantivului-bază și cazul substantivului - apozitie, se disting două situații în limba română: 1) cazul apozitiei este autonom în raport cu cazul bazei (apozitia în nominativ) și 2) cazul apozitiei copiază cazul bazei (apozitia acordată).

Apoziția în cazul nominativ, indiferent de cazul bazei, constituie ipostaza prin care se manifestă funcția în discuție în conformitate cu norma limbii actuale; apozitia acordată, repetînd cazul bazei, reprezintă o manifestare învechită a acestei funcții, dar considerată de vorbitor ca posedînd o mai mare forță explicativă, derivată din redundanța mărcilor gramaticale:

*I-am restituit cărțile lui Ion, **colegul tău**.*

*I-am restituit cărțile lui Ion, **colegului tău**.*

Totuși, există situații în care apozitia este **obligatoriu** în alt caz decît nominativul:

(1) în cazul acuzativ, cerut de constrîngerile formale determinate de regentul unei baze, constrîngerii care se transferă asupra apozitiei, pentru evitarea ambiguității sau a dezorganizării enunțului, în cazul în care apozitia ar fi nemarcată, în nominativ (omonimia nominativ-acuzativ se rezolvă contextual sau prin absența-prezența prepozițiilor):

Lor li s-au adăugat, în cele din urmă, școala, ca instituție de disciplinare, mai mult decât de formare, și cultura, ca mijloc de propagandă, adică de impunere a valorilor, în conformitate cu ideologia oficială. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 13);

(2) în cazul genitiv, atunci când traduce un adjectiv posesiv, indiferent de cazul acestuia, datorită capacității genitivului de a exprima posesia:

Un defect al nostru, al intelectualilor, este acela de a crede că toată lumea gândește ca noi. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 77)

Apoziția acordată se realizează prin substantive în cazul dativ, în cazul acuzativ cu prepoziție și în cazul genitiv (eventual, vocativ, vezi *supra*):

I-am restituit cărțile lui Ion, colegului tău.

L-am văzut pe Ion, pe colegul tău.

N-ai ascultat sfaturile lui Ion, ale colegului tău.

Apoziția pronominală se manifestă cu o frecvență redusă în uzul actual, fapt explicabil prin aceea că un pronume, în calitate de substitut al substantivului, nu are un conținut semantic autonom, informația sa semantică fiind diminuată în raport cu informația bazei. Apelul la apoziția pronominală probează totuși capacitatea ei de a îndeplini funcția de identificare a bazei:

Pe fotoliu dormea o pisică, alta. (DSL, p. 64).

În concepția tradițională a gramaticilor românești, se acceptă identificarea unei apoziții verbale, concretizate prin verbe la infinitiv, gerunziu sau supin. Dacă însă se atribuie indice de predicatie modurilor infinitiv și gerunziu, inventarul apozițiilor verbale se reduce la concretizarea prin verbe la supin, în vreme ce unitățile cu funcție de apoziție exprimate prin infinitiv și prin gerunziu transgresează nivelul părților de propoziție, manifestându-se la nivelul frazei ca propoziții non-finite apozitive:

A te lamenta, adică a te văita continuu, devine supărător pentru cei din jur. (DSL, p. 65)

Apoziția adverbială traduce, de regulă, o bază adverbială sau verbală:

Cu școala merge așa cum ne-a deprins, adică foarte bine. (I. Gheție, *Biruitorii*, I, p. 63)

Apoziția multiplă conține două sau mai multe apoziții simple, coordonate copulativ sau disjunctiv:

Toți ai casei, adică tată-său, Fira și Gore, o iubeau.... (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 21);

Oricine va fi numit vicar, Băliban sau altul, se va muta la vicărășie. (I. Gheție, *Biruitorii*, I, p. 126).

Apoziția dezvoltată este un rezultat al expansiunii prin subordonare a unei apoziții simple care constituie nucleul unei structuri apozitive. Există și posibilitatea ca mai multe apoziții dezvoltate să se coordoneze, creînd un multiplu de unități cu funcție explicativă ori descriptivă:

Ienache Krețulescu, fire puțin complicată, putea rezerva surprize neplăcute, ca mai toată lumea. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 99);

Afară de muncă, restituirea asta socială, punctul ăsta permanent de sprijin, celelalte țin mult de hazard. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 75).

În articularea raportului apozitiv, identitatea de clasă morfologică a celor doi termeni implicați, baza și apoziția, nu este obligatorie, încît (1) o bază adjectivală se poate traduce printr-o apoziție al cărei nucleu este un verb la modul gerunziu, de exemplu, sau (2) o apoziție adjectivală are ca bază un adverb (pro-adjectiv, cu funcția de atribut circumstanțial). Totuși, conexiunea apozitivă nu se instaurează, la nivelul expresiei, în mod arbitrar, între orice tipuri de cuvinte, ci respectă o normă de contiguitate noțională: caracteristica unui obiect poate fi redată printr-un adjectiv, dar și printr-o propoziție – finită sau nonfinită – cu conținut descriptiv; un adverb poate substitui un adjectiv, transmițînd, indirect, o informație semantică similară:

(1) *[Ai văzut oameni] negri, adică avînd așa ca un bob de tăciune între sprîncene.* (Ion Gheție, *Încotro*, p. 180);

(2) *În consecință, percepem Puterea așa cum își dorește ea însăși să fie percepută: unică și indivizibilă, omniprezentă și atotvăzătoare.* (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 13).

Propoziția apozitivă poate avea aspect de propoziție principală, când se raportează la o propoziție principală, în principiu, dar și aspect de propoziție secundară, conținând mărcile specifice subordonării (pronume, adverbe relative sau conjuncții subordonatoare):

O jumătate de secol totalitar este cuprinsă în paginile acestui album de familie: avatarurile comunismului autohton sînt responsabile pentru nașterea unei societăți și impunerea unui profil antropologic. (I. D., nr. 10 (13), 2005, p. 10);

Femininul văzut din perspectivă masculină este cum îl știm, adică așa cum l-a impus literatura... (R. L., 2004, nr. 4, p. 21);

Rîdea de bucurie că o plăcere tot îi mai rămăsese pe lume: să cheltuiască. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 46).

Fraza apozitivă intră în relație de apozitie, la nivelul textului, cu unitatea bază care poate fi de același rang, adică tot o frază, dar și cu unități inferioare, traducînd propoziții sau părți de propoziție ca în exemplele următoare:

Deși scopul investigației lui Socrate este sufletul omenesc, felul în care acesta hotărăște să îl trateze – și anume prin detur – se dovedește decisiv și înrîuritor. Altfel spus, deși viziunea platoniciană despre cetate e doar un mod de a ajunge la o anumită viziune despre sufletul omenesc, viziunea pe care ne-o facem despre acesta din urmă va fi decisiv înrîurită de viziunea pe care o aflăm în câmpul politic. (ID., 2005, nr. 10 (13), p. 20);

Cînd nu sînt de-a dreptul – și indecent – mercenari, mulți scriu ca să se vadă în oglindă; se răsfată în fel și chip: ne spun cum bătea lumina pe foaia de hîrtie, ce fîling au avut cînd s-au apucat de scris, ce au mai citit și ce grade universitare au mai obținut. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 7);

Ceva din mine a hotărît să uite semnificația încă neștiută a acestei dezamăgiri și să construiască un altfel de om pornind de la o ființă uitată și de la un principiu volițional: eu nu sînt ceea ce ascund, eu sînt ceea ce devin prin voință. (H.-R. Patapievici, *Zbor*, p. 43).

O unitate intrată în raport apozitiv poate servi ca bază pentru altă apozitie, ceea ce determină în teoria limbii stabilirea unei ierarhii a structurilor coreferențiale, încît sînt identificabile apozitiile de gradul întâi, al doilea, al treilea etc.

Concluzia mea provizorie ar fi așadar următoarea: cunoașterea metafizică nu este o cunoaștere finită, ci una a depășirii condiției umane obișnuite prin asimilarea la Divinitate – o temă pe care o vom reîntîlni în Eneadele lui Plotin. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 24).

În literatura de specialitate românească, se vehiculează opinii divergente în legătură cu apozitiile relative, „caracterizate prin echivalență parțială, în care corespondența semantică se stabilește între primul termen în toată dezvoltarea lui și un component al termenului secund, totdeauna pronumele relativ cu sens neutru *ceea ce*, prin intermediul căruia se deschide o nouă perspectivă în dezvoltarea planului semantic al propoziției”⁸⁷. O opinie similară găsim la Gabriela Pană Dindelegan, care apreciază că în *apozitivele* introduse prin *ceea ce*, relativul compus, nedisociabil, funcționează ca substitut propozițional sau chiar frazal⁸⁸ (s. n., R. N.):

Este adevărat că la începuturile ei moderne proza românească s-a ilustrat prin nuvelă și povestire, prin C. Negruzzi, în primul rînd, ceea ce nu înseamnă că pînă la N. Breban nu am avut romancieri în sensul cel mai ambițios. (R. L., 2004, nr. 4, p. 12)

În opinia noastră, avem a face, în acest caz, cu o specie a apozitiiei **rezumative**, o apozitie rezumativă anforică, intrafrastică sau intratextuală, care sintetizează conținutul unității anterioare, dar, care, în calitatea sa de element introductiv subordonator, nu se manifestă ca un termen autonom semantic și gramatical, avînd nevoie de determinări specifice și care funcționează ca un conectiv frastic/textual, asigurînd progresia semantică a enunțului și coeziunea elementelor concatenate.

De altfel, în registrul cult, o apozitie **rezumativă** se poate concretiza și prin nume, obligatoriu în nominativ, cu un conținut vag, generalizator, de tipul *idee*, *fapt* etc., care condensează, de regulă, conținutul unei propoziții sau al unei fraze, și a cărei prezență este necesară pentru a permite, prin noi determinări, desfășurarea progresiei semantice, sau se poate exprima printr-un hiperonim selectat de vorbitor.

⁸⁷ Irimia, *GLR*, p. 511.

⁸⁸ Dindelegan, *Teorie*, p. 46.

După vizita prelungită în URSS, dezamăgit și detestând comunismul, nu înseamnă că Istrati a devenit automat fascist, *idee vehiculată intens*... (R. L., 2004, nr. 3, p. 14);

Pentru Marina, cea mai mare durere fusese moartea lentă a părinților ei, împuținarea lor fizică, dependența lor de alții, într-un cuvânt *umilirea* lor. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 21).

După Gabriela Pană Dindelegan, apozitiile de acest tip ar urma tiparul unei reluări sinonimice, ca și în cazul în care se reia la mare distanță forma unui substantiv anterior:

Se învederau tocmai dimpotrivă, trupește și sufletește, *semnele* unei înalte stirpe în cădere: portul semeț și înfățișarea nobilă, trufia, cerbicia...*semne* ce trecură urmașilor săi. (Matei Caragiale)⁸⁹.

Din punctul nostru de vedere, numai în cazul unei condensări realizate printr-un termen generic am putea accepta că funcționează o apozitie ca rezultat al unei reluări sinonimice, în schimb, în al doilea caz lexemul fiind identic, nu credem că între cele două elemente se instaurează o relație sinonimică, de «traducere», specifică raportului apozitiv, ci se produce o re poziționare a cuvântului respectiv, care devine un conector textual, dar care își păstrează și calitatea de parte de propoziție, eventual având funcția de *apozitie repetitivă*.

Topica este una dintre mărcile esențiale ale raportului apozitiv, în sensul că unitatea cu funcția sintactică de apozitie succede bazei, urmînd o direcție logică a înșiruirii ideilor, de la elementul considerat inițial de vorbitor ca fiind adecvat intențiilor sale comunicative, la cel care reevaluează pentru receptor realitatea, pentru eficiența maximă a actului de comunicare. Cu toate acestea, factorul subiectiv, prezent în discurs, determină constituirea unor structuri sintactice în care sfera de aplicabilitate a concordanței dintre logic și lingvistic nu este anulată, dar este sever limitată, astfel încît regimul de coexistență a apozitiei cu baza ei este unul inversat, apozitia precedînd termenul pe care îl explicitează, îl caracterizează sau îl descrie (*apozitie frontală*). Distincția formală dintre bază și apozitie, în condițiile în care topica obiectivă, convertită în topică subiectivă, nu mai constituie o marcă a raportului apozitiv, o realizează opoziția dintre determinarea zero (substantivul este nearticulat), prezentă la numele cu funcția de apozitie, și determinarea maximă (prin articol hotărît) ce caracterizează baza, în calitatea sa de termen dotat cu un grad superior de autonomie semantico-gramaticală, caz în care cei doi termeni ai binomului apozitiv devin noninterschimbabili (vezi *supra*):

Călător interesat, fără neliniști fundamentale, turistul – botezat astfel către sfîrșitul secolului al XVII-lea, atunci cînd se naște și categoria de „homme gentil” – promite mereu să revină acasă. (I. D., 2005, nr. 9 (12), p. 37).

Teme și întrebări:

1. Indicați notele comune și diferențele dintre atribut și apozitie
2. Cazurile și elementele de construcție la atributul substantival
3. Cazurile și elementele de construcție la atributul pronominal
4. Exprimarea atributului circumstanțial
5. Elemente de relație la propoziția atributivă

§ 9. Complementul

Determinările complementive sînt principial *obligatorii* în cazul insuficienței semantico-gramaticale a regentului, iar, pe baza relației semantico-gramaticale stabilite între cei doi poli, se poate opera o subcategorizare a determinării în discuție. Criteriul acestei subcategorizări este relația semantico-gramaticală manifestată în sens unic, de la punctul de plecare – verbul insuficient *completiv* — la punctul de sosire, marcat gramatical și avînd un anume conținut semantic, complementar conținutului elementului regent. Din această perspectivă, deci, interesează:

- 1) insuficiența semantico-gramaticală de tip completiv a regentului;
- 2) tipologia regentului verbal (verb, interjecție, adverb, adjectiv);
- 3) actualizarea morfologică și restricțiile formale suportate de determinant;
- 4) conținutul semantic al determinantului.

⁸⁹ Pană Dindelegan, *Elemente*, p. 251.

În funcție de aceste repere, putem stabili că determinarea completivă este de patru tipuri: *directă, indirectă, internă și de agent*.

Notă. «Ideea» de *determinare completivă*, prezentă în diverse lucrări din literatura de specialitate românească, trimite la clase cu un număr variat de elemente și/sau la distribuții particulare ale funcțiilor de tip completiv: în majoritatea gramaticilor, complemente (necir-cumstanțiale) sînt considerate *trei* determinări: complementul direct, indirect și de agent (Iordan, *LRC*, p.149 sqq., *GA*, II, p.149 sqq., Avram, *Gramatica*, p. 362 ș.a.); gramaticile mai noi fac referiri la *patru*: direct, indirect, de agent, sociativ (Șerban, *Curs*, p. 208 sqq.), direct, indirect, de agent, intern (Dimitriu, *GES*, p. 237 sqq.), direct, indirect, de agent, de materie (P. Zugun, *Funcțiile sintactice ale numelui la cele cinci cazuri*, în „Limba română”, Chișinău, anul III, nr. 3-4, (11-12), p. 38-43, [Zugun, *Funcțiile*]), *cinci*: direct, indirect, de agent, de reciprocitate, comparativ (Irimia, *GLR*, p. 408, Merlan, *Sintaxa*, p. 94 sqq.). Semnalăm că unii specialiști atribuie determinării complete și circumstanțialele cu dependență și de un nume (vezi *infra*), inventarul crescînd pînă la *șapte*: direct, indirect, de agent, sociativ, opozițional, cumulativ, de excepție (Drașoveanu, *Complementul*, p. 3) sau la *nouă* elemente; la Irimia, *GLR*, se adaugă celor cinci complemente «obiectuale» patru complemente «corelative» (sociativ, cumulativ, de excepție, de opoziție). Bazîndu-ne pe criteriul dihotomiei principale a valențelor verbului, admitem că numai complinirile directe, indirecte, de agent și interne consumă valențele obligatorii ale regenților de tip verbal și, în consecință, numai acestea sînt „complemente” în adevăratul înțeles al cuvîntului.

9.1. Complementul direct

În gramatica limbii române, *complementul direct* a constituit obiectul tuturor încercărilor de descriere a nivelului sintactic. Referitor la conceptul de „complement direct”, înregistrăm termeni diverși, în opinia noastră, avînd statut de sinonime: *complement direct*⁹⁰, *complement obiect direct*⁹¹, *obiect direct*⁹².

Notă. Termenul de *obiect*⁹³ (complement obiect) direct este mai puțin avantajos, întrucît, pe de o parte este perimat și tributar terminologiei lingvisticii străine, iar, pe de altă parte, noțiunea de *obiect* al acțiunii reflectă o perspectivă logico-semantică și nu una a „sintaxei pure”⁹⁴ (complementul direct nu indică numai obiectul asupra căruia se răsfrînge acțiunea verbului, ci și rezultatul acțiunii; vezi *infra*). Ca atare, preferăm termenii *complement direct/intern/indirect/de agent*, desemnînd subcategorizări ale determinării de tip *completiv*.

Complementul direct este partea de propoziție/ funcția sintactică în tratarea căreia nu se constată divergențe majore în studiile de specialitate. Definirea vizează regentul și conținutul semantic al complementului direct, fără a se releva, în mod consecvent, identitatea, la nivelul expresiei, a realității avute în vedere.

Definirea după criterii formale ia în considerare forma cazuală a complementului direct conceput ca „realizare a grupului nominal (SN₂) în structura propoziției minimale închise, al cărei predicat este un verb tranzitiv” (Iordan, *LRC*, p. 647), „realizarea prin nume în acuzativ, termen dependent în cadrul unei relații de subordonare față de verb” (Guțu Romalo, *Sintaxa*, p. 155) sau „substantivul, pronumele și orice echivalent al substantivului în cazul acuzativ fără prepoziții (cu excepția lui *pe* și a lui *a* dinaintea infinitivului scurt), ori de cîte ori completează înțelesul unor verbe tranzitive”⁹⁵. Din perspectiva sintaxei funcționale, se consideră că definițiile anterioare nu instituie o delimitare netă a sferei complementului, încît se propune reorientarea spre planul *semantic* al conexiunii: „sfera semantică a termenului regent și planul semantic al relației de dependență determină modul concret de realizare a funcției de *complement obiectual*”⁹⁶; în teoria X-bară, aplicabilă numai la nivelul structurii de adîncime (care este o reprezentare pură a structurii lexicale), «*obiectul*» este considerat, în sens larg, *un argument intern selectat și marcat de centru* (verb), GN al proiecției X' (Chomsky, *Cunoașterea*, p. 173), interpretare modelată după definițiile din gramaticile clasice, în opinia noastră.

⁹⁰ Guțu Romalo, *Sintaxa*, p. 155-173, Dimitriu, *GES*, p. 23, Irimia, *GLR*, p. 408, Șerban, *Curs*, p. 209, *GA*, II, p. 149 ș.a.

⁹¹ Drașoveanu, *Teze*, p. 175.

⁹² Pană Dindelegan, *Sintaxa*, p. 9, Iordan, *LRC*, p. 633.

⁹³ Pentru opinia contrară, vezi *DSL*, p. 333.

⁹⁴ Jespersen, *La Philosophie*, p. 221.

⁹⁵ Coteanu, *Gramatica*, p. 287.

⁹⁶ Irimia, *GLR*, p. 408.

Din excursul sumar de mai sus, asupra celor mai importante opinii emise de lingviștii români în legătură cu tema în discuție, se remarcă eterogenitatea, la nivelul elementelor definițiilor, în privința statutului sintactic al entității numite *complement direct*: complementul direct este *parte de propoziție*, *funcție sintactică* sau *un substantiv (pronume) în acuzativ*. În §18 am adus argumente în favoarea tezei disjungerii nivelului sintactic de cel morfologic și, respectiv, a funcției sintactice de partea de propoziție. Particularizînd, considerăm, așadar, complementul direct ca fiind o *funcție sintactică* rezultantă a raportului de subordonare, concretizată în partea de propoziție complement direct (la nivelul propoziției) și în propoziția subordonată (substitutul de propoziție) completivă directă (în planul frazei, textului).

În literatura de specialitate complementul direct este considerat în *relație de subordonare* față de un verb tranzitiv, o locuțiune verbală tranzitivă și o interjecție tranzitivă, dependență care se manifestă prin *recțiune causală*⁹⁷. Vom limita însă utilizarea termenului de *recțiune* la situațiile în care între complementul direct (indirect) și regent nu se interpune o prepoziție/conjunție (sau alt «cuvînt-relator»⁹⁸), căci marcarea subordonării prin prepoziție (sau relatori frastici) se circumscrie, tradițional, *joncțiunii*.

Problema mărcilor subordonării funcției de complement direct față de regent comportă unele discuții: actualizarea funcției de complement direct la nivelul frazei, al propoziției și al textului se reflectă prioritar în spectrul distinct al mărcilor; la nivelul propoziției considerăm că funcționează ca indici ai determinării, *recțiunea causală asociată cu flexiunea* (*Citesc o carte.*), *joncțiunea prin prepoziția pe* care antrenează *recțiunea* și *flexiunea* (*Il laudă pe câștigător*), precum și *topica* (*Părinții iubesc copiii*). La nivelul frazei, unica marcă a determinării este, în principiu⁹⁹, *joncțiunea* prin relatori frastici:

Oglinda l-a ajutat pe om să se întrebe cine e, ce rost are pe lume, ce vrea, ce așteaptă de la alții. (O. Paler, *Aventuri*, p.192);

Ai vrea să renunți să mai afli cine ești. (O. Paler, *Aventuri*, p. 98).

În text funcționează și mărci fonetice (precum pauza asociată cu modificarea intonației), cărora le corespund în scris mărci grafematice (două puncte, linia de dialog etc.):

Ți-am spus uneori: ia sfatul vestalelor, dacă

Flacăra vrei s-o-ntreții.

Ți-am zis alte dăți: vezi tu jeraticul, truda în vatră? (L. Blaga, *Opere*, II, p.208).

Majoritatea lingviștilor români¹⁰⁰ consideră că termenul regent al construcției cu complement direct este în mod necondiționat un verb *tranzitiv*.

Convențional, considerăm tranzitive verbele care, în principiu, admit testul pasivizării (reflexivizării), în virtutea „înrudirii logice dintre obiect și subiect”¹⁰¹ *Ion îl laudă pe Vasile/Vasile este lăudat de Ion/Ion se laudă/Se laudă faptele lui Vasile*, la care, în limba română, se adaugă testul dublării și al acompanierii verbului printr-o formă neaccentuată a pronumelui personal. Rezerva vizează cîteva verbe ce se pot construi cu complement direct, dar care nu admit pasivizarea sau

⁹⁷ Termenul și conceptul de *recțiune* apare la Cipariu, *Opere*, II, p.320-321, fiind preluat din lucrările străine care valorifică ideile Gramaticii de la Port-Royal (lucrare ce a cunoscut și ediții recente: *Grammaire générale et raisonnée. La Grammaire de Port-Royal*. Edition critique présentée par Herbert E. Breckle. Nouvelle impression en facsimilé de la IIIe édition de 1676. Stuttgart-Bad-Cannstatt, 1966). *Recțiunea* este, în general, definită în opoziție cu *acordul* (distincție a structurii de suprafață) și reflectă situația în care termenul regent și cel dependent nu manifestă aceeași categorie, adică termenul dependent este determinat de termenul regent în privința categoriei relevante, precum cea a cazului, de exemplu (Cf. Lyons, *Introducere*, p. 271).

⁹⁸ Vezi Dimitriu, *Tratat*, I, p. 41.

⁹⁹ *Recțiunea* causală și *joncțiunea* prin *pe* afectează numai relatorul din propozițiile complete directe care sînt introduse prin pronumele relativ *cine* (și cele nehotărîte formate pe baza lui *cine*): *Am lăudat numai pe cine am considerat că merită*.

¹⁰⁰ Heliade-Rădulescu, *Gramatica*, p. 247 (verb strămutător), Pușcariu, *LR*, I, p.144, Iordan, *LRC*, p. 157, Drăganu, *Elemente*, p.81, *GA*, II, p. 153, *SMLRC*, p.183, Irimia, *GLR*, p. 415, Dimitriu, *GES*, p. 241.

¹⁰¹ Jespersen, *La philosophie*, p. 218.

reflexivizarea: *a avea*¹⁰², *a costa*, *a dura*, *a roade* (*mă roade ceva*)¹⁰³, comportament explicabil prin sensul verbului respectiv (admit însă un clitic și sînt compatibile cu raportul de dublare).

În opinia noastră, verbele care intră în relație cu un complement direct sînt insuficiente semantico-gramatical, cu una sau cu două valențe libere în dreapta verbului completabile printr-un nume în acuzativ fără prepoziție sau cu prepoziția *pe*; insuficiența mai ales semantică a verbului motivează comportamentul gramatical distinct în situații de comunicare diverse pentru unul și același verb:

- **insuficiență semantică** – *a ajunge* = *a prinde* + C direct:

L-a ajuns repede.

a ajunge = *a sosi* +

C indirect:

Lui nu i-au ajuns încă documentele.

- **suficiență semantică** – *A ajuns repede acasă.*

Un verb insuficient completiv admite însă și „absolutizarea semanticii”¹⁰⁴ sale, în absența comple-mentului direct, acțiunea rămînînd în sfera generalului:

Nu căuta ceva anume, însă căuta, pentru că numai cine caută găsește. (Mihail Sadoveanu, *Romane*, p. 224).

Verbul regent își manifestă disponibilitatea combinatorie pentru complementul direct, în mod curent, în condițiile în care se materializează într-o formă verbală personală, îndeplinind funcția de predicat, dar își conservă insuficiența și în cazul în care se utilizează la un mod nepersonal, la gerunziu, la infinitiv sau la supin, acestea avînd o valență completată la stînga printr-un nume subiect, explicit sau implicit:

*Păcat că nimic nu ne servește la-nvățat **indiferența**.* (Ileana Vulpescu, *Arta compromisului*, p. 16).

La cele două forme nonfinite ale verbului insuficient completiv, infinitivul și gerunziul, în calitate de regent pentru complementul direct, se poate adăuga așadar și supinul, care, așa cum remarcă Gabriela Pană Dindelegan, prin fenomenul de „control”, are un subiect comun cu subiectul verbului la un mod personal din propoziție:

Mă apuc de învățat engleză.

Îmi rămîne de terminat recenzia.

De judecat pe alții este mai ușor decît pe tine însuși.

*Termin de citit lucrarea*¹⁰⁵.

Interjecția, ca termen regent al complementului direct, apare menționată în majoritatea definițiilor date de specialiști¹⁰⁶. În unele lucrări se face distincția între interjecțiile propriu-zise (*iată*, *na*) și onomatopee (*haț*, *pleosc*, *trosc*), în relație cu actualizarea funcției de complement direct: interjecțiile onomatopeice nu admit dublarea complementului direct și exprimarea prin pronume, ca o consecință a incompatibilității dintre pronumele personal în acuzativ cu formă accentuată și interjecție¹⁰⁷. Conform testelor tranzitivității, aceste regente ar rămîne în afara discuției.

Considerăm că interjecțiile propriu-zise, care admit dublarea complementului direct, și, prin analogie, cele onomatopeice, integrate în propoziții, au un comportament *analog* verbelor suficiente și insuficiente semantico-gramatical, avînd valențe obligatorii (1, 2, 3) sau facultative (4):

1) *Na-ți-o pe a ta.*

¹⁰² În legătură cu complementul direct al verbului *a avea*, apreciem că este **obligatoriu** în orice comunicare, idee vehiculată și în grama-ticile altor limbi: se vorbește, în acest caz, de *predicate sintactice* care „conțin un veritabil argument intern”. Vezi Michael Herslund, Irène Baron, *Dimensions spatiales du verbe avoir*, în CILL, 25, (1999), 1-2, p. 49-61.

¹⁰³ Heliade-Rădulescu, *Gramatica*, p. 75.

¹⁰⁴ Irimia, *GLR*, p. 410.

¹⁰⁵ Gabriela Pană-Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, Editura Humanitas Educațional, București, 2003, [Dindelegan, *Elemente*], p. 143.

¹⁰⁶ Iordan, *LRC*, p. 650, *GA*, II, p. 153, Stati, *Elemente*, p. 103, Irimia, *GLR*, p. 409, Dimitriu, *GES*, p. 241, Guțu Romalo, *Sintaxa*, p. 155.

¹⁰⁷ În Guțu Romalo, *Sintaxa*, p.157, se propune delimitarea, în clasa complementului direct, a complementelor dependente de interjecții onomatopeice de cele dependente de verbe sau de interjecții propriu-zise.

- 2) *Iată-mă aici.*
- 3) *Pleosc! o palmă.*
- 4) *Hai acasă!*

În opinia noastră, regentele complementului direct sînt verbele sintetice sau analitice, insuficiente completiv și interjecțiile, considerate, prin analogie cu verbul, insuficiente completiv¹⁰⁸.

Notă. În limbajul poetic, la nivelul căruia se produc numeroase deviații sintactice, complementul direct poate determina și verbe care, în limba standard, nu solicită o astfel de complinire, ele fiind considerate «intransitive». De exemplu, în poezia lui N. Stănescu, se înregistrează situații de „tranzitivizare forțată” a unor verbe, prin încălcarea restricțiilor de natură semantică și sintactică, în scopul situării „sinelui liric” în centrul unui univers dominat de legi proprii:

Suier *luna* și *o* răsar și *o* prefac într-o dragoste mare. (N. Stănescu, I, p. 131);

Te implor, hai să tăcem *natura*. (N. Stănescu, II, p. 289);

De mult viu *mă* mult murisem. (N. Stănescu, II, p. 144)¹⁰⁹.

În legătură cu *exprimarea* complementului direct există, în gramatica românească, mai multe puncte de vedere. În majoritatea lucrărilor de specialitate se acceptă că un complement direct se poate exprima prin:

- a) substantiv în acuzativ cu sau fără prepoziția *pe*:

Îl vede pe Vasile.

Au întâlnit oameni cinstiți.

- b) pronume în acuzativ cu sau fără prepoziția *pe*:

Le văd astăzi.

Pe aceștia îi cunosc.

Nu lua nimic.

- c) numeral în acuzativ cu/fără prepoziția *pe*:

Pe al doilea l-a ajuns la gară.

Am luat numai două.

- d) verbe la moduri nepredicative:

Începe a cânta.

Termină de scris.

- e) construcții relative infinitivale:

N-are ce mînca.

N-are unde dormi.

- f) construcții gerunziale:

Văzuse dipărînd coloana.

Dacă în legătură cu substantivele (sau cu orice parte de vorbire avînd valoare de substantiv), care pot îndeplini funcția de complement direct, se poate vorbi de convergența tezelor, despre exprimarea complementului direct prin verbe la moduri nepredicative există mai multe păreri:

Unii lingviști¹¹⁰ încadrează infinitivul și gerunziul la modurile nepersonale și nepredicative și consideră că acestea pot îndeplini funcția de complement direct la nivelul propoziției. În gramaticile generative, se preferă termenii de *forme finite* și *forme non-finite* ale verbului, în locul termenilor mai vechi din gramatica clasică de *forme modale predicative* și *nepredicative*; în această viziune, se asertează că formele non-finite structurează enunțuri fără autonomie¹¹¹, ceea ce ar conduce la ideea că se pot constitui în segmente sintactice ierarhic superioare grupurilor nominale sau verbale. Pe de altă parte, unii gramaticieni¹¹² consideră că *infinitivul și gerunziul* sînt moduri predicative datorită faptului că

¹⁰⁸ Nu împărtășim opinia specialiștilor care, extinzînd sfera tranzitivității, consideră că un complement direct poate determina adjective de proveniență verbală (Popescu, *Tranzitivitatea*, p. 245); după opinia noastră, insuficiența completivă a acestor verbe este saturabilă prin complemente indirecte, vezi *infra*.

¹⁰⁹ Vezi, în acest sens, Oana Chelaru-Murăruș, *Particularități sintactice-stilistice ale construirii obiectului direct în lirica lui N. Stănescu*, în LR, XLVIII, nr. 1-2, p. 25-33, București, 1999.

¹¹⁰ Șerban, *Curs*, p. 212, Avram, *Gramatica*, p. 293, GA II p. 153.

¹¹¹ DSL, p. 300.

¹¹² Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Moduri nepersonale*, SCL, XIII, nr. 1, 1962, p. 16-63 și Dimitriu, *GES*, p. 248.

prezintă categorii gramaticale caracteristice verbului. În opinia noastră, infinitivul și gerunziul trebuie considerate moduri predicative întrucât, din punct de vedere semantic, acestea exprimă acțiuni, iar, pe de altă parte, pot primi toate complinirile verbului la un mod personal. Deși infinitivul și gerunziul nu au forme flexionare pentru persoană și număr, ele pot fi însoțite de pronume personale sau reflexive: *a mă vedea, gândindu-mă*. Rezultă că infinitivul și gerunziul îndeplinesc funcția sintactică de predicat și nu pot fi realizări ale funcției de complement în propoziție.

În literatura de specialitate, nu există unitate de vederi nici asupra verbului la *supin*, susceptibil de a funcționa, la nivelul propoziției, ca un complement direct. În acest sens, Gabriela Pană Dindelegan (*DSL*, p.117) susține că româna, spre deosebire de celelalte limbi romanice, a dezvoltat un tip propriu de complement non-finit, realizat prin supin (*Termină de învățat; Se apucă de învățat*).

Se admite¹¹³, în general, această concretizare morfologică, precizându-se că verbele la supin cu funcția de complement direct se pot combina cu verbe care înseamnă *a termina* (*a sfârși, a termina, a mîntui*), *ignorîndu-se* statutul de *semiauxiliare* al acestor verbe (vezi asupra acestei probleme discuția de la predicatul compus). De aceea, apreciem că verbele la moduri nepredicative sînt incompatibile cu actualizarea morfologică a funcției de complement direct la nivelul propoziției.

Părerii diferite sînt și în legătură cu exprimarea complementului direct prin *adverbe* și prin *interjecții*. Se apreciază¹¹⁴ că exprimarea prin *interjecții* este numai aparentă în construcții ca: *El spune mereu of!*, ca și exprimarea prin adverbe de tipul *românește, franțuzește: Învăță românește*. În ce ne privește, opinăm că în exemplul: *El spune mereu of!* există două planuri ale comunicării între care se desfășoară raportul intențional, planuri la nivelul cărora sînt identificabile unități sintactice distincte: propoziție (*El spune mereu*) și substitut de propoziție (*of*). Eterogenitatea planurilor implicate în raportul intențional ne determină să admitem că unitatea structurată este superioară frazei, constituind un text (vezi *supra*).

În legătură cu exprimarea complementului direct prin cuvinte de tipul *românește, franțuzește* (= limba română, limba franceză) considerăm că acestea, reprezentînd un caz particular de echivalență semantică cu un substantiv, nespecific clasei adverbului, constituie o specie aparte a clasei substantivului.

Acceptabile sînt următoarele realizări morfologice ale complementului direct:

- a) substantiv propriu sau comun în acuzativ, cu sau fără prepoziție:

Îl văd pe Tudor. Am citit romanul.

- b) pronume în acuzativ, cu sau fără prepoziție:

Le văd astăzi. N-a cunoscut pe nimeni.

- c) numeral în acuzativ, cu sau fără prepoziție;

I-a prevenit pe doi. Iau două dintre ele.

- d) substantive cu aspect adverbial (numai de tipul *românește, franțuzește*) fără prepoziție:

Știa rusește.

Marcarea subordonării dintre complementul direct și regent constituie un alt punct de interes al cercetărilor. Se remarcă două modalități de expresie cazuală: neprepozițională – marcată prin recțiune și prin flexiune – și prepozițională, realizată prin joncțiune cu prepoziția *pe*. Despre prepoziția *pe* la complementul direct s-a emis teoria provenienței dintr-o construcție de tip circumstanțial de loc: – *Am bățut pe Pavel./ Am bățut pe umăr*. (Cf. Drăganu, *Elemente*, p. 86)–, din necesitatea de a rezolva omonimia cazuală nominativ/acuzativ (topica fiind în română relativ liberă)¹¹⁵; particularitatea în discuție a limbii române poate constitui un argument în favoarea teoriilor semantice mai noi din lingvistica străină care admit o interpretare *localistă* a cazurilor¹¹⁶.

¹¹³ Avram, *Gramatica*, p. 370.

¹¹⁴ Avram, *Gramatica*, p. 367.

¹¹⁵ Vezi și Iordan, *LRC*, p. 637.

¹¹⁶ *DSL*, p. 96.

Construcția complementului direct cu prepoziția *pe* s-a bucurat de o atenție deosebită, datorată faptului că este specifică, în cadrul limbilor romanice, pentru limba română¹¹⁷. În general, construcția cu *pe* este pusă în relație cu caracterul *animat* sau *personal* al numelui cu funcția de complement. În convergență cu opiniile unor specialiști¹¹⁸, considerăm că trei sînt situațiile în care se poate construi complementul direct:

1) obligatoriu cu prepoziția *pe*:

Pe lîngă drama generală, oamenii mai au și drame care-i privesc pe fiecare în parte. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 349);

2) obligatoriu fără prepoziție:

Mă învăța ritmul cosmic

Pe care-l pierd acum. (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 12);

A părăsit Bucureștiul.

3) prin admiterea ambelor modalități:

Antonescu îi scosese pe legionari în afara legii. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 307);

Antonescu scosese legionarii în afara legii.

Crearea unei mărci sintactice proprii în limba română pentru construcția complementului direct (prepoziția *pe* asociată cu dublarea) reflectă, în opinia Gabrielei Pană Dindelegan, trei tendințe manifestate constant în evoluția limbii române: a) de extindere a mărcii analitice a funcțiilor sintactice, b) de marcarea suplimentară, redundantă a determinării¹¹⁹, c) de marcarea gramaticală a numelor de persoană¹²⁰. În ceea ce ne privește, apreciem că un complement direct se poate exprima prin nume în acuzativ cu¹²¹ sau fără prepoziția *pe*¹²² (rar și cu prepozițiile *de*, *din*, *dintre*, *cu*) și că prezența/absența prepoziției *pe* este în relație de corespondență relativă cu dublarea complementului direct prin cele două serii de forme ale pronumelui personal și reflexiv în acuzativ (clitice și accentuate).

Discuția despre *de*, *din*, partitive sînt susceptibile de o interpretare similară cele cîteva construcții cu prepoziția *cu*: *a*

În ceea ce privește *semantismul* determinantului, majoritatea gramaticilor¹²³ admit că un complement direct indică *obiectul* asupra căruia se răsfrînge acțiunea, *obiectul* care suferă acțiunea (numit de aceea obiect pasiv) sau *rezultatul* acțiunii:

Îi consolez pe toți, cum pot.

Numai mie nu știu ce să-mi mai spun

Cînd rămîn singur. (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 31).

Ținînd seama de transferul limbii (ca sistem de comunicare) în vorbire (ca actualizare a sistemului) realizat prin intervenția subiectivă a vorbitorului s-ar putea invoca, din punct de vedere pragmatic¹²⁴, rolul elementelor deictice în dinamica determinării complete. Individualizarea semantică operată prin intermediul funcției de complement direct este eficientă în comunicare dacă

¹¹⁷ I. Iordan apreciază că „dintre idiomele romanice, numai spaniola, portugheza, graiurile italienești meridionale și unele graiuri galoromanice cunosc o construcție asemănătoare (cu *a* < lat. *ad*)” (Iordan, *LRC*, p. 637, nota 2); Guțu Romalo, *Sintaxa*, p. 161.

¹¹⁸ Guțu Romalo, *Sintaxa*, p. 162-164.

¹¹⁹ Gabriela Pană Dindelegan (*DSL*, p.159) utilizează termenul *determinare* cu accepția de *funcție semantică* îndeplinită de determinanți în cadrul grupului nominal (vezi §12).

¹²⁰ Cf. *DSL*, p. 173.

¹²¹ Încă de la Diaconovici-Loga, *Gramatica*, p. 166, Heliade Rădulescu, *Gramatica*, p. 248, Tiktin, *Gramatica*, p. 77, există preocuparea pentru explicarea utilizării prepoziției *pe* la complementul direct ca modalitate de distincție a sincretismului formelor cazuale de nominativ-acuzativ și, în consecință, de rezolvare a omonimiei dintre subiect și complement.

¹²² Unii specialiști vorbesc despre un indice distinctiv al valorii de acuzativ la numele de persoane, fiind considerat trăsătură a genului personal (Leo Spitzer, *The Romanian Vocatives again*, în *BL*, XIII, 1945, p.10), despre prepoziția morfem *pe* „ca marcă de acuzativ și indice al genului personal” (Irimia, *GLR*, p. 413 și nota 32) sau despre flectivul *pe* (Drașoveanu, *Teze*, p. 112), interpretări pe care le considerăm inconcludente pentru modalitatea noastră de abordare a temei în discuție.

¹²³ Tiktin, *Gramatica*, p. 74, *GA*, II, p. 153 ș. a.

¹²⁴ Pentru accepțiile diferite ale termenului *pragmatică*, vezi Luminița Hoarță Lăzărescu, *Lingvistica pragmatică*, Editura Cermi, Iași, 1999, [=Hoarță, *Pragmatica*].

interlocutorul dezambiguizează mesajul în conformitate cu intenția comunicativă a vorbitorului. De exemplu, comunicarea *Iau asta* este susceptibilă de ambiguitate¹²⁵, dacă nu se face apel la *deixis*.

În vorbire, funcția de complement direct, concretizată printr-un cuvânt-substitut *proximal*¹²⁶ – demonstrativul *asta*, se actualizează numai prin raportare la situația de comunicare, asociindu-se *folosirea gestică*¹²⁷. Analizând contextele în care apare un complement direct, constatăm că se poate stabili o dimensiune graduală a sensului complementelor directe în vorbire, deoarece există cel puțin două situații în care se conturează individualizarea semantică: (1) în elaborarea sensului complementului direct (în relație cu regentul), în conformitate cu intenția comunicativă a vorbitorului, elementele deictice nu sînt relevante (au incidență zero): compară *Citesc un roman* cu *Citești un roman* și cu *Citește un roman*, în care *deixisul* vizează doar persoana care vorbește, persoana care „acționează”, momentul și locul desfășurării acțiunii, nu și „obiectul acțiunii”; (2) sensul complementului direct se dezambiguizează prin apelul la elemente deictice: compară (a) *Îl văd pe Ion/* (b) *Îl văd pe tata/* (c) *Îl văd pe el/* (d) *Văd orașul*. În (a), (b), (c), (d) complementele directe – exprimate prin substantive proprii/comune, pronume personal cu formă accentuată – au o *referință virtuală*¹²⁸ constantă, însă insuficientă; *referința actuală*, variabilă de la o comunicare la alta, se individualizează exclusiv prin apelul la elementele deictice (situația de comunicare). Pe de altă parte, în (a), (b), (c), complementul direct *îl*, devine operant în decodarea mesajului prin intermediul raportului de dublare (vezi §17), deci relativ la contextul lingvistic sau în relație anaforică, prin raportare la o altă secvență a enunțului, la coteș (precum în exemplul următor, unde complementul direct se actualizează printr-o formă pronominală neaccentuată, al cărei referent se dezvoltă, aici, prin luarea în considerare a sensului subiectului din propoziția principală):

Cariera e ușor de dobîndit, pentru cine o refuză. (H.-R., Patapievici, *Zbor*, p. 122)

În lucrările de specialitate recente, care descriu sintaxa limbii române, se rafinează cercetarea din perspectivă semantică a complementului direct: se apreciază, de exemplu, că exprimă *un obiect pasiv* (cu existență anterioară desfășurării acțiunii verbului), *un obiect rezultat* (cu existență posterioară sau simultană acțiunii verbului)¹²⁹, *pacientul*, *obiectul posedat*, *obiectul cunoașterii*, *obiectul dorinței*, *obiectul scop*¹³⁰.

Întrucît la nivelul expresiei *nu* se relevă mărci distincte ale complementului direct corelate cu informațiile semantice «eterogene» puse în evidență mai sus, *admitem că, în principiu, definiția clasică are acoperire reală în teoretizarea complementului direct, acesta exprimînd, în sens larg, obiectul asupra căruia se răsfrînge acțiunea sau rezultatul acțiunii*, consecință a unei operații de selecție realizate de verbul regent: complementul direct funcționează ca trăsătură distinctivă în semantica verbului insuficient completiv.

Complementul direct cu realizare unică (*Citesc o carte*) sau dublă (prin raportul de dublare: *Cartea pe care am citit-o*) se distinge de *complementul direct dublu* care satisface două valențe libere în dreapta verbului insuficient completiv. În inventarul verbelor românești se delimitează o clasă, redusă numeric, de verbe, numite curent dublu tranzitive, reprezentat de *a întreba*, *a interoga*, *a chestiona*, *a asculta*, *a informa*, *a sfătui*, *a examina*, *a trece*. Cele două complemente directe se realizează, în principiu, prin nume la nivelul propoziției, care se disting în privința prezenței/absenței trăsăturii [+animat]; un complement direct trimite la nume de persoană, celălalt, la nume de nonpersoană. La nivelul frazei, propozițiile subordonate corespunzătoare converg spre aceleași conținuturi semantice ca și complementele directe de la nivelul propoziției:

Îl vîră pe om în istorie ca într-o cușcă, îl educă, dar îl învață să transforme credința într-un auxiliar. (Octavian Paler, *Aventuri*, p.100)

¹²⁵ Vezi, pentru conceptul de ambiguitate, Elena Dragoș, *Pragmatică și pragmatica textului literar*, în *Semiotică și poetică*, (4), *Cercetarea textului*, Cluj, 1989, p. 1-28, Dimitriu, *Tratat*, I, p.256 ș.a.

¹²⁶ *Ibidem*.

¹²⁷ *Idem*, p.30.

¹²⁸ *DEP*, p.331.

¹²⁹ Irîmia, *GLR*, p. 409.

¹³⁰ Merlan, *Sintaxa*, p. 94.

Semnalăm și opinia conform căreia complementul direct care vizează persoana nu s-ar integra în clasa determinanților de tip complement direct, fiind numit *complement obiect secundar* (Guțu Romalo, *Sintaxa*, p. 170-172, Pană Dindelegan, *Sintaxa*, p. 19). Testul comutării cu zero certifică nonomisibilitatea nici uneia dintre cele două determinări, încât considerăm că nu se poate stabili o ierarhie complement (obiect) direct/secundar (Vezi și Dimitriu, *Tratat*, II, p. 652). În plus, există situații în care un verb dublu „tranzitiv” acceptă două complemente directe realizate prin nume de nonpersoană: *A trecut mărfurile Dunărea*. (în *GA*, II, p. 157).

Așadar, unele verbe insuficiente completiv sînt compatibile în limba română cu două complemente direc-te, în principiu¹³¹, simultan exprimate.

9.2. Propoziția completivă directă

La nivelul frazei, funcția de complement direct este actualizată printr-o propoziție subordonată completivă directă, conform principiului corespondenței¹³² sau printr-un substitut de propoziție completivă directă.

Subordonarea completivei directe este marcată prin joncțiune cu toată gama relatorilor frastici:

- conjuncții – *că, să* etc.:

De ce nu mi-ai spus că viața e o linie închipuită, mamă? (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 12);

Reprimă-ți invidia față de omul excepțional, învață să-l înțelegi și să-l prețuiești. (G. Călinescu, *Scrinul*, p. 416);

Îl întreabă într-o zi pe doctor dacă n-ar putea să scrie și el acasă cîteva rînduri. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 349);

Eu unul am crezut că da... (Mateiu Caragiale, *Craii*, p. 32).

- pronume și adjective pronominale relative:

Să se mai ducă și alții, dom' colonel, să fugărească pe cine-or vrea. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 343);

Dar, în ceea ce te privește, ești liberă să faci ce speculații îți convin... (A. Buzura, *Fețele*, p. 11);

Lui Ienache începu să-i bată inima văzînd pe ce pantă alunecase iar conversația... (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 266);

- pronume și adjective pronominale nehotărîte: adverbe relative și nehotărîte:

- adverbe relative și nehotărîte:

Observ cu interes

Cum se luptă instinctul vieții

Cu geniul morții. (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 21);

Iar ei îi întrebară pe nou sosiți din ce lagăr veneau și unde mergeau. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 343);

Unde ești astăzi nu știu. (L. Blaga, *Opere*, I, p. 107).

Dacă se admite predicativitatea gerunziului și a infinitivului (*moduri predicative nonpersonale*), propozițiile «nonfinite» completive directe vor trebui considerate juxtapuse regentei:

Aud chemîndu-mă.

O rog a-mi spune adevărul.

Prin intermediul raportului intențional, determinarea de tip complement direct funcționează și la nivel textual (microtextual):

¹³¹ În limba română (spre deosebire de limba franceză, de exemplu), același verb *a învăța* exprimă acțiunea orientată bidirecțional, spre subiect și spre obiect. Verbul *a învăța* la diateza activă poate primi numai complementul direct nonpersoană: *învăț ceva de la cineva*, cînd acțiunea are ca punct de sosire subiectul; dacă, prin transfer metonimic, substantivul cu funcția de complement direct rămîne, *formal*, propriu, atunci este antrenat în raportul de dublare: *Azi îl învăț pe Maiorescu*, fenomenul sintactic probînd prioritatea expresiei asupra semantismului; cazul în discuție este un argument suplimentar pentru menținerea «obiectului secundar» în clasa complementului direct. La diateza pasivă, verbul în discuție manifestă o insuficiență de tip completiv unic saturată prin nume de nonpersoană.

¹³² Avram, *Correspondența*, p. 141-164.

În clipa când se urcă pe scara vaporului, vânzătorul (un străin de Chefalonia, se înțelege) îi spune, mulțumit că a reușit, în fine, să păcălească un chefalonit: „Te rog să mă ierți, te-am înșelat la preț; nu face nici jumătate.” Chefalonitul îi răspunde calm: „Nu-i nimic, ți-am plătit cu bani falși...” (Octavian Paler, *Aventuri*, p. 57).

Deși se construiește în limitele unei propoziții, complementul direct exprimat prin pronume personal cu formă atonă de genul feminin (*o*) și, eventual, prin pronumele demonstrativ corespunzător (*aceasta, asta*), care vizează obiectul enunțării anterioare, se constituie în mărci anaforice textuale, deoarece referința lor se actualizează numai prin raportare la unitățile sintactice precedente:

După ce-și văzuse casa așa cum și-o dorea, se-apucase de traduceri: din rusește și din nemțește în românește, precum și versiuni în rusă și-n germană ale unor cărți românești de prima mână. **O** făcea frumos, cu sensibilitate și cu acuratețe... (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 404)

Funcția de *complement direct* este, în opinia noastră, una dintre funcțiile **determinării complete**, concretizată în **text**, atipic, prin propoziții, substitute de propoziție, și, tipic, prin fraze; în **frază** prin propoziție subordonată completivă directă sau substituit de propoziție și în **propoziție**, prin partea de propoziție secundară care determină un verb insuficient completiv și care se exprimă prin substantive comune și proprii (sau echivalente) în acuzativ cu sau fără prepoziția **pe**, indicând asupra cui se răsfrânge acțiunea sau rezultatul acțiunii.

9.3. Complementul intern

Prima lucrare de gramatică cunoscută la noi în care găsim definiția *complementului intern* este gramatica lui C. Șotropa¹³³, unde acesta este considerat „numele care are aceeași tulpină sau o însemnare înrudită cu aceea a verbului completat: *am luptat luptă* grea. *Visai un vis* frumos. *Își doarme somnul său de veci*”.

Iorgu Iordan¹³⁴ nu definește complementul intern, dar utilizează termenul *obiect intern* și subliniază sensul foarte apropiat al verbului față de sensul substantivului. În alte lucrări¹³⁵, funcția sintactică de care ne ocupăm este considerată o specie a complementului direct, determinînd un *verb intransitiv* și fiind exprimată printr-un substantiv care are aceeași rădăcină cu verbul respectiv sau care face parte din aceeași sferă semantică cu acesta. Pentru alți lingviști¹³⁶, complementul intern¹³⁷ este o funcție diferită de complementul direct „determinînd verbe *semi-tranzitive*”.

Pentru descrierea integrală a complementului intern, se impune trecerea în revistă a următoarelor chestiuni ce au stat în atenția specialiștilor:

(i) complementul intern este o specie a complementului direct¹³⁸ sau o realitate sintactică de sine stătătoare¹³⁹;

(ii) complementul intern este generat de raportul de subordonare față de un verb tranzitiv¹⁴⁰, cu tranzitivitate limitată¹⁴¹, intransitiv¹⁴², tranzitiv și intransitiv¹⁴³, semitranzitiv¹⁴⁴ sau pseudotranzitiv¹⁴⁵, verb de acțiune bivalent¹⁴⁶;

¹³³ Șotropa, *Gramatica*, p. 174.

¹³⁴ Iordan, *LRC*, p. 636.

¹³⁵ *GA*, II, p. 158.

¹³⁶ Dimitriu, *GES*, p. 253.

¹³⁷ Și în lingvistica străină se admite că în cadrul complementului direct există un obiect intern, numit și *obiect de conținut*, *obiect factitiv* sau *figură etimologică* (Jespersen, *La Philosophie*, p. 186, 187 și 217). Vezi și Alain Frontier, *La Grammaire du Français*, Belin, Paris, 1997, p. 95, Martin Riegel, Jean-Cristophe Pellat, René Rioul, *Grammaire Méthodique du Français*, Presse Universitaire de France, 1998, p. 20-221.

¹³⁸ Șotropa, Grecu, *Gramatica*, p. 242, Pușcariu, *LR*, I, p. 147, Iordan, *LRC*, p. 188, *GA*, II, p. 158, P. Creția, *Complementul intern*, în SG, 1956, vol. I, [= Creția, *Intern*], Șerban, *Curs*, p. 211, *SMLRC*, p. 183, Vasiliu, Golopenția, *Sintaxa*, p. 103-104, Avram, *Gramatica*, p. 195, Irimescu, *GLR*, p. 411.

¹³⁹ Dimitriu, *GES*, p. 249-253.

¹⁴⁰ *SMLRC*, p. 183, Șerban, *Curs*, p. 211.

¹⁴¹ Coteanu, *Gramatica*, p. 167.

¹⁴² Cipariu, *Opere*, II, p. 274, Tikin, *Gramatica*, p. 76, Pușcariu, *LR*, I, p. 147, *GA*, p. 158, Avram, *Gramatica*, p. 195, Irimescu, *GLR*, p. 411.

¹⁴³ Vasiliu, Golopenția, *Sintaxa*, p. 104, Creția, *Intern*, p. 115-120, Drașoveanu, *Teze*, p. 177.

¹⁴⁴ Dimitriu, *GES*, p. 249-253.

(iii) termenul [complement, obiect] *intern* are o accepție specială, diferită de cea tradițională sau se extrapolează asupra altor realități sintactice¹⁴⁷;

Notă. Gabriela Pană Dindelegan (*Sintaxa*, p. 20) utilizează termenul *obiect intern* pentru conceptul de determinant propozițional ce exprimă conținutul verbului regent: *El m-a denunțat că sînt hoț*. Considerăm că, în acest caz, propoziția se află în raport de dublă subordonare simultană față de numele și verbul regent și că nu are nimic a face cu complementul intern; D. Irimia, (*GLR*, p. 410), dintr-o *inconsecvență terminologică* vorbește despre realitatea „complement intern” în situații sintactice și semantice incompatibile. Pe de o parte, consideră că expresiile impersonale de tipul *a-l durea capul (inima)* nu pot avea decît complement *intern*, prelungire sintactică, redundantă, a formei scurte, prin forma lungă a pronumelui personal în acuzativ sau prin pronume personale sau substantive, care trimit prin planul lor semantic, la aceeași realitate extralingvistică: *Pe tine te dor vreodată ochii ?* (p. 410), iar, pe de altă parte, vorbește despre complementul intern ca „limită a acțiunii verbale, implicită în însăși sfera semantică a verbului: *Vom visa un vis...*” (p. 411); Dana Manea (*Intern*, p. 458) distinge complementul intern de obiectul direct operînd cu termenul «specializat» (în opinia noastră, termenul are un sens larg în gramatică) de *complement*. În teoriile semantice ale cazurilor se acceptă existența structurilor *verbe completabile-complemente* în contexte care conțin complemente interne¹⁴⁸.

(iv) complementul intern este ignorat¹⁴⁹ ca funcție/parte de propoziție secundară sau este considerat circumstanțial¹⁵⁰.

Considerat un caz de recurență (sub raport lexical), complementul intern este înregistrat mai ales în limba veche, unde frecvența ridicată a fenomenului are drept cauză precaritatea limbii de cultură (lipsa de sinonime imediate).

În limba actuală vorbită, frecvența complementului intern este extrem de redusă¹⁵¹ în comparație cu frecvența altor tipuri de determinare completivă: din 165 de texte dialectale cercetate de noi numai trei conțineau cîte un complement intern (1,8%), ceea ce relevă faptul că pentru limba modernă complementul intern reprezintă o posibilitate în sistem, valorificată mai ales în stilul beletristic:

Vin să-și trăiască mai departe în noi viața trăită. (L. Blaga, *Opere*, I, p. 18);

...stați și vă uitați cu toții și nu știți ce vă așteaptă, uite-i cum rîd, or să plîngă lacrimi amare. (N. Steinhardt, *Jurnalul*, p. 137).

În legătură cu definițiile propuse, considerăm că acestea se disting mai ales în privința elementului regent al complementului intern care, din punctul nostru de vedere, este un verb cu insuficiență completivă de tip gramatical, dar suficient semantic. Referindu-ne la celelalte elemente ale definiției remarcăm relativa convergență a opiniilor avansate: complementul intern se exprimă numai prin substantive care au rădăcină comună sau sînt înrudite semantic cu verbul determinat.

Dacă un complement intern se exprimă prin substantive care au radicalul comun cu verbul determinat, s-ar putea opera o delimitare a complementului intern de cel direct. În ceea ce privește cel de-al doilea element al definiției, și anume faptul că un complement intern se exprimă prin substantive *înrudite semantic* cu verbul determinat, opinăm că după acest criteriu este mai greu de propus un principiu clasificator unic încît complementul intern să se poată distinge de cel direct. După părerea noastră, în astfel de situații contururile limitei de înrudire semantică sînt greu de sesizat. În acest sens, putem spune că *între complementul intern și cel direct nu se poate trasa o limită netă, ci că există o*

¹⁴⁵ I. Bărbuță, *Structura semantico-valențială a verbului și diateza*, în *Revista de lingvistică și știință literară*, 1992, nr. 4, p. 51.

¹⁴⁶ Dana Manea, *Probleme ale tranzitivității în română (I) Verbele cu complement intern*, în *SCL*, anul XLI, nr. 5-6, 1990, [= Manea, *Intern*], p.447-461.

¹⁴⁷ D. Bejan, *Relația internă frecventă în sintaxa limbii vechi*, *StUBB*, 1972, 17, 1, [=Bejan, *Relația*], p. 93-99 și Elena Dragoș, *Elemente de sintaxă istorică românească*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995, [=Dragoș, *Elemente*], p. 53-56 admit că se poate vorbi despre subiecte, predicate, complemente și propoziții subordonate „interne”. Sîntem de părere că subcategorizarea acestor funcții sintactice se realizează exclusiv pe baza criteriului semantic.

¹⁴⁸ Vezi Chafe, *Meaning*, p.156 sqq.

¹⁴⁹ Diaconescu, *Sintaxa*, p. 259.

¹⁵⁰ Guțu Romalo, *Sintaxa*, p. 170.

¹⁵¹ Pentru comentarii și demonstrarea evoluției de la construcțiile redundante cu complement intern spre structurile în care această funcție este neexprimată datorită necesității de claritate în intenția comunicativă a vorbitorului, vezi Dimitriu, *Tratat*, II, p. 661.

zonă de tranziție, de interferență (cf. situații precum *așîă focul*); totuși, complementul direct, spre deosebire de complementul intern, are o configurație semantică relativ independentă de semantica verbului regent: *Văd o lume/viitorul/că nu vine* etc. Cu alte cuvinte, dacă la complementul direct este constatabilă o compatibilitate semantică relativă cu regentul, la complementul intern relația cu determinatul este în mod obligatoriu de convergență semantică (radicală sau supletivă).

Pe baza celor discutate, propunem o «definiție de lucru»¹⁵² (perfectibilă) a complementului intern: *funcția sintactică concretizabilă exclusiv la nivelul propoziției prin partea secundară de propoziție care determină verbe cu insuficiență completivă de tip gramatical – cu valența din stînga ocupată obligatoriu de un nume (substitut) în nominativ animat –, actualizată morfologic prin substantive comune în acuzativ fără prepoziția pe, care au același radical sau sînt înrudite semantic cu verbul regent, specificînd esența semantică a acestuia.*

Notă. Unii lingviști¹⁵³, considerînd complementul intern o variantă a complementului direct, disting în sfera noțiunii de complement direct, pe de o parte, *complementele externe* (*Tai un copac.*), *complementele rezultative* (*Produc măruri*) și *complementele interne* (*Cînt un cîntec*) și, pe de altă parte, complementele interne ale unui verb intransitiv. În acest sens, se susține că „nu există nici o deosebire formală între categoriile menționate, complementele directe de orice fel exprimîndu-se printr-un nume în acuzativ” (Creția, *Intern*, p. 116). Specialiștii care consideră complementul intern o variantă a complementului direct sînt de părere că între acestea există asemănări esențiale. O asemănare relevantă dintre complementul direct și complementul intern este aceea că el indică obiectul acțiunii, opinie pe care o considerăm dezavantajoasă întrucît un complement intern „specializează”¹⁵⁴ verbul, specificînd conținutul semantic al acestuia, dar nu indică niciodată «pacientul» acțiunii.

În asemănările dintre complementul direct și cel intern se invocă faptul că ambele complemente se exprimă printr-un nume în acuzativ și că au un element regent comun – verbul. În această privință, se distinge un alt punct de vedere, conform căruia „între complementul intern și complementul direct există deosebiri importante care vizează atât regentul, cît și elementele prin care se concretizează cele două funcții” (Dimitriu, *GES*, p. 249). C. Dimitriu subliniază faptul că, în vreme ce complementul direct determină verbe tranzitive sau interjecții considerate analogic tranzitive, complementul intern poate avea ca element regent numai verbul. Referindu-se la elementele morfologice prin care se concretizează cele două complemente, acest lingvist precizează trăsătura complementului intern de a fi exprimat numai prin substantive comune care au radicalul comun cu verbul determinat sau sînt înrudite semantic cu el, în vreme ce complementul direct se poate exprima prin orice substantiv (comun sau propriu) sau prin substituitele acestuia.

Ca atare, între complementul direct și complementul intern există nu numai similitudini, ci și deosebiri. Avînd în vedere asemănările, dar și deosebirile dintre complementul direct și cel intern, apreciem că un complement intern este o funcție sintactică de sine stătătoare și nu o variantă a complementului direct.

Complementul intern determină verbe insuficiente completiv, dar insuficiența verbelor determinate de complement intern este gramaticală. Din punct de vedere semantic însă, complementul intern este facultativ, întrucît informația semantică a acestuia este superfluă prin inte-grare în sfera semanticii verbului: Și-a trăit traiul.

Complementul intern se exprimă numai prin anumite substantive fără prepoziție, de obicei succedate de un determinant care are rol individualizator și justificator¹⁵⁵. Inexistența prepoziției *pe* la complementul intern se explică prin aceea că actualizarea unui complement intern este incompatibilă cu substantive proprii sau comune nume de persoane (*Doarme somn adînc/*El doarme Mircea*). Analizînd notele comune și notele proprii complementului direct și complementului intern, **nu** putem accepta ideea că cel intern permite o dublare. Realitatea sintactică numită complement intern de către unii specialiști, care afirmă că se poate dubla, în exemple de tipul: *Melodia aceasta am cîntat-o ieri*, nu este complement intern, ci *direct*, întrucît insuficiența semantic-gramaticală a verbului, în acest caz,

¹⁵² Preluăm sintagma terminologică *definiție de lucru* de la Dimitriu, *GES*, p.153.

¹⁵³ Jordan, *LRC*, p. 188, *GA*, II, p. 158, Creția, *Intern*, p. 116, Șerban, *Curs*, p. 213 ș.a.

¹⁵⁴ Jespersen, *La philosophie*, p. 186.

¹⁵⁵ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 662.

este completabilă printr-o multitudine de nume în acuzativ, cu sau fără prepoziția *pe*, dublate sau nu prin clitice, considerate structuri «atipice», față de cele «tipice» cu complement intern:

L-am visat pe Ion. Am visat o altă țară.

Am scris un roman/ o scrisoare/ un articol.

Am trăit o dramă/ o întâmplare.

Complementul intern se rezumă, așadar, în concre-tizare, la substantive; dacă în comunicare locul substan-tivului este ocupat de un substitut, printr-o relație anaforică, substitutul va pierde statutul de complement intern, atît din punct de vedere semantic (nu mai satisface exigența de înrudire semantică), cît și gramatical (se poate dubla și poate fi precedat de prepoziția *pe*):

Scriu o scrisoare pe care o voi trimite imediat.

În ceea ce privește actualizarea funcției de complement intern la nivelul frazei, facem precizarea că numai complementului direct îi corespunde, la nivelul imediat superior, prepoziția subordonată completivă sau substitutul de propoziție completivă directă: *Spune că va pleca/ că da.*

Faptul că funcția sintactică de complement direct poate avea ca element regent un verb sau interjecții considerate analogic tranzitive, iar complementul intern *nu determină interjecții* analogic tranzitive¹⁵⁶, îl considerăm un alt motiv pentru a distinge cele două funcții.

Complementul intern, fiind implicat semantic în verbul regent (*a avea, a alerga, a bea, a cînta, a da, a dansa, a dăruia, a dormi, a juca, a lupta, a merge, a mânca, a povesti, a respira, a scrie, a trăi, a urca* etc.) saturează insuficiența gramaticală, reprezentată de valența obliga-torie unică în dreapta, încît nu poate fi realizat decît printr-un nume în acuzativ fără prepoziție¹⁵⁷.

În dezvoltarea raportului intențional, una dintre secvențe poate fi reclamată de insuficiența semantico-gramaticală a verbului din secvența anterioară, insuficiență completabilă prin propoziții sau substitute de propoziție:

Spuse repede:

–Nu înțeleg./ Da.

Restricțiile semantico-gramaticale impuse de verbul insuficient (completiv) complementului intern fac imposibilă integrarea acestuia în textul structurat pe baza raportului intențional, cu atît mai mult cu cît funcția de complement intern nu se poate actualiza prin propoziții și substitute de propoziție.

Complementul direct și complementul intern con-stituie funcții sintactice distincte, concretizabile prin anumite unități sintactice:

- complementul direct – prin parte secundară de propoziție, propoziție și substitut de propoziție;

- complementul intern – exclusiv prin parte secundară de propoziție.

Complementul direct și complementul intern con-sumă valența obligatorie din dreapta verbului insuficient completiv semantico-gramatical/gramatical, valențe între care există un relativ izomorfism:

- complementul direct completează insuficiența *semantico-gramaticală* a verbului (prin analogie, și a interjecțiilor);

- complementul intern – insuficiența *gramaticală* a verbului.

Complementul direct, ca parte secundară de propo-ziție, se poate concretiza morfologic prin nume în acuzativ cu sau fără prepoziția *pe*, cunoscînd fenomenul dublării; complementul intern este realizat exclusiv prin substantive comune în acuzativ fără prepoziție și este caracterizat negativ din punctul de vedere al dublării. Conținuturile semantice ale numelor în acuzativ învestite cu funcția de complement direct/intern nu se suprapun, întrucît comple-mentul direct arată *asupra cui* se răsfrînge acțiunea sau rezultatul acțiunii, iar complementul intern, conținutul «predictibil» al acțiunii (un «factiv» /«rezultativ» sau un «locativ» în teoria cazurilor: *Visează un vis ferice/Merge un drum lung*).

¹⁵⁶ Pentru complementul intern există această posibilitate în sistem, adică teoretic el ar putea determina și interjecții analogic tranzitive, căci în limba română există substantive derivate atît de la interjecții onomatopeice, cît și de la cele propriu-zise (*buf o bufnitură, poc o pocnitură, vai un vaiet*), dar uzul limbii nu le tolerează.

¹⁵⁷ Nu am întîlnit, în textele cercetate, propoziții susceptibile de a fi expansiuni ale complementului intern. Deși posibilă teoretic, dezvoltarea ar avea un caracter artificial. Vezi Dimitriu, *GES*, p. 252-253, nota 156.

O propoziție și un substitut de propoziție completivă directă se pot integra în text prin raportul intențional, în opoziție cu complementul intern al *cărui nivel de inte-grare este propoziția*.

În conformitate cu cele expuse anterior, *avansăm teza (perfectibilă) a distincției dintre funcția de complement direct și cea de complement intern*, distincție operată pe baza relevării trăsăturilor definitorii ale realităților sintactice avute în vedere.

9.4. Complementul de agent

Despre complementul de agent¹⁵⁸ se vorbește de relativ puțin timp¹⁵⁹ în gramatica românească, deși se înregistrează structuri cu „complineri nedrepte” atribuite funcției în discuție încă de la gramatica lui Heliade-Rădulescu: *mă conduc de învățător; prin Moisi s-au slobozit Ovreii*¹⁶⁰.

Funcția sintactică de complement de agent, realizată în propoziție și în frază, este puțin frecventă în limba română. Identitatea funcției de complement de agent (distinctibilă de funcția de complement indirect căreia i se asimila în gramaticile mai vechi) constă în raportarea la anumite regente cu insuficiență de tip completiv și în semantismul sui-generis.

În privința regentului, opiniile specialiștilor converg spre aprecierea că, în principiu, «un verb pasiv» este deter-minabil printr-un complement de agent. Nuanțările operate în legătură cu sensul și cu forma pasivă a regentului reliefează opțiuni particularizante în modul de definire a funcției de complement de agent.

Notă. Cei mai mulți specialiști admit că un complement de agent determină verbe la diateza pasivă marcată prin auxiliarul *a fi* sau prin formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv în acuzativ (*se, s-*):

Predicția aceasta nu e interzisă de principii logice, legi fizice, ci de simplul fapt că sîntem ființe obișnuite. (Sanda Golopenția, *America*, p. 87);

Se știe de către oricine.

În general, pe lângă o formă reflexivă a pasivului, complementul de agent nu se exprimă, vorbitorul considerînd că noțiunea la care ar trimite complementul de agent este aplicabilă unei clase de entități, avînd valoare generalizatoare și, în consecință, redundantă în comunicare; în limba vorbită modernă, în textele cercetate de noi – unde predomină pasivul reflexiv (din 250 de verbe pasive numai 23 conțineau auxiliarul *a fi*) –, complementul de agent rămîne neexprimat, dacă verbele sînt pasive cu formă reflexivă, fenomen generalizat și în limba română literară:

Totul s-a scris, s-a fișat, a fost pecetluit. (Marin Sorescu, *Efectul*, p. 104.)

Nici în situația în care verbul pasiv este marcat prin auxiliarul *a fi* complementul de agent nu este concretizat întotdeauna în structura de suprafață – din cele 23 de structuri, numai în 7 se precizează agentul (ceea ce reprezintă, prin raportare la mulțimea verbelor pasive excerptate, un procent de 2,8).

Opinii divergente există în legătură cu admiterea unui verb la participiul cu sens pasiv ca regent¹⁶¹ sau a adjectivului, rezultat prin conversiunea participiului cu valoare pasivă¹⁶². Distincția adjectiv/participiu comportă referiri la constituenții categoriei de pasiv în limba ro-mână. Întrucît participiul din structura diatezei pasive are caracteristici de verb, în primul rînd, și de adjectiv, în plan secundar, ultima trăsătură putînd crea omonimia cu structura predicatului nominal, vom împărtăși opinia specialiștilor care susțin că marca principală a categoriei de diateză pasivă o constituie existența complementului de agent exprimat/neexprimat care dezambiguizează¹⁶³. Compară:

Sînt copleșit de semne. (Marin Sorescu, *Efectul*, p. 122);

¹⁵⁸ Termenul este preluat din lingvistica străină; Marc Wilmet în *Grammaire*, p. 475, susține că sintagma *complement de agent* este o inovație din 1889 a belgianului Joseph Delboeuf.

¹⁵⁹ Iordan, *LRC*, p. 641, Paula Diaconescu, *Exprimarea comple-mentului de agent în limba română*, în *LR*, 1959, nr. 2, [=Diaconescu, *Agent*], p. 45, *GA*, II, p. 169 sqq., Mioara Avram, *Cu privire la definiția complementului de agent și a complementului sociativ*, în *LR*, 1968, nr. 5, [=Avram, *Agent*], p. 469 ș.a.

¹⁶⁰ Heliade Rădulescu, *Gramatica*, p. 249.

¹⁶¹ Dobridor, *Sintaxa*, p. 201, D. Crașoveanu, *Limba română contemporană – curs –*, Fascicula a II-a, *Sintaxa propoziției, Complementul*, Ediția a II-a, 1973, Tipografia Universității din Timișoara, [=Crașoveanu, *Complementul*], p. 54, Avram, *Gramatica*, p. 379, Merlan, *Sintaxa*, p. 114 ș.a.

¹⁶² Avram, *Agent*, p. 469, Dimitriu, *GES*, p. 262, Irîmia, *GLR*, p. 424, Hoarță, *Probleme*, p. 78, ș.a.

¹⁶³ Dimitriu, *Tratat*, I, p. 611.

*Dumnezeu a creat pe om ca să fie slăvit **de acesta**.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*, p. 145);

cu

***Plăcut** e somnul lângă o apă ce curge,*

lângă apa ce vede totul,

dar amintiri nu are. (L. Blaga, *Opere*, II, p. 244).

Considerăm, însă, că un complement de agent poate determina și *adjective* provenite prin conversiune din «participii verb-adjective»¹⁶⁴ sau din verbe la participiul pasiv, pentru că părțile de vorbire în discuție prezintă acțiunea ca o caracteristică și nu ca un proces. Soluția propusă prezintă avantajul că anulează discriminarea operată de unii specialiști în selectarea verbelor la participiu în calitate de regente pentru complementul de agent: se admite, în general, că participiile verbelor «*tranzitive*» au capacitatea de a fi complinite prin funcția în discuție, dar, practic, au fost înregistrate și situații în care un complement de agent determină participii ale unor verbe «*intransitive*», în accepția tradițională a termenului: *consimțit, dialogat, dormit, graseiat, mediat, pariat, rotacizat, zăbovit* etc.¹⁶⁵:

*Columna, **rănită** cu spada **de-un rege***

un dar dobîndise, ce piatra nu-l are:

***atinsă de-ntinsele raze** de soare*

să cînte cîntare-n afară de lege. (L. Blaga, *Opere*, II, p. 240).

În unele lucrări, clasa regenților pentru comple-mentul de agent se augmentează prin integrarea verbului la modul supin cu valoare pasivă¹⁶⁶ (*argumente ușor **de contestat** de către oricine*). Valoarea de verb a supinului susceptibil de fi regent pentru complementul de agent este contestată însă de specialiștii¹⁶⁷ care susțin că, prezentînd *acțiunea ca însușire a altei acțiuni*, „o dovadă în acest sens constituind-o echivalența aproximativă a unor peri-fraze adverbiale cu adverbe sintetice sau perifrastice unanim acceptate“, supinul se convertește în *adverb*: *fapte greu de contestat **de neofiți**, calcule imposibil de făcut **de către oamenii obișnuiți***¹⁶⁸.

Opinăm că valoarea de adverb a supinului se poate proba în comunicările în care există (exprimată) acțiunea care este caracterizabilă prin «adverbele» în discuție, de tipul (*vorbește*) ***pe-nțele***, exemplificate de C. Dimitriu, în *Tratat*, I, p. 625. Cît privește structurile cu complement de agent amintite mai sus, considerăm că testul substituției (prin adverb) invocat ca argument în favoarea valorii morfologice de adverb conduce la comunicări nereperate; este posibilă însă substituția printr-un adjectiv: *fapte greu **contestabile** de către neofiți*; pe de altă parte, structura *de contestat* nu caracterizează aici o altă acțiune, ci prezintă acțiunea ca însușire a numelui și, în consecință, vom aprecia că, în calitate de regent al unui complement de agent, poate funcționa și un adjectiv provenit din verb la supin substituibil, în principiu, printr-un adjectiv derivat pe terenul limbii române sau al altor limbi cu sufixul *-(a)bil* (adjectiv inclus, de regulă¹⁶⁹, printre regenții complementului de agent):

*Teologii pricepuți nu pun mare preț pe argumentul **invocabil** de colegii lor mai puțin pricepuți.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*, p. 145).

Rămîne însă validă valoarea de adverb a supinului în perifraze verbale impersonale, precum *este de neînțele* (unde testul substituției prin adverb este, teoretic, posibil), încît am putea admite că un complement de agent determină și «*adverbe*» (dacă nu se consideră că este regent complexul *verb-adverb*): *Este de admis **de către oricine**.*

Semnalăm că în unele lucrări¹⁷⁰ se inserează în clasa regenților complementului de agent «*infinitivul lung cu sens pasiv*» sau un «*abstract verbal cu sens pasiv*» (substantivele cu caracter verbal, numite și *substantive «acționale»*¹⁷¹, care conservă „golurile“ semantice sau insuficiența semantico-

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 614.

¹⁶⁵ Vezi S. Stati, *Valorile participiului*, în LR, VII, 1958, nr. 5, p. 27-39.

¹⁶⁶ Crașoveanu, *Complementul*, p. 55, Șerban, *Curs*, p. 240, Avram, *Gramatica*, p. 379, ș.a.

¹⁶⁷ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 665.

¹⁶⁸ *Ibidem*, p. 665-666.

¹⁶⁹ Avram, *Agent*, p.469, Irimia, *GLR*, p. 424, ș.a.

¹⁷⁰ Crașoveanu, *Complementul*, p. 55, *DSL*, p. 33.

¹⁷¹ Vezi Neculai Curteanu, Oana Popârda, Ioan Oprea, *Analiza limbajului fondată pe strategia de parsing SCD și pe execuția procedurală a șabloanelor verbale*, în *Lucrările primului colocviu național de limbaje, logică, lingvistică matematică*,

gramaticală a sursei): *numirea lui de către președinte*. Din punctul nostru de vedere, infinitivul lung (abstractul verbal) nu mai constituie în limba actuală o formă verbală întrucât a devenit substantiv propriu-zis¹⁷²; de aceea, conform *convenției* asumate de gramaticile clasice, admitem că determinarea completivă și determinarea circumstanțială se definesc prin raportare la regentii de tip verbal (circumstanțialele cu dependență și de un nume determină **în primul rând** un regent verbal).

Sintetizând, apreciem că un complement de agent reprezintă un tip de determinare completivă care (exprimat sau nu) saturează insuficiența completivă a regentului concretizat în verbe la diateza pasivă (pentru care complementul de agent reprezintă marca primară, avînd ca mărci secundare *a fi* sau *se, -s*) și în adjective care provin din verbe la participiu, la supin sau sînt formate prin derivare cu sufixul *-(a)bil*, eventual complexe verb-adverb (provenit din supin).

În privința *semantismului* complementului de agent se apreciază, în general, că arată „de cine este făcută acțiunea”¹⁷³, autorul acțiunii verbale din planul extralingvistic al enunțului¹⁷⁴, elementul activ («autorul») în legătură cu «acțiunea» sau «caracteristica» regen-tului¹⁷⁵, „pe cel care inițiază și controlează acțiunea”¹⁷⁶, prin raportare obligatorie la sensul pasiv al regentului (pentru evitarea confuziei cu funcția de subiect). Se observă că definițiile sînt relativ sinonime, dar în grade diferite de adecvare la exigențele specializării termenilor cu care se operează. Mai pertinentă apreciem că este formularea care instituie distincția dintre semantismul funcției de subiect (susceptibil de a fi autor al acțiunii) și al funcției de complement de agent: *elementul activ în realizarea acțiunii sau a caracteristicii exprimate de regentul insuficient completiv cu sens pasiv*.

În teoria cazurilor, complementului de agent din gramaticile clasice îi corespund mai multe «roluri»¹⁷⁷:

Agentivul (+animat), (+control):

Elevul este lăudat de profesor.

Instrumentalul (- animat), (- control):

Geamul a fost spart de vînt.

Determinarea de tip completiv, realizabilă în propoziție prin partea de propoziție complement de agent, care se concretizează în substantive sau în substitute ale acestora în acuzativ¹⁷⁸, este marcată prin joncțiune cu prepoziția *de* sau *de către*:

Dealul Mărășeștilor este luat de ai noștri, după ce mai întîi s-au cățărat la 100 de metri sub pozițiile inamice. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 201).

Notă. În limba română veche, complementul de agent, puțin frecvent în comparație cu alte tipuri de determinare completivă (complementul direct/indirect), se marca prin *de, de la, despre*:

Mîntuiți fură ceia de Pavelu din corabie. (CV, p. 323/48^r/8);

Ci nime năpăstuitu se nu grăiască că „de la Dumnedzeu năpăstuitu sintu.” (CV, p.340/56^v/4-7).

În legătură cu prepoziția *de către* se afirmă (Diaconescu, *Agent*, p. 3-17) că apare în limba veche mai întîi după un verb la diateza activă: *Strîmbătatea sa ce-au avut de către tine* (Varlaam, 100), iar pe lîngă un verb la diateza pasivă apare începînd cu scrierile lui I. Neculce: *Leșii se mîntuie de către Vasilie-vodă*. (Neculce, 144).

Selecția uneia dintre cele două prepoziții reflectă intenția de precizare riguroasă a vorbitorului (se preferă *de către*), pe de o parte, și, pe de altă parte, ține de «specializarea» relativă a prepozițiilor în funcție de variantele limbii (*de* apare în toate variantele) sau în funcție de trăsătura (+uman) sau (-uman) a «agentului»: *de către – agentiv+uman(animat)+control/de, instrumental –uman – control*. În

Brașov, 1986, p. 89-96 și *id.*, *An algorithmic description of the syntactic behaviour of noun groups*, în „Computers and Artificial Intelligence”, Vol. 6 (1987), No. 1, Slovenská Akadémia Vied, p. 7-34.

¹⁷² Jordan, *LRC*, p. 416.

¹⁷³ Avram, *Gramatica*, p. 379, Crașoveanu, *Complementul*, p. 54 ș.a.

¹⁷⁴ Irimia, *GLR*, p. 425.

¹⁷⁵ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 664.

¹⁷⁶ *DSL*, p.33.

¹⁷⁷ *Ibidem*.

¹⁷⁸ Vezi, pentru «accidentul» generalizat, apariția genitivului cu funcția de complement de agent, Dimitriu, *Tratat*, II, p. 666.

acest sens, *de* are frecvența cea mai mare în toate variantele limbii, iar *de către* tinde să devină „marca specifică absolută a identității funcționale a complementului de agent”¹⁷⁹.

9.5. Propoziția completivă de agent

La nivelul frazei, funcția de complement de agent (cu frecvență redusă) reprezintă expansiunea complementului de agent de la nivelul propoziției, conservând, de regulă, «marca identității specifice», prepoziția *de (către)* care precedă relatorii frastici de tip pronominal:

Lucrarea este citită de către oricine e interesat.

A elaborat o teorie atacabilă de către cei ce sînt specialiști.

Ion susține punctul de vedere prin argumente greu de contestat de către cine nu e avizat.

În opinia unor specialiști, sfera joncțiunii la propoziția completivă de agent este amplificată prin integrarea altor relatorii: conjuncțiile *că, să*¹⁸⁰ (*A fost încîntat că i-am citit lucrarea*) sau perifriza conjuncțională *de faptul că*¹⁸¹ (*A fost încîntat de faptul că i-am citit lucrarea*). Considerăm însă că în primul exemplu se poate reconstitui structura de adîncime cu complementul de agent exprimat printr-un nume cu sens generalizator (*de faptul*) la care vorbitorul a renunțat în favoarea determinantului *că i-am citit lucrarea*, determinant care a preluat și funcția termenului omis (complement de agent). Dacă acceptăm că, în stadiul actual al limbii, *de faptul că* reprezintă o perifrază conjuncțională reperată ca marcă secundară în subordonarea propoziției complete de agent și că, pentru contexte similare, se utilizează numai conjuncția *că (să)*, desigur că uzul va selecta una din cele două variante.

Complementul de agent, ca specie a determinării complete, constituie saturarea insuficienței semantico-gramaticale a regentului fiind *obligatoriu* ca punct de plecare (element activ) a acțiunii sau de declanșare a caracteristicii pasive. Neexprimarea, în structura de suprafață, nu constituie un contraargument în susținerea ipotezei noastre, întrucît, în această situație, acțiunea sau caracteristica pasivă „se absolutizează”, elementul activ rămînînd în sfera generalului sau al nedefinitului¹⁸², pe de o parte. Pe de altă parte, testul reconstituirii structurii pasive complete prin introducerea unui complement de agent probează valoarea acestuia de marcă principală a categoriei gramaticale de diateză pasivă și operează dezomonimizarea structurilor de felul *a fi + verb participiu – adjectiv* (vezi *supra*).

9.6. Complementul indirect

Complementul indirect constituie una dintre funcțiile sintactice din cadrul determinării complete, considerată, de obicei, ca plasîndu-se pe locul al doilea, după complementul direct, din punctul de vedere al relevanței determinative.

În gramaticile vechi, complementul indirect este definit fie prin strictă referire la modalitatea de marcarea – prin joncțiune cu prepoziție – a subordonării față de regent¹⁸³, fie prin raportare la concretizările sale (nume în dativ, nume în acuzativ cu prepoziție)¹⁸⁴, teoretizări care au drept finalitate practică clase eterogene de funcții sintactice (se înregistrează, alături de complemente indirecte și complemente de agent, sociative și circumstanțiale de relație). Cercetările întreprinse în a doua jumătate a secolului trecut¹⁸⁵ includ, principal, în definirea complementului indirect, referirea necesară la sfera regentului de tip verbal și la aportul de informație semantică al funcției în discuție.

Inventarul regenților pentru complementul indirect conține, în lucrările sintacticienilor români, două – verbul și adjectivul¹⁸⁶, trei – verbul, adjectivul și substantivul¹⁸⁷/verbul, adjectivul și interjecția¹⁸⁸ sau patru elemente – verbul, adjectivul, adverbul și interjecția¹⁸⁹.

¹⁷⁹ Irimia, *GLR*, p. 426.

¹⁸⁰ *Ibidem*.

¹⁸¹ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 669. Admitem, însă, și validitatea interpretării uzuale, în analiza sintactică actuală, a structurii *de faptul că: de faptul* constituie complementul de agent din propoziția regentă, iar *că* este relatorul care introduce propoziția subordonată atributivă.

¹⁸² Vezi și Irimia, *GLR*, p. 425.

¹⁸³ Heliade Rădulescu, *Gramatica*, p. 247.

¹⁸⁴ Tikin, *Gramatica*, p. 74.

¹⁸⁵ *GA*, II, p. 159, Crașoveanu, *Complementul*, p. 32 ș.a.

¹⁸⁶ Rosetti, Byck, *Gramatica*, p. 179-180 (se adaugă *adverbul*, dar complinirea reprezintă, în opinia noastră, un circumstanțial), *GA*, ediția I, 1954, vol II, p. 117.

Opinăm că un complement indirect poate determina, în principiu, regente verbale, insuficiente completiv (vezi *supra*), precum:

-verbe:

*Ceea ce Dumnezeu făurește... sînt ființe care..., **participînd la ființa sa, participă totodată la beatitudinea lui.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul*, p. 145);

Spiritului european dr. Al. G. îi reproșează atașamentul ferice, animalic, pentru viață. (N. Steinhardt, *Jurnalul*, p. 143);

-adjective:

*Ei formulează altfel și-n chip **vrednic de măreția** divinității scopul avut în vedere.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*, p. 145);

*...Verdictul **favorabil mie** ar trebui să funcționeze ca o surdină pentru percutorul pamfletar...* (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 7);

Un visător mi-a spus cîndva

Că dintre dorurile multe, multe,

Ce le purtăm în suflet adormite ca-ntr-un leagăn,

*Stelele trezesc...în noi...numai pe cele...**osîndite***

Să nu se...izbîndească...niciodată. (L. Blaga, *Opere*, I, p. 264);

-adverbe:

*Am procedat **adecvat situației.***

-interjecții:

Bravo vouă!

Numeroase controverse generează modalitățile de sesizare a trăsăturilor pertinente de natură semantică a funcției de complement indirect. Valeria Guțu-Romalo remarcă, în acest sens, imprecizia generată de referirile defectuoase la conținutul semantic al complementului indirect (= obiectul căruia i se atribuie o acțiune) și confuzia posibilă cu predicatul (*Sintaxa*, p. 174).

Semantismul complementului indirect a stat în atenția specialiștilor, inventarul valorilor fiind augmentat, prin rafinare, sau redus, prin subsumarea unor nuanțe altora cu accepția cea mai largă. La Tikin (*Gramatica*, p. 78), definiția semantică a complementului indirect este asimilată esenței dativului: „persoana“ (și, prin extindere, un lucru) „care capătă un lucru sau se lipsește de dînsul prin lucrarea verbului; în sens mai larg persoana care trage folos sau pagubă din lucrare” – o definiție care servește ca model și pentru I. Iordan (*LRC*, p. 641). În unele lucrări¹⁹⁰, se introduce noțiunea de *atribuire* în definiția complementului indirect, viziune criticată de specialiști (vezi *supra*).

În gramaticile actuale, componenta semantică a complementului indirect este considerată a avea de la două și pînă la treisprezece valori: indică o «persoană» sau un «obiect» interesat sau vizat de acțiunea ori de caracteristica verbului¹⁹¹, «obiectul»-pasiv, obiectul rezultat, destinatarul (beneficiarul) acțiunii, originea obiectului (sau subiectului) acțiunii verbale, apartenența obiectului, limita spațială a acțiunii, componenta obiectului, „subiectul” stării¹⁹², obiectul destinației, obiectul referirii, al atașării sau al separării, al asemănării, atitudinii, interiorizării, orientării, sursa unei acțiuni, punctul de plecare sau de sosire al unei transformări, obiectul vizat de un schimb, obiectul unei selecții¹⁹³.

Considerăm că este mai avantajoasă o definiție *sintetică* din punct de vedere semantic a complementului indirect și, în consecință, optăm pentru *două* valori ale acestuia, care subsumează nuanțele relevate în general de specialiști, și anume, *persoana* interesată sau care își asumă acțiunea

¹⁸⁷ Iordan, *LRC*, p. 643. Conform convenției instituite în gramatici de specializările determinărilor în funcție de natura morfologică a regenților, apreciem că substantivul constituie determinatul atribu-tului, nu și al complementului. Vezi și Dimitriu, *Tratat*, II, p. 670-671.

¹⁸⁸ Șerban, *Curs*, p. 227, Irimia, *GLR*, p. 415.

¹⁸⁹ *GA*, II, p. 164, Dimitriu, *GES*, p. 253, Irimia, *GLR*, p. 415 ș.a.

¹⁹⁰ I. Rădescu, *Complementul indirect sau al atribuirii*, în *LR*, X, 1961, nr. 5, p. 432-444, *GA*, II, p. 150, Crașoveanu, *Complementul*, p. 32 ș.a.

¹⁹¹ Dimitriu, *GES*, p. 258.

¹⁹² Irimia, *GLR*, p. 416-417.

¹⁹³ Avram, *Gramatica*, p. 374. Vezi și Merlan, *Sintaxa*, unde apar zece valori (p. 101-102).

verbului (sau caracteristica regentului) sau *obiectul* vizat indirect de acțiune (sau de caracteristica regentului).

În teoria localistă¹⁹⁴, complementul indirect ar putea fi asimilat:

- ablativului, ca punct de plecare spațial (spațializat) sursa, pe lângă un verb cu trăsăturile (+dinamic) și (+direcțional):

S-ar putea chiar ca noul tip uman rezultat din această contopire să păstreze o parte mai mare din învins și una mai mică din învingător. (Sanda Golopenția, *Cartea*, p.187);

- absolutivului, ca participant non-agentiv la proces, asupra căruia se reflectă acțiunea:
Voi pune ușii mele zăvoare grele, lacăt

Să nu pătrună-n casă zîmbirea ta din treacăt. (Mihai Eminescu, II, p.81);

- locativului, ca punct de sosire, al acțiunii unor verbe de direcție (locativ alativ) sau al unor verbe statice (locativ esiv):

Copil fiind, am îndreptat și eu, către cei mai în vîrstă decît mine, asemenea obscure și naive declarații de ostilitate. (Sanda Golopenția, *Cartea*, p.51);

Poate mintea sa e turbure, dar, cu siguranță, nu e o ființă mediocră, chiar dacă uneori îmi inspiră compasiune. (Octavian Paler, *Aventuri*, p.149).

Rafinarea realizată de teoriile de dată recentă pune în lumină diversitatea relațiilor semantice dintre verb și determinanții săi, fără însă a sublinia în mod necesar consecințele sintactice ale distincțiilor identificate la nivel semantic.

Despre frecvența în comunicare a regenților se poate aprecia că este mică în cazul interjecției și a adverbului; unele interjecții onomatopice (*poc, buf, pleosc*) și propriu-zise (*vai, halal, bravo* etc.) admit o determinare de tip complement indirect:

Pac o palmă vinovatului/ vai de noi/ na-ți-o.

Vai mie, vai ție, păianjenii mulți au umplut apa vie. (L. Blaga, *Opere* I, p.124).

Adverbele determinabile prin complement indirect constituie, de asemenea, o mulțime cu un număr redus de elemente: *departe, aproape, potrivit* (*GA*, II, p. 163), revendicate și de clasa prepoziției (împreună cu prepoziția *de, cu*). Unii specialiști exclud adverbul *potrivit* din categoria regenților pentru complementul indirect, argumentînd că, solidar cu prepoziția *cu*, acest adverb constituie o perifrază prepozițională care precedă un circumstanțial¹⁹⁵:

Încăpățînarea lui crește potrivit cu stăruințele ei. (Caragiale, în *GA*, II, p. 162).

Apreciem însă că aceleași argumente – „pierderea «individualității» adverbului” – ar putea fi invocate și în cazul combinațiilor *departe de, aproape de* care ar trebui să aparțină clasei prepozițiilor.

Operînd o selecție în sfera adverbului susceptibil de a fi regent pentru o determinare de tip complement indirect, deci eliminînd adverbele *departe, aproape, potrivit* etc., care intră în structura perifrazelor prepoziționale, este constatabilă existența unei serii de adverbe de tipul *adecvat, favorabil, concomitent, simultan* – de proveniență adjectivală – care conservă capacitățile combinatorii ale adjectivelor-sursă:

Și-a închipuit că aci are să găsească o atmosferă favorabilă unei acțiuni în cercurile aristocratice. (G. Călinescu, *Scrinul*, p. 597);

Lucrează concomitent cu colegii săi.

Vorbește adecvat împrejurărilor

În legătură cu regentul de tip adjectival se impune o relativizare, în sensul că nu toate adjectivele sînt insuficiente completiv: adjectivele determinative pronominale și adjectivele numerale nu pot constitui elemente regente pentru nici o funcție sintactică, datorită conținutului lor deictic; în schimb, unele adjective calificative (moștenite, formate pe terenul limbii române sau împrumutate) și unele adjective participiale solicită un aport semantic determinativ: *bun* (decizie *bună pentru mine*), *rău, mare, mic, nepăsător, supus, necesar, recunoscător*¹⁹⁶, *abstras, accesibil, adecvat, analog, complice, binevoitor*¹⁹⁷, *transformat* etc.:

¹⁹⁴ Anderson, *La Grammaire*, p. 18-64. Vezi și Dragomir, *Valori*, p. 181-207.

¹⁹⁵ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 671,672.

¹⁹⁶ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 672.

¹⁹⁷ Pană, *Semantică*, p. 35 sqq.

Copii sensibili la diferențele de clasă... (N. Breban, *Don Juan*, p. 32);
Te simțеști cumva vinovat cătră măriа sa Nicoară... (M. Sadoveanu, *Nicoară*, p. 329);
...Un atac inteligent orchestrat... а cărui țintă surprinzătoare prin lipsa ei de importanță... а fost reprezentată de departamentele de engleză și franceză. (Sanda Galopenția, *America*, p.100);
Poate aveam să аjung în locuri din care nu mă mai puteam întoarce, sau aveam să mă întorc transformat într-un monstru oribil. (M. Căreescu, *Orbitor*, p. 28).

Modalitățile de concretizare morfologică а complementului indirect reprezintă, în preocuparea sintac-ticientilor români, о problemă în litigiu. Majoritatea opiniilor înregistrate converg spre admiterea unor structuri neomogene: nume în dativ, în acuzativ sau în genitiv cu prepoziție, adjective cu prepoziție, verbe la gerunziu, infinitiv, supin¹⁹⁸.

În ceea ce ne privește, apreciem că adjectivele însoțite de prepoziție nu ar trebui încadrate la funcția de complement indirect, întrucât se subordonează simultan și unui regent de tip nominal (exprimat sau neexprimat):

Din albastru deschis dreptunghiurile lungi ale ferestrelor deveniseră galbene. (M. Căreescu, *Orbitor*, p. 24)

Dubla subordonare simultană este, în opinia noastră, specifică unei funcții sintactice distincte – *atributul cir-cumstanțial*. În aceeași situație apreciem că se găsește și gerunziul (considerat complement indirect în unele gramatici: *Nu se mai satură privindu-l*), care determină un *verb insuficient completiv* și un nume la care se referă. Complinirea prin gerunziu este *necesară* regentului verbal, testul suprimării probând pierderea stabilității semantice а comunicării obținute: *nu se mai satură*. În consecință, funcția gerunziului este de *atribut completiv*, iar în conformitate cu ipoteza predicativității unor moduri nepersonale, această funcție se desfășoară aici la nivelul frazei, printr-o propoziție (nonfinită) atributivă completivă.

Verbele la infinitiv, susceptibile de а fi complemente indirecte, potrivit aceleiași ipoteze а predicativității unor moduri nepersonale, constituie propoziții complete indi-recte, juxtapuse regentei:

Ciocîrlan tresări și privi pe Prejbeanu foarte aiurit, el însuși surprins de а se fi oprit în fața unui coș... (G. Călinescu, *Scrinul*, p.353).

În ceea ce privește «verbul» la supin din exemple de tipul: *S-a saturat de scris*, apreciem că, neexprimând un proces, ci numele acțiunii, *de scris* este un *substantiv* precedat de prepoziție, cu funcția de complement indirect.

Sintetizînd avantajele opiniilor avansate de antece-sori, apreciem că funcția de complement indirect, generată de determinarea față de un regent verbal – verb, adjectiv, adverb și interjecție, se manifestă în propoziție prin:

-nume (substantive, pronume, numere) în cazul dativ fără prepoziție:

Sînzieniei îi era greu să se gîndească la ziua cînd avea să-i piardă. (Ileana Vulpescu, *Arta compromisului*, p. 123);

-nume în genitiv cu prepoziție:

-nume în acuzativ cu prepoziție:

Orbirea noastră față de viitor se aseamănă cu agnozia corporală а unor bolnavi. (M. Căreescu, *Orbitor*, p. 61).

În majoritatea¹⁹⁹ lucrărilor sintacticienilor români, se include о listă а prepozițiilor care preced numele cu funcția de complement indirect, cu regim de genitiv sau de acuzativ:

- а (în limba veche);

- cu, de, din, în, întru, cu о frecvență mare în limba veche, substituit în limba modernă prin în:

- între, pe, pentru, asupra, împotriva, contra etc. Unii specialiști consideră că la, în construcțiile echivalente cu dativul, este *prepoziție- morfem*²⁰⁰; din punctul nostru de vedere și prepoziția către ar fi susceptibilă de marcă specifică pentru etapa mai veche а limbii:

Zice viața

Și către mine:

¹⁹⁸ GA, II, p.163-165, Crașoveanu, *Complementul*, p.35-99, ș.a.

¹⁹⁹ GA, II, p. 165 – 166, 167; Avram, *Gramatica*, p. 374 – 175, Irimia, *GLR*, p. 419 ș.a.

²⁰⁰ Irimia, *GLR*, p. 419.

De fapt cel care luptă aici

Cu îndârjire

Ești chiar tu. (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 22).

În mod tradițional, se apreciază că dativul complementului indirect este recțional, nefiind precedat de o prepoziție specifică acestui caz. Există, însă, și opinia contrară, conform căreia complementul indirect în dativ poate fi precedat de prepozițiile *conform*, *contrar*; considerăm că, pe baza informației semantice a numelui precedat de prepozițiile în discuție și prin raportarea la regent, este identificabilă o altă funcție sintactică decât cea de complement indirect, funcția de circumstanțial (de mod sau concesiv).

Un complement indirect se consideră habitual, în gramatici, că, atunci când stă în genitiv, este precedat de o prepoziție specifică acestui regim (*asupra*, *contra*, *împotriva* etc.):

Dumnezeu dete poruncă măgurilor și cetăților, ridicate împotriva lui, să se împietrească, și s-au împietrit. (T. Arghezi, *Poeme*, p. 85).

În unele lucrări²⁰¹, se vorbește și despre complementul indirect în genitivul neprepozițional precedat de articolul posesiv, determinând un adjectiv: *echipa câștigătoare a turneului*. Problema rolului morfosintactic pe care îl are substantivul în genitiv însoțit de *al*, *a*, *ai*, *ale*, cunoaște, însă, alte două soluții interpretative: Marina Rădulescu consideră că adjectivele în discuție s-au convertit în substantive (și pot primi, la rândul lor, determinanți adjectivali), iar substantivul în genitiv precedat de articol posesiv determină întreaga sintagmă *substantiv + adjectiv*, fiind numit de această cercetătoare *complement indirect*, apoi *atribut*: *industrie extractivă a țigăului*, *note explicative ale faptelor*²⁰². D. D. Drașoveanu²⁰³ promovează aceeași soluție de disjungere a statutului morfologic al substantivului (*iubitor* din *un om iubitor al cărților*) de adjectivul din care provine, dar în cadrul structurii *al cărților* identifică «pronumele» *al*, „fie că ține locul unui substantiv, fie că reia un substantiv și care este regent pentru substantivul în genitiv”; funcția sintactică a «pronumelui» *al* rămâne însă obscură. Apreciem că, în structurile de tipul *om iubitor al cărților*, *echipă câștigătoare a medaliei*, regentul pentru substantivul în genitiv este un *substantiv* (cu funcția de atribut în nominativ) de proveniență adjectivală, căci testul inserării unui adjectiv se soluționează pozitiv (*om mare iubitor al cărților*). Rezultă de aici că funcția numelui în genitiv nu este de esență completivă, ci *atributivă*.

Pe de altă parte, prepozițiile care *de regulă* cer genitivul (*asupra*, *contra*, *împotriva*) se pot combina cu adjective posesive în acuzativ («*pronume* în devenire») sau cu pronume personale atone în dativ cu funcția de complement indirect²⁰⁴:

E, poate un ultim, întors asupra mea, semn al continuității acolo unde ar fi să fie ruptură dătătoare de puteri și de sens. (Sanda Golopenția, *Cartea*, p. 104);

El pare să fi stîrnit anume mînia lui Poseidon împotriva sa, pentru a nu fi nevoit să se întoarcă prea repede la Penelopa. (Octavian Paler, *Aventuri*, p. 58);

S-au lansat asupra-i mai multe acuzații.

Problema semantismului complementului indirect și a formei este în corelație cu ipoteza obligativității acestei funcții într-o comunicare minimă stabilă.

În literatura de specialitate străină și românească, s-a emis observația că un complement indirect (numit și obiect secundar²⁰⁵), participînd la configurația semantică a verbului prin transfer semantic²⁰⁶, este un determinant obligatoriu; nonomisibilitatea complementului indirect este motivată fie de trăsăturile inerente verbului insuficient completiv, care impun prezența unui actant «beneficiar»²⁰⁷ al acțiunii, fie de rolul dezambiguizator în context al determinantului: *Îți ofer această carte. El simpatizează cu revoluționarii*²⁰⁸. *El vede de copii*.

²⁰¹ Avram, *Gramatica*, p. 374 ș.a.

²⁰² Marina Rădulescu, *Complementul indirect în genitiv*, în LR, XLI, 1992, nr. 1-2, p. 95-99.

²⁰³ D. D. Drașoveanu, *Despre al, cu aplicare la o structură problematică*, în CL, anul XXXVIII, nr. 1-2, 1993, p. 89-93.

²⁰⁴ Vezi și Dimitriu, *Tratat*, II, p. 678.

²⁰⁵ Wilmet, *Grammaire*, p. 491, Wartburg, *Précis*, p. 168.

²⁰⁶ Gabriela Pană Dindelegan, *Determinant obligatoriu vs. determinant facultativ: o paralelă sintactică între verb și substantiv*, în SCL, nr. 5, 1978, p. 593-596, [=Pană, *Determinant*].

²⁰⁷ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 676.

²⁰⁸ Exemplu preluat de la Pană, *Determinant*, p. 594.

Pe de altă parte, s-a considerat că existența complementului indirect în comunicare este condiționată de coocurența obligatorie a complementului direct²⁰⁹, ceea ce ar conduce la ideea că este posibilă o ierarhizare a determinării complete, complementul direct avînd o importanță mai mare decît complementul indirect (*I-am dat o carte*). Or, observația ar fi validată exclusiv de concretizarea complementului indirect prin nume în dativ care să indice obiectul «personal», nu și de actualizările prepoziționale ale acestuia: compară *I-am împrumutat cartea* cu *Apelează la prieteni*.

O analiză riguroasă a complexității actualizărilor la complementul indirect conduce la propunerea unor soluții care, de regulă, eludează criteriul semantic în favoarea celui formal²¹⁰. În acest sens, se operează distincția dintre complementul indirect realizat prin nume în dativ și complementul-«determinant» prepozițional. Soluția avansată prezintă, însă, și dezavantaje: pe de o parte, forme diferite (nume în dativ, nume precedate de prepoziții) sînt cerute de insuficiența semantico-gramaticală a regentului, iar, pe de altă parte, un determinant prepozițional poate fi atît obligatoriu (*Se bazează pe prieteni*), cît și facultativ, de tip circumstanțial (*Privește cu atenție*).

Unele adjective, de exemplu, sînt utilizabile exclusiv cu complementul indirect pentru adecvarea sensului în context (*profesori apropiați elevilor*) sau sînt construite în mod obligatoriu cu un determinant prepozițional (*invidios pe, gelos pe, furios pe* etc)²¹¹, altele au semantism constant și după combinarea cu un complement indirect, ceea ce ar putea conduce la ideea că determinarea este facultativă (*editori contemporani nouă, situație penibilă pentru cei prezenți/celor prezenți*²¹²).

Sintetizînd, propunem următoarea formulare cu valoare definițională: complementul indirect constituie o funcție sintactică din cadrul determinării complete, cu statut, în principiu, obligatoriu (mai ales dacă se actualizează prin construcții prepoziționale); determină verbe, adjective, adverbe, interjecții sau complexe verb + adjectiv/nume; indică persoana interesată sau care își asumă acțiunea (sau caracteristica) ori obiectul indirect vizat de acțiunea sau de caracteristica regentului; pe lîngă anumite elemente regente, complementul indirect constituie o determinare facultativă, mai ales dacă se actualizează prin nume în dativ.

Raportul de dublare, specific realizării prin nume în dativ a complementului indirect, are aceleași caracteristici menționate mai sus la complementul direct, cu precizarea că numele în dativ complement indirect se construiește neprepozițional²¹³ și îi corespunde o formă atonă a pronumelui personal (reflexiv) în dativ, utilizată, preferențial, în comunicările *emfatice*:

Mie-mi părea că-l cunoscteam. (Mihai Eminescu, II, p. 411);

Învățăture nu-ți mai dau, căci e de prisos. (Mihai Eminescu, II, p. 317).

Fără a institui limite rigide, concludem că determinarea completivă este, în principiu, obligatorie pentru individualizarea semantică a verbului (adjectivului, adverbului, interjecției). În clasa funcțiilor complete este identificabilă o zonă de tranziție spre determinarea facultativă: complementul intern și unele complemente indirecte, pe lîngă anumite elemente regente sînt cerute numai de insuficiența gramaticală a determinatului; aportul semantic nu are relevanță într-o comunicare minimă stabilă, deci se înscrie din acest punct de vedere în sfera determinanților facultativi. Complementul intern și complementele indirecte vizate nu pot fi circumscrise însă determinării circumstanțiale, deoarece insuficiența gramaticală le impune restricții de natură formală, fenomen absent în funcționarea determinării circumstanțiale.

9.7. Propoziția completivă indirectă

La nivelul frazei, funcția de complement indirect conservă, în principiu, caracteristicile de natură semantică ale determinării de tip completiv de la nivelul propoziției, fiind, în general, *obligatorie*

²⁰⁹ Jespersen, *La syntaxe*, p. 204, Iordan, *LRC*, p. 640 ș.a.

²¹⁰ Tiktin, *Gramatica*, p. 186, 191, Guțu Romalo, *Sintaxa*, p. 173 sqq., Vasiliu, Golopenția, *Sintaxa*, p. 100.

²¹¹ Pană, *Semantica*, p. 53.

²¹² Exemplu preluat de la Pană, *Semantica*, p. 36.

²¹³ Pentru echivalentul dativului cu construcțiile cu prepoziția *la* utilizate literar (*Le-am spus la doi dintre ei*), popular și familiar (*Le-am adus jucării la copii*) și uneori regional sau cu prepoziția *către* (*Zise mama către mine*), vezi Avram, *Gramatica*, p. 375-376.

(1, 2, 3, 4, 6, 8, 9), dar și *facultativă* (5, 7); din punct de vedere formal, propoziția completivă indirectă este subordonată regentului, de regulă, prin joncțiune cu toată gama relatorilor:

1) *El pare convins că inteligența se măsoară după capacitatea de a păcăli.* (Octavian Paler, *Aventuri*, p. 59);

2) *În aceste condiții, aproape nu-mi mai pasă ce-au pus grecii în idealul clasic.* (Octavian Paler, *Aventuri*, p. 102);

3) *Oare Aglae-și dădea seama cât era de fericită – «fericită» !* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 61);

4) *...numele ăsta-o-ntoarse înapoi...făcînd-o să se mustre că n-avusesse curaj să fugă după cine iubise.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 282);

5) *Dar cum bine nu se putea face cu de-a sila și minte nu se putea vîrî-n cap cui nu-i dăduse bunul Dumnezeu, osteniți de-a risipi bunătate de sfaturi cui nu deschidea urechea să le-asculte, , o lăsară-n pace.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 252)

6) *Sisif nu întrevide ceva care le scapă celor ce-l privesc, ci depășește lucid absența nădejzii.* (Sanda Golopenția, *Cartea*, p. 153);

7) *...și mă îndoiesc ca o altă tălmăcire să fi părut mai firească oricui ar fi știut ce îngrozitoare clironomie împovăra în privința acesta pe Pașadia.* (M. Caragiale, *Craii*, p. 32);

8) *Capacitatea de a percepe gîndul celuilalt provoacă, la oamenii care tind să vorbească atent, o amuțire vecină cu îndobitocirea.* (Sanda Golopenția, *Cartea*, p. 107);

9) *După ani de pribegie se gîndea de n-ar fi fost mai bine să se fi predat și să-și fi isprăvit pedeapsa.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 363).

Propoziția completivă indirectă se introduce în frază prin conjuncții sau perifraze conjuncționale, precum: *că, dacă, de, să, ca să, cum să*, prin pronume și adjective pronominale relative și nehotărîte, (ne)precedate de prepoziție: *ce, cine, ceea ce*, prin adverbe relative (cu sau fără prepoziție) și determină:

- un verb (o locuțiune verbală) insuficient semantic și gramatical:

Oare Aglae-și dădea seama cât era de fericită – «fericită» ! (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 61);

Ce rost avea să-ți faci griji pentru ceea ce nu depindea de tine? (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 19);

- un adjectiv:

El pare convins că inteligența se măsoară după capacitatea de a păcăli. (Octavian Paler, *Aventuri*, p. 59)

- interjecție

Vai de cine mă ascultă.

Completiva indirectă stă, de regulă, după termenul determinat. În limba vorbită, precum și în stilul beletristic, din rațiuni afective, este posibilă schimbarea topicii.

Teme și întrebări:

1. Indicați elementele regente pentru complementul direct
2. Elemente de relație pentru propoziția completivă directă
3. Complementul indirect, elemente regente
4. Exprimarea complementului de agent
5. Care sint trăsăturile determinării complete?

§ 10. Circumstanțialul

Într-o definiție realizată prin negație, admitem că *determinarea* regenților de tip verbal (verb, adjectiv, adverb, interjecție) care nu este completivă aparține *circumstanțialelor*.

Determinarea circumstanțială, ca și determinarea completivă, subsumează un grup de funcții sintactice secundare, grup al cărui inventar este sensibil diferit de la o etapă de cercetare a limbii la alta.

În opinia noastră, opțiunea pentru eludarea criteriului semantic prezintă inconvenientul că o delimitare a tipurilor de circumstanțiale prin apelul univoc la criteriul formal nu este posibilă decît

ipotetic, pentru că *practic* actualizările morfologice constituie o clasă *neomogenă*, circumstanțialele fiind concretizabile în:

- adverbe:

Multe defecte

Va trebui sa-mi corectez

Acolo, dincolo. (Marin Sorescu, *Puntea*, p.41);

- nume în acuzativ cu /fără prepoziție:

Pământul așterne flori suave sub pașii tăi. (G. Ibrăileanu, *Adela*, p.141);

Acum o săptămână am știut că se întâmplă lucruri neașteptate. (Sanda Golopenția, *Cartea*, p.14);

- nume în genitiv cu prepoziție:

Un fir de păianjen

Atîrnă de tavan

Exact deasupra patului meu. (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 19).

Plecînd de la premisa că nivelul sintactic al unei limbi istorice nu este imaginabil în afara nivelului semantic, opinăm că este eficientă tratarea circumstanțialelor ca un grup de funcții *principal* facultative, care transmit – *direct* sau *indirect* – o informație semantică pe lîngă un regent de tip verbal. Relativizarea operată prin aserțiunea că circumstanțialele sînt numai *principal* facultative are în vedere situațiile în care, într-o comunicare minimă stabilă, conformă cu intenția vorbitorului, pe lîngă anumite elemente regente, circumstanțialul este *obligatoriu* (*Locuiește aici. Se poartă cum se cuvine.*).

Caracterul neomogen al circumstanțialelor, relevat de noi prin apelul la disocierea circumstanțiale *facultative* (*tipice*) și *obligatorii* (*atipice*) și prin prisma frecvenței lor, este sporit prin raportarea la criteriul regenților determinării în discuție: toate circumstanțialele depind de un regent de tip *verbal*, însă există și circumstanțiale a căror funcționare în comunicare este condiționată de „referirea”²¹⁴ și la un nume:

Mobilitatea accentuată a privirii se asociază cu altele, multe, într-o lume pe care oamenii au învățat că nu o pot domina decît micșîndu-se mai repede decît ea. (Sanda Golopenția, *Cartea*, p.176).

Din această perspectivă, considerăm justificată identificarea nerigidă, principală, a două subclase de circumstanțiale:

1. *circumstanțiale propriu-zise* care determină un regent de tip verbal (verb, adjectiv, adverb, interjecție) și indică o circumstanță în general facultativă (uneori obligatorie): circumstanțialul de *loc*, de *timp*, de *mod*, de *măsură*, *conclusiv*, de *cauză*, de *scop*, de *mijloc*, de *relație*, *condițional* și *consecutiv* (cu realizare exclusivă în frază), *concesiv*; se integrează aici și unele realizări ale circumstanțialului *comparativ* (*Azi e mai bine decît ieri*), *opozitional* (*În loc de azi va veni mîine*), *cumulativ* (*În afară de mîine vino și poimîine*), de *excepție* (*Vino oricînd, în afară de azi*).

2. *circumstanțiale cu dependență și de un nume*²¹⁵; dependența față de un nume are însă o importanță secundară în raport cu dependența dominantă față de regentul de tip verbal, argument care justifică delimitarea acestor circumstanțiale de atributul circumstanțial / completiv (ai cărui regenți nominal și verbal au o importanță egală în realizarea subordonării simultane²¹⁶):

- *circumstanțialul comparativ*:

Cine spunea că natura (regent nominal) este incomparabil mai variată (regent de tip verbal) decît orice aglomerație urbană. (Adrian Marino, *Ole*, p.102);

- *sociativ*:

²¹⁴ Noțiunea vagă de «referire», de regulă, la o parte de propoziție, care atestă tratarea simplistă a circumstanțialelor în discuție, reiese din definițiile date în majoritatea gramaticilor românești (GA, II, p. 199 sqq, Dimitriu, GES, p. 296 sqq ș.a.). Vezi, pentru comentarii, Mihaela Secrieru, *Elemente de sintaxă sincronă comparată*, Editura Universitas XXI, 2000, [=Secrieru, Elem.], p. 41-42.

²¹⁵ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 682.

²¹⁶ Apreciem că circumstanțialele cu dependență și față de un nume nu sînt de aceeași esență ca și atributele complete/circumstanțiale deoarece, în cazul ultimelor funcții, *numele regent impune*, de regulă, restricții de natură formală determinantului: *Îl credeam sincer.* (masculin, singular, acuzativ); dubla subordonare simultană față de nume și față de verb este o relație *echipolentă*, în opinia noastră, pe cînd la circumstanțialele cu dependență și de un nume subordonarea este *non-echipolentă*, verbul fiind prioritar în dinamica determinării.

Faptele (regent nominal) *tale nu se mai întretes* (regent de tip verbal) *armonios cu judecățile și amintirile celor din jur*. (Sanda Golopenția, *Cartea*, p.130);

- opozițional:

În loc de fereastră, cabina e prevăzută (regent de tip verbal) *cu un hablou* (regent nominal) *metalic, gros, bine aplecat, ca să nu cedeze presiunii apei*. (Octavian Paler, *Aventuri*, p.111);

- cumulativ:

În afară de un administrator, maiorul mai ținea (regent verbal) *trei paznici* (regent nominal) *pentru magazii, casă și câmp*. (Marin Preda, *Moromeții*, I, p.72);

- de excepție:

În afară de ziduri, restaurate abia în 1910, nimic (regent nominal) *din ce se vede azi n-a aparținut* (regent verbal) *în realitate lui El Greco...* (Adrian Marino, *Ole*, p.102).

Fără a trasa o limită imuabilă, considerăm că circumstanțialele *comparativ, sociativ, opozițional, cumulativ și de excepție* reprezintă o subclasă a determinării circumstanțiale în dependență și față de un nume, postulând condiția neexprimării lor prin adverbe (vezi *supra*). Circumstanțialele *opozițional, cumulativ și de excepție* constituie funcții ce aparțin determinării (circumstanțiale) *facultative*, comunicarea minimă stabilă putându-se dispensa de ocurența fiecăruia dintre ele.

Circumstanțialele *sociativ, opozițional, cumulativ și de excepție* au note comune în privința *regenților* – toate determină în primul rând *verbe și interjecții*, iar, în al doilea rând, *nume* –, a actualizării în *propoziție sau în frază* – toate sînt concretizabile în părți de propoziție sau în propoziții –, în ceea ce privește „*marcarea identității specifice*” – prin jonctive, în principiu, specializate (*împreună cu, la un loc cu, laolaltă cu, cu tot cu, cu/ în loc de, în locul etc./ pe lângă/ exceptînd pe, cu excepția*²¹⁷) – și a fenomenalizării morfologice – se exprimă mai ales prin *nume*:

– circumstanțial sociativ:

Azi am fost cu ea la Tîrgu-Neamțului. (G. Ibrăileanu, *Adela*, p. 67);

– circumstanțialul opozițional:

În locul educației de masă...se preconizează acum sisteme de învățămînt din ce în ce mai individualizate. (Sanda Golopenția, *America*, p. 93);

Voi auzi marea, cea mai mare parte din timp, în loc s-o privesc. (Octavian Paler, *Aventuri*, p. 111);

– circumstanțial cumulativ:

Pe lângă cărți a luat și caiete.

– circumstanțialul de excepție:

În afară de ei trei și Guica nu știa nimeni de planul lor. (Marin Preda, *Moromeții*, I, p. 257).

Se pot concretiza prin adverbe numai circumstanțialele *opozițional, cumulativ și de excepție* (ca și *comparativul*, vezi *infra*), caz în care se înscriu în subclasa circumstanțialelor propriu-zise:

În loc de mîine, vino azi.

Pe lângă azi, vino și mîine.

În afară de azi, vino oricînd.

Notele distinctive vizează *semantismul propriu* fiecărui tip de circumstanțial enumerat («ideea» de cumul, de excepție, de asociere, de opoziție, de comparație) și *capacitatea de a determina și adjective* a circumstanțialelor *sociativ și opozițional*;

Vine să aresteze logodnica acestuia fugară cu altul. (I.L. Caragiale, după Avram, *Agent*, p. 469);

Haina curățată cu chimicale în loc de apă iese mai curată. (după Dimitriu, *GES*, p. 312).

Marcarea determinării se realizează și prin unele jonctive comune, nespecializate (*cu, în afară, în afară de, afară de etc.*):

-la circumstanțialul de excepție:

Șase luni de zile, afară de Fira și de Gore, nu-o văzuse nimeni la față. (Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 92);

-la circumstanțialul cumulativ:

²¹⁷ La nivelul frazei, se conservă de regulă, prepozițiile specializate care însoțesc relatorul principal - pronumele relativ. Vezi și Dimitriu, *GES*, p.321.

În afară de poezii, mai scrie și romane.

La circumstanțialul *opozitional* și *cumulativ* cu realizare în frază sînt posibile particularizări semantico-sintactice: regentul funcțiilor respective este unic – de natură verbală –, opoziția realizîndu-se față de „semnificatul ontic” al propoziției regente:

Voi auzi marea, cea mai mare parte din timp, în loc s-o privesc. (Octavian Paler, *Aventuri*, p.111);

După ce că bate vîntul, mai și plouă. (după Dimitriu, *GES*, p. 317).

În *legătură cu circumstanțialele atipice*²¹⁸, apreciem că verbele insuficiente circumstanțial, predicate în propoziții instabile au, de regulă, o valență obligatorie la stînga, consumată de *subiect* (circumstanțialele *atipice* de *cauză* și de *relație* complinesc verbe la care subiectul este obligatoriu). Există și situații în care circumstanțialele *atipice* consumă valența din dreapta verbului fără ca în stînga să existe un subiect (verbul este la diateza impersonală):

Mod: *Se mănîncă bine.*

Timp: *Nu se ajunge tîrziu acasă.*

Loc: *Nu se ajunge tîrziu acasă.*

Mijloc: *Se înțeapă adesea cu cuvîntul.*

Soc.: *Nu se poate face casă bună cu el.*

Măs.: *Se cîntărește mult.*

Comp.: *Se procedează ca acasă.*

În privința actualizării funcției de circumstanțial atipic pot fi decelate următoarele situații:

– circumstanțialele de timp, de loc, de măsură, de mod, comparativ, de cauză, de mijloc, de relație și sociativ și atributul circumstanțial se pot concretiza în:

I. a) substantive comune în acuzativ (cu sau fără prepoziție):

Măs.: *Cîntărește 20 de kilograme/19 kilograme.*

Soc.: *X se ceartă cu Y.*

b) în acuzativ sau genitiv (cu prepoziție):

Loc.: *Locuiește la țară/ în fața parcului.*

Timp: *Accidentul s-a petrecut spre miezul nopții/ în timpul nopții.*

Cz: *Se înspăimîntă de atîta zbatere zadarnică / din cauza prostiei.*

Mijl.: *Mă fixează cu privirea/ Înțeapă cu ajutorul cuvîntului.*

Rel.: *Nu se deosebesc în ceea ce privește inteligența/în privința inteligenței.*

c) în dativ sau acuzativ (cu prepoziție):

Comp.: *Se poartă asemenea părinților/ca părinții.*

II. substantive proprii sau substitute ale substantivului (în acuzativ, genitiv sau dativ):

Loc.: *Locuiește la Ion/ la oricine.*

Comp: *Se comporta ca Ion / ca cei doi.*

Soc.: *Își spune pe nume cu Ion/ cu el.*

Mijl.: *Se înțeapă cu ceva.* (numai substitute, nu și nume proprii).

III. adverbe:

Loc: *Ajunge acolo unde trebuie.*

Timp: *Spectacolul durează pînă seara.*

Comp.: *Se comportă ca atunci.*

Mod : *Ședința decurge furtunos.*

Măs.: *Cartea costă mult.*

Cz. : *De asta se îngrozește, că nu-i ajunge timpul.*

IV. adjective propriu-zise sau posesive:

Rel.: *Se deosebesc din punct de vedere teoretic.*

Timp: *Au ajuns acasă înaintea mea.*

Cz.: *Din cauza mea a pierdut timpul.*

²¹⁸ În lingvistica străină s-au propus termenii *adstant* (prin calchiere, în limba română i-ar corespunde *adstanțial*) și *adjet*. Vezi Gilbert Lazard, *Pour une terminologie rigoureuse*, în „Mémoires de la Société de Linguistique de Paris”, Nouvelle Série, Tome VI, *La terminologie linguistique*, Editions Peeters, 1999, p. 111-130.

Loc: *Clădirea cea nouă e în fața noastră.*

V. propoziții subordonate corespunzătoare:

Loc: *Locuiește/ unde a locuit și pînă acum.*

Timp: *Accidentul s-a petrecut/ cînd se întorceau.*

Comp.: *Se comportă/ cum a fost educat.*

Cz.: *Se înspăimîntă/ că vede atîta prostie.*

Mijl.: *Ironistul înțeapă/ cu ce scrie.*

Rel.: *Ei se deosebesc/ în ceea ce consideră că reprezintă relativitatea.*

Soc.: *El face casă bună/ cu cine se nimerește.*

Măs.: *Cartea nu costă/ cît mi-a cerut.*

În cadrul clasei – cu omogenitate relativă – a circumstanțialelor *atipice* considerăm că se poate opera o subcategorizare pe baza implicațiilor semantice, declanșate prin consumarea valenței verbului insuficient circumstanțial, în complexul *verb + circumstanțial*. Există:

(α) – verbe insuficiente circumstanțial, care își întregesc conținutul semantic în relație cu un circumstanțial ce „scoate regentul din sfera generalului”²¹⁹ printr-o dinamică desfășurată *de la stînga* (centru = verb regent) *la dreapta* (circumstanțial secundar), de la general la particular²²⁰:

R $\rightarrow$ circ. sec.

Loc : *Locuiește la ai săi.*

Mod : *Se comportă copilărește.*

etc.

(β) – verbe insuficiente circumstanțial care dobîndesc o identitate semantică nouă prin relația cu circumstanțialul atipic, printr-o dinamică desfășurată de la dreapta (circumstanțial secundar) la stînga (verb regent):

R $\leftarrow$ circ. sec.

Loc: *Ajunge acasă.* (a ajunge – „a sosi, a veni la destinație”)²²¹

*Este acasă.*²²² (a fi – „a se afla, a se găsi”)

Este din Cluj. (a fi – „a proveni”, “a se trage”)

Se ivise de ieri pînă astăzi o durere în partea stîngă a frunții, care răspundea și-n partea stîngă a trupului (Sadoveanu, *Romane*, p.426.) (a răspunde – „a străbate pînă la, a avea comunicație”)

Timp : *Cît om fi și-om trăi...* (a fi – „a trăi, a viețui, a dura, a dăinui”)

Măs: *Pachetul are două kilograme.* (a avea – „a fi de o anumită dimensiune, greutate, vîrstă”).

Avînd în vedere aserțiunile de mai sus, apreciem că circumstanțialele atipice sînt *exocentrice* – cînd consumă valența (din dreapta) verbului insuficient circumstanțial, prin dinamica de la stînga la dreapta, (α) și *endocentrice* – cînd consumă valența (din dreapta) verbului insuficient circumstanțial prin dinamica de la dreapta la stînga, (β)²²³.

Ca și în alte limbi, în limba română există verbe insuficiente semantic, cu valența obligatorie completabilă prin determinarea de tip circumstanțial, realitate sintactică pe baza căreia am operat, la nivel teoretic, o subcategorizare în circumstanțiale *tipice* (facultative) și *atipice* (obligatorii).

Circumstanțialele *atipice* reprezintă o clasă cu omogenitate relativă, atît în privința selectării sferei regentului, cît și din punctul de vedere al actualizărilor la nivelul propoziției și al frazei.

²¹⁹ Irimia, *GLR*, p. 408.

²²⁰ *Ibidem*.

²²¹ Toate definițiile verbelor aici avute în vedere sînt din Șăineanu, *Dicț*.

²²² Susținem aici o opinie opusă aceleia formulate de Gabriela Pană-Dindelegan, care consideră că „nu trebuie dedus că prezența circumstanțialelor (în acest caz) este absolut necesară”, întrucît, fără circumstanțial, verbul insuficient nu poate realiza o comunicare minimă. (Pană Dindelegan, *Teorie*, p. 59).

²²³ Termenii propuși (preluați din analiza distribuțională și din analiza în constituenți imediați, dar cu altă accepție – vezi *DSL*) se justifică prin faptul că verbul poate fi considerat centrul (nucleul) unității comunicative.

În funcție de consecințele semantice pe care le generează determinarea circumstanțială asupra regentului insuficient (circumstanțial), considerăm că, în enunțare, se pot identifica circumstanțiale secundare *exocentrice* ($R \rightarrow \text{circ.}$) și *endocentrice* ($R \leftarrow \text{circ.}$).

Propunerile noastre trasează câteva linii de demarcație relativă între tipurile de circumstanțiale propriu-zise, cu dependență și față de un nume, tipice și atipice urmînd ca subcategorizările operate să fie aprofundate și rafinate, cu atît mai mult cu cît abordările pur sintactice ale circumstanțialelor secundare sînt insuficiente, realitățile lingvistice la care acestea se referă fiind de ordinul *continuumului*.

10.1. Circumstanțiale cu dependență și față de un nume

10.1.1. Circumstanțialul comparativ

Circumstanțialul *comparativ*, la fel ca circumstanțialul sociativ, se distinge de celelalte tipuri de circumstanțiale cu dependență și față de un nume prin statutul său *obligatoriu* într-o comunicare conformă cu intenția vorbitorului.

Notă. În unele²²⁴ gramatici se apreciază că circumstanțialul *comparativ* este o subspecie a circumstanțialului de mod (alături de circumstanțialul de măsură, de circumstanțialul de mod propriu-zis și de circumstanțialul consecutiv). Circumstanțialul comparativ se individualizează însă prin raportarea la doi regenți (de regulă), prin semantism și formă specifice, ceea ce ne determină să optăm pentru excluderea sa din sfera circumstanțialului de mod.

În lucrările recente²²⁵ de specialitate s-a emis și opinia divergentă conform căreia, pe baza statutului *obligatoriu* al comparativului, determinarea în discuție ar aparține clasei complementului. Sînt distinse, în această ipoteză, *circumstanțialele de mod* realizate cu mijloace stilistice (*Două-trei zile trec ca o părere*) de *comparația gramaticală* care constituie „o complinire semantică obligatorie în cîmpul semantic deschis de termenul regent”²²⁶, reprezentînd termenul al doilea, de *referință* în desfășurarea opoziției categoriei gramaticale a intensității. În ceea ce ne privește, nu acredităm concepția că o determinare obligatorie este asimilabilă *sine qua non* clasei complementului din considerente pe care le-am enumerat, de altfel, *supra*: există și alte circumstanțiale obligatorii în anumite contexte (de loc, de măsură etc.), iar distincția complement / circumstanțial trebuie coroborată cu consecințele, la nivel formal, ale subordonării lor față de regent. La argumentele menționate, mai putem adăuga și observația că unele circumstanțiale care exprimă comparația sînt determinanți obligatorii în raport exclusiv cu verbul regent (vezi *infra*).

Apreciem, de aceea, că circumstanțialul comparativ poate reprezenta o determinare *obligatorie* a unor regenți de tip verbal, dar și o determinare *facultativă* pe lîngă aceleași tipuri de regenți, de data aceasta însă în contexte practice distincte.

În opoziție cu celelalte circumstanțiale cu dependență și de un nume, comparativul determină toată sfera regentului de tip verbal:

– verb:

Duc, ca la noi, sacoșe de plastic în mîini. (Octavian Paler, *Aventuri*, p. 126);

– adjectiv:

Au un aer tern, la fel ca străzile pe care umblă. (Octavian Paler, *Aventuri*, p. 126);

– adverb:

Calea laptelui e-n vale

mai aproape decît ieri (L. Blaga, *Opere*, II, p. 46);

– interjecție:

Hai ca și ieri la plimbare.

Dacă se exprimă prin adverb, circumstanțialul comparativ aparține subclasei circumstanțialelor propriu-zise, ca o consecință a subordonării unilaterale față de regentul verbal (adverbial):

²²⁴ GA, II, p. 186, Secrieru, *Elemente*, p. 82, DSL, p. 112.

²²⁵ Iordan, Robu, LRC, p. 669, Irimia, GLR, p. 422, Merlan, *Sintaxa*, p. 110-114.

²²⁶ Irimia, GLR, p. 422.

*Eu n-am venit decît pentru o secundă, ca să-mi prezint omagiile mele și să beau o cafea, care știu că aici se prepară mai bine **decît oriunde** în lume.* (M. Sadoveanu, *Romane*, p. 373)

Circumstanțialele comparative sînt compliniri *obligatorii*²²⁷ în situația în care determină *adjective* și *adverbe* la anumite grade de comparație (intensitate), precum și în cazul în care se constituie în aportul necesar unor verbe insuficiente circumstanțial:

– comparativ de superioritate:

*O să-ți inventezi un milion de argumente, unul mai ipocrit **decît altul** și mai sofistic.* (G. Ibrăileanu, *Adela*, p. 66);

*Niculae nu știa că tatăl său se gîndea la el mai puțin **decît oricînd**.* (M. Preda, *Moromeții*, I, p. 256);

– comparativ de inferioritate:

*Viața aceasta să nu-ți închipui că-i mai puțin bună **decît cealaltă**.* (M. Sadoveanu, *Romane*, p. 478);

*Azi a răspuns mai puțin bine **decît ieri**.*

Notă. În cazul comparativului de egalitate, nu promovăm ideea din *GA*, II, p. 184, conform căreia circumstanțialul comparativ ar trimite la o comparație de egalitate „cînd exprimă termenul unei comparații de același grad”: (1) *Grîul crește **cît palma***. (2) *O grămadă de cățeluși, mici **cît pumnul***, deoarece din exemplele oferite este constatabilă forma pozitivă a adjectivului (2) sau absența comparativului (1). În aceste cazuri, considerăm mai avantajoasă interpretarea *comparativului* ca o determinare facultativă, neexistînd limita inițială a comparației.

– comparativul de egalitate, construit cu perifrazele *la fel de*, *tot așa de*, *tot atît de*, *deopotrivă* de solicită determinarea *obligatorie* prin circumstanțialul comparativ:

*Slujba aceea e tot așa de bine primită sus, **ca și asta**.* (M. Sadoveanu, *Romane*, p. 380);

*Am venit pentr-un fel de împăcare, a cărei nevoie o simțeam tot așa de mult **ca și a curiozității**.* (M. Sadoveanu, *Romane*, p. 479);

Și vom rămîne în eternitate

*La fel de tineri **cum sîntem acum**.* (Ana Blandiana, *Poezii*, p. 105).

În legătură cu superlativul relativ, se apreciază că al doilea termen, construit cu prepozițiile *dintre*, *din*, *între* etc., este un *complement indirect* (Dimitriu, *Tratat*, I, p.207), *complement de relație* (Iordan, Robu, *LRC*, p. 407), *complement de comparație* (Maria Manoliu, *Asupra categoriei comparației în limba română*, SCL, XIII, 1962, nr. 2, p. 205), *complement comparativ* (Merlan, *Sintaxa*, p. 112). În ceea ce ne privește, optînd pentru consecvență în descrierea circumstanțialului comparativ, socotim că reprezentînd al doilea termen al comparației și în cazul în care însoțește un superlativ relativ, segmentul vizat din comunicare aparține funcției de circumstanțial comparativ:

*El este cel mai bun **dintre colegii tăi**.*

Unele verbe, prin semantismul lor, solicită prezența circumstanțialului comparativ:

*Totul a decurs **ca și pînă acum**.*

Circumstanțialul comparativ *obligatoriu* se concretizează la nivelul propoziției prin nume sau adverbe²²⁸, precedate de prepoziții, de tipul *ca*, *decît*, *la fel ca*, *în comparație cu*, *spre deosebire de*.

La circumstanțialul comparativ *facultativ* (exprimat, de asemenea, prin nume sau adverbe) mărcile joncțiunii sînt *ca* și *cît*:

²²⁷Unii specialiști, care nu fac distincția dintre obligativitate și exprimare/neexprimare, susțin că un «complement de comparație», realizat sau omis, este totdeauna facultativ (*Il est aussi intelligent que son frère/ Il est aussi intelligent.*, p.66), dar se contrazic atunci cînd operează cu dihotomia *structură de suprafață/structură de adîncime* (p. 71): „Bien que effacé parfois en structure superficielle, le SP (complément comparatif) existe en structure profonde...” (Mărioara Gheorghiu, *Le superlatif „absolu” et ses rapports avec le comparatif dans l’adjectif de nom et de verbe*, în AUI, Tomul XXIII, s.III e Lingvistică, 1977, p.62-71.)

²²⁸În unele lucrări (*GA*, II, p. 185, Crașoveanu, *Complementul*, p.136 ș.a), se admite concretizarea circumstanțialului comparativ și prin adjective: *Ca **unse**/lucesc zidiri, ruine...* Apreciem că în acest caz, adjectivul este dublu subordonat simultan față de verb și față de nume, acesta din urmă, impunîndu-i restricții formale; adjectivul are, deci, funcția de atribut circumstanțial.

... grădina publică, cu două ieșiri pe două străzi, mare **cît o livadă** mică boierească. (G. Ibrăileanu, *Adela*, p. 72)

La nivelul frazei, determinarea circumstanțială de tip comparativ este mai frecventă în ipostaza facultativă decît în cea obligatorie, prin raportare la realizările corespunzătoare de la nivelul propoziției:

Vreau să cîștigăm timp, de parcă ne-am asigura astfel o halcă mai mare de eternitate. (Octavian Paler, *Aventuri*, p. 101);

Teoria haosului nu e atît de interesantă pe cît pare. (Sanda Golopenția, *America*, p. 84).

Funcția de circumstanțial comparativ se concretizează, așadar, într-o parte de propoziție ori într-o propoziție și reprezintă, de regulă, al doilea termen al unui comparativ gramatical în raport cu care se caracterizează o circumstanță, o acțiune, o entitate:

Oare după vorbe nu te poți ascunde mai bine decît după armă? (Augustin Buzura, *Fețele*, p. 148);

Cu nebunii te porți altfel decît cu oamenii normali. (Ion Gheție, *Biruitorii*, I, p. 158);

În legătură cu elementele regente de tip verbal, prezentăm în continuare, cîteva situații particulare. Circumstanțialul comparativ determină și verbe perifrastice, concretizate în expresii verbale impersonale, care conțin un adverb la comparativ:

E mai bine aici decît acasă.

De asemenea, poate determina verbe sau interjecții, dar prin intermediul unor adverbe:

Hai mai bine la plimbare decît acasă.

În contextele în care termenul de comparat stă pe lîngă un verb copulativ, (Aurelia Merlan, în *Sintaxa*, p. 112, asertează că, în acest caz, ar fi vorba de o determinare a verbului copulativ, opinie pe care nu o împărtășim), acesta este, din punctul de vedere al funcției sintactice, nu un circumstanțial comparativ, ci un nume predicativ:

El este ca mine.

Necesitatea actualizării circumstanțialului compara-tiv în enunțurile ce conțin elemente morfologice la care se dezvoltă, în discurs, categoria gramaticală a comparației, este probată, la nivelul expresiei, prin morfemelor discontinue ale comparativului care le integrează, între termenul regent și subordonat manifestîndu-se o puternică solidaritate²²⁹:

-morfeme ale comparativului de egalitate: *la fel de....ca și, tot așa de....ca și, deopotrivă de....ca și, tot atît de....cît și de*:

Sînt la fel de bune ca și ale tale.

-morfeme discontinue ale comparativului de inegalitate (de superioritate, de inferioritate): *mai....decît (ca), mai....față de, mai puțin....decît (ca), iar la nivelul frazei: mai (regent)....față de cum (subordonata).*

E mai deștept decît ceilalți:

-morfeme discontinue ale superlativului relativ: *cel mai..... din(tre):*

Era cel mai înalt din clasă.

Circumstanțialele comparative se concretizează în propoziție prin următoarele părți de vorbire:

– substantive sau substitute ale acestora, în cazul acuzativ, impus de o prepoziție (o locuțiune prepozițională) sau de un adverb utilizat prepozițional: *dintre, între, față de, decît, ca*²³⁰:

Cu nebunii te porți altfel decît cu oamenii normali. (Ion Gheție, *Biruitorii*, I, p. 158);

I se adresează în gînd portretului, care-n momentul acela îi era mai aproape de suflet ca oricine. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 274);

Iubindu-se pe sine mai presus de orice și sinchisindu-se prea puțin să facă mai multă plăcere altuia decît sieși, se lăsa așa cum era... (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 280);

Era convinsă că nici un gînd nu e mai bine cugetat decît cel care capătă glas la mînie. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 111);

²²⁹ Vezi și Merlan, *Sintaxa*, p. 112.

²³⁰ Vezi și opinia Gabrielei Pană Dindelegan în legătură cu valorile lui *ca* și ale lui *decît*, în Dindelegan, *Elemente*, p. 189.

—substantive sau substitute, în cazul dativ, precedate de prepozițiile *asemenea*, *aidoma*, *întocmai*:

El gîndește asemenea nouă.

— verbe la modul supin (supinul-adjectiv):

Există în om mai multe lucruri de prețuit decît de disprețuit. (H.-R. Patapievici, *Zbor*, p. 142)

— adverbe de timp, de loc sau de mod:

Cînd vorbiseră de mesagerii de dincolo, nu fuseseră mai triști decît acuma. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 79).

Asocierea prin coordonare a două sau mai multe circumstanțiale comparative generează o structură multiplă a părții de propoziție cu această funcție sintactică:

Nu e mai bun decît tine, ci decît ceilalți.

În unele gramatici²³¹, se acceptă că aceste circumstanțiale pot avea o structură dezvoltată, alcătuită dintr-un verb copulativ la un mod nepersonal și un substantiv sau un adjectiv cu funcția sintactică de nume predicativ; dacă admitem însă predicativitatea verbelor la modul infinitiv, atunci determinarea respectivă se realizează la nivel frastic:

Își dorea a fi scriitor mai mult decît a ajunge un profesor bun.

Funcționarea unor structuri comparative eterogene în limba română ne determină să propunem o departajare a acestor specii de determinare circumstanțială, în sensul sesizării, pe de o parte, a statutului lor obligatoriu sau facultativ, iar, pe de altă parte, a subordonării unilaterale față de un regent verbal sau a raportării lor și la un regent nominal. În afara situațiilor prezentate *supra*, de circumstanțiale comparative dublu subordonate (față de un verb și față de un nume), obligatorii, de circumstanțiale dublu subordonate față de doi regenți de aceeași natură (un verb și un adverb), de asemenea obligatorii, sînt identificabile și circumstanțialele *facultative*, unilateral subordonate față de un verb, sau care se raportează și la un nume și care instituie o inserare a subiectivității vorbitorului în discurs, manifestată ca expresie a unei aparențe, a irealității elementului la care se face raportarea, dar posibilă totuși în limitele verosimilului. Circumstanțialele comparative facultative de acest tip, dotate cu funcție expresivă, curențe în limbajul poetic, se disting de celelalte tipuri de comparative atît la nivelul conținutului, cît și la nivelul expresiei: din punct de vedere semantic, ele reprezintă, indiscutabil, comparantul, chiar în absența comparatului, văzut ca circumstanță (modală, temporală, spațială etc.) virtuală:

1. *Ca fără soare veșteda grădină*

Sub uscățiva gîndului lumină,

Ne-am închirci, necopți, bătrînii acrii. (V. Voiculescu, *Poezii*, II, p. 101);

2. *Pe lîngă noi, închiși fără de porți*

Pecetluit cu sărutări pe pleoape,

Trecea destinul ca pe lîngă morți. (V. Voiculescu, *Poezii*, p. 149);

3. *Dar tot veghez – de-aicea – iubirea ta plăpîndă*

Ca peste o comoară-n veci hărăzită mie. (V. Voiculescu, *Poezii*, II, p. 213);

4. *Totul s-a întîmplat ca ieri.*

Ca atare, nu împărtășim opinia conform căreia, în acest caz, am avea a face cu un circumstanțial de mod ipotetic, care exprimă însușirea acțiunii verbale printr-o comparație ipotetică²³², întrucît operația propusă de locutor, compararea, este una veridică, marcată și la nivelul expresiei prin semnul specific, *ca*; ceea ce merită însă reținut, în acest caz, este faptul că circumstanțialul comparativ cunoaște aici o dublă marcă a subordonării, prin *ca*, morfem al comparației, și, de regulă, printr-un alt conectiv subordonator la nivelul propoziției, care atestă că simultan cu comparația se mai instituie o legătură semantico-sintactică în propoziție (cu regentul verbal, care impune restricțiile specifice), prin care i se asigură termenului subsecvent sensul unui circumstanțial virtual (de mod, de timp etc. – în 1, 2, 3 și 4) sau de complement direct / indirect virtual (în 5, 6 și 7):

5. *În inimă, prin cazna lăuntricelor zboruri,*

Te-am așteptat statornic ca pe un înger drept. (V. Voiculescu, *Poezii*, II, p. 108);

²³¹ Vezi Irimia, *GLR*, p. 423, Merlan, *Sintaxa*, p. 113.

²³² Irimia, *GLR*, p. 439.

6. *Pe aripa de trestie-a zeilor oculți*

ca pe-un miracol chipul îți cauți și-l ascuți. (V. Voiculescu, *Poezii*, II, p. 110);

7. *Acum, pentru prima oară, Agripina se uita la Dinu ca la un străin.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 146).

Este interesant faptul că, în cazul (6), „complementul direct virtual“, care funcționează ca circumstanțial comparativ, deși vizează un referent inanimat, non-personal, se construiește cu prepoziția-morfem *pe*, impusă probabil de intervenția mărcii comparației, *ca*.

10.1.2. Propoziția circumstanțială comparativă

Propoziția comparativă are aceleași tipuri de elemente regente, verbale și nominale, ca și corespondentul său de la nivelul propoziției, exprimând sub forma unei judecăți, al doilea termen al unei comparații, cu statut obligatoriu (în cazul unei comparații gramaticale) sau facultativ.

În funcție de conținutul semantic al propoziției subordonate, precum și în funcție de tipurile de jonctive care realizează marcarea subordonării în frază, propozițiile circumstanțiale comparative se clasifică în *reale* (*realizabile*) și *ireale*²³³. În principiu, comparativele ireale sînt facultative; cele reale pot fi atît obligatorii (*El se comportă după cum se comportă și alții cu el.*), cît și facultative: *Hai cu noi cum ai fost și altădată*.

Circumstanțiala comparativă se introduce prin:

- adverbul comparativ *decît* (fără funcție sintactică):

Să nu fim mai buni și mai îngăduitori decît e nevoie, mai ales în timpurile de azi... (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 267);

- conjuncții perifrastice (locuțiuni conjuncționale): *decît să, de parcă*:

Se simțea slăbită de parcă ar fi mers zeci de poște pe jos prin arșiță... (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 247);

- adverbele *cum, unde, cînd*, precedate de locuțiunea prepozițională *față de*:

Astăzi e mai cald față de cum a fost ieri.

- pronume relative precedate de *decît, față de*:

E mai competent decît cine a fost promovat.

Cu nimeni nu trebuie să fii atît de intim pe cît ești cu tine însuși. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 285).

Propoziția comparativă stă, de regulă, după regentă și, în general, nu se izolează, dacă reprezintă al doilea termen al unei comparații gramaticale; statutul facultativ al comparativelor ireale se relevă, însă, și prin izolarea acestora de regentă:

Parcă mă simt vinovat de ceva

Si-ar trebui să mă căiesc amarnic,

Ca și cînd aș fi văzut fără să vreau

Ceva ce nu trebuia văzut. (M. Sorescu, *Puntea*, p. 80);

Îmi era frică de somn, doream să fiu mereu atent, pregătit, de parcă asta mi-ar fi folosit la ceva. (Augustin Buzura, *Fetele*, p. 223);

De la mine, mai mult decît ne-a fost vorba la-nceput, nu vezi nimic. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 110);

Munca la disertație, mai anevoioasă decît își imaginase în primul moment, îi luase trei ani. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 151);

...se vedea cîtă dreptate avusese moralistul cînd spusese că nimeni nu-i nici atît de bun nici atît de rău pe cît pare. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 61).

10.1.3. Circumstanțialul sociativ

Funcția de circumstanțial sociativ se realizează printr-o parte de propoziție sau, mai puțin frecvent, într-o propoziție și arată unitatea care se asociază sau care nu se asociază cu agentul- subiect sau cu obiectul -complement în săvîrșirea sau în suportarea efectului unei acțiuni.

²³³ Dimitriu, *GES*, p. 284-285.

Notă. În unele lucrări²³⁴, circumstanțialul sociativ este considerat *complement* fie pe baza criteriului incompatibilității semantice a noțiunii de *circumstanță* cu ideea de asociere, fie aducându-se în discuție relația foarte strânsă (sub raportul conținutului) dintre sociativ și subiect sau complementul direct²³⁵. Or, circumstanțialul sociativ determină în primul rând regetul verbal (*nu predicatul propoziției*, cum asertează Crașoveanu – *Complementul*, p.62) și, în al doilea rând, regentul nominal; testul comutării cu zero nu afectează structura de bază a comunicării. Compară: *Nu se luptă cu nimeni dar se simte învins.* (L. Blaga, *Opere*, I, p.124) cu *Nu se luptă, dar se simte învins.*

Interpretarea de mai sus are însă în vedere realitatea fenomenului de nonobligativitate a circumstanțialului sociativ în comunicare. Există însă și ocurențe în care circumstanțialul sociativ este *obligatoriu* (marcă sintactică a diatezei reciproce): *El nu se asociază cu oricine.* Pe de altă parte, termenul *circumstanță* este utilizat în sens larg, acoperind nuanțe diversificate: condiție, concesie, opoziție etc. Tendința de a sesiza diferența specifică a circumstanțialului sociativ (opozițional, cumulativ și comparativ) constituie și preocuparea unor sintacticieni din ultima perioadă. Mihaela Secrieru acreditează ideea că față de nume se dezvoltă o „dependență asimptomatică” (sintactică zero), numele fiind un „cvasiregent sintactic.” (Secrieru, *Elemente*, p.50-51). În această interpretare, circumstanțialul sociativ (opozițional, cumulativ, comparativ) este distins de „cumulul de funcții sintactice.”

În privința semantismului circumstanțialului sociativ, se consideră că asocierea unei unități cu numele subiect (agent), *animat*, presupune, obligatoriu, identitatea rolului cazual al celor elemente, încât atât subiectul, cât și circumstanțialul sociativ să se concretizeze în nume de animate, agenți, în (non)reciprocitate, ai acțiunii sau stării exprimate de verbul regent: *Mergem împreună cu voi.* Desigur că, în majoritatea realizărilor sale, circumstanțialul sociativ vizează un agent secund, animat al acțiunii, dar există în limbă posibilitatea exprimării unor asocieri analogice dintre un agent animat și un obiectiv inanimat, tot așa cum asocierea se poate manifesta între două nume de obiecte inanimate:

Doamne,

Împacă-mă cu lumea

Și cu minunea vieții. (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 101).

Notă. Din perspectivă semantico-sintactică, se identifică, în limba română, unele verbe care transmit ideea de reciprocitate, de dublă orientare a procesului și de reversibilitate, trăsătură care oferă vorbitorului multiple opțiuni de organizare a termenilor enunțului, parasinonime, oricare dintre enunțuri derivând din celelalte. Se încadrează aici verbele cu *simetrie internă totală*²³⁶, materializate în verbe la care sensul reciproc reiese atât din conținutul lor lexical, cât și din marca pronominală (*se, își*), și la care formele de singular impun complinirea obligatorie printr-un nume în acuzativ, cu funcția sintactică de circumstanțial sociativ, de complement indirect ori de atribut circumstanțial (complement de reciprocitate²³⁷): *a se certa, a se confunda, a se căsători, a se intercondiționa, a se asemana, a se împrieteni, a se învecina, a se îmbina, a-și da bună ziua, a-și lua rămas bun* etc.

X se ceartă cu Y. => Y se ceartă cu X => X și Y se ceartă.

X se confundă cu Y => Y se confundă cu X => X și Y se confundă.

Elementele regente de tip verbal pentru circumstanțialul sociativ sînt mai ales verbele (sintetice sau perifrastice), interjecțiile și, mai rar, adjectivele de proveniență participială:

Stai ani întregi împreună cu cineva și exact cînd ai impresia că-l știi, că-l cunoști, face una care-ți întoarce pe dos părerea. (Augustin Buzura, *Fetele*, p. 95)

Hai cu mine.

Fata, plecată cu sora ei, urma să se întoarcă peste o lună.

Ca parte de propoziție, circumstanțialul sociativ se poate exprima prin substantive sau prin pronume ori numerale, precedate de prepoziții (locuțiuni prepoziționale) care cer cazul acuzativ: *cu, împreună cu, la un loc cu, cu...cu tot, la, deodată cu*, pentru varianta pozitivă; pentru varianta negativă, se utilizează prepoziția *fără*:

²³⁴ Iordan, *LRC*, p.641, nota 3. La p. 672 Iordan susține însă că sociativul (și complementul de agent) ocupă un loc aparte, intermediar între obiectul gramatical și circumstanțialul propriu-zis.

²³⁵ Crașoveanu, *Complementul*, p. 61. Același tratament este aplicat și circumstanțialelor opozițional, cumulativ și de excepție (p. 61, nota 3).

²³⁶ Despre noțiunea de „simetrie” în gramatică, vezi Rodica Nagy, *Cîteva observații despre conceptul de „simetrie”*, în curs de publicare.

²³⁷ Irimia, *GLR*, p. 205.

*Am stat **cu mine** însumi, trudindu-mă să dezleg întrebările fără de răspuns.* (M. Sadoveanu, *Creanga*, p. 179);

*Sînt bucurii pe care e cîstit să le accepți **odată cu contrariul** lor, care nu le răscumpără.* (H.-R. Patapievici, *Zbor*, p. 233);

*Răsfoi teza de habilitare pe care Dimitrie i-o înmînase **deodată cu scrisoarea**.* (Ion Gheție, *Încotro*, p. 67);

*Unchiul ăsta se trezise, la bătrînețe, **fără nimeni** pe lîngă el, afară poate de vreo pisică și de vreun cîine.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 89).

Circumstanțialul sociativ multiplu se realizează prin coordonare (copulativă, disjunctivă, adversativă), uneori reunind forma pozitivă cu cea negativă:

*A doua zi văduva se-ncuiase în biroul răposatului, **cu un pui** la Țigla și **cu-o sticlă** de vin alb alături și nu ieșise decît pe-ntunerice.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 47);

*Plecăm **cu sau fără voi**.*

10.1.4. Propoziția circumstanțială sociativă

Propoziția circumstanțială sociativă reprezintă expansiunea funcției la nivelul frazei, nu se izolează de regentă și are o frecvență redusă în uz. Se introduce numai prin pronume relative sau nehotărâte, precedate de prepozițiile sintetice (*cu, fără*) și perifrastice (locuțiunile prepoziționale *împreună cu, cu tot cu* etc.), specifice ideii de asociere:

*În asemenea momente, convinsă că trăiește cum n-ar fi trebuit și mai ales **cu cine n-ar fi trebuit**,* Agripina-ncepea să plîngă. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 142);

*Lucrează **cu oricine știe** cum să-l flateze.*

10.1.5 Circumstanțialul cumulativ

Circumstanțialul cumulativ este circumstanțialul facultativ care arată obiectul, însușirea sau circumstanța căreia i se adaugă un alt obiect sau o altă însușire exprimată prin diferite părți de propoziție:

*El își câștigase dreptul de a preda filozofia și mai avea, **pe deasupra**, făgăduiala profesorului...* (Ion Gheție, *Încotro*, p. 65).

Elementele regente de tip verbal ale circumstanțialului cumulativ sînt:

– verbe sintetice sau perifrastice (locuțiuni verbale):

***Pe lîngă acesta**, au mai venit și ceilalți.*

– verbe copulative, împreună cu numele predicative:

***După ce că n-au învățat**, mai sînt și insolenți.*

– adjective, adverbe sau interjecții (rar):

*Această carte, citită, **în afară de tineri**, și de bătrîni, a fost premiată.*

***În afară de bine**, lucrurile mai merg și rău.*

*Hai și tu, **în afară de ei***²³⁸.

Ca parte de propoziție, circumstanțialul cumulativ se exprimă prin:

– substantive, pronume sau numerale, în cazul genitiv, precedate de locuțiunea prepozițională *în afara*, sau în acuzativ, cu locuțiunile prepoziționale: *în afară de, afară de, dincolo de* sau de prepozițiile *plus, pe lîngă*:

***În afara lecțiilor** săptămînale, pregătite cu conștiinciozitate, citea enorm...* (Ion Gheție, *Încotro*, p. 70);

*Obligațiile lui constau în a ține casa în bună rînduială, de a prepara micul dejun...**plus alte servicii** mărunte.* (Ion Gheție, *Încotro*, p. 70);

– adjective posesive în cazul acuzativ, precedate de locuțiunea prepozițională *în afara*:

***În afara noastră**, la simpozion au mai participat și studenții.*

– adverbe perifrastice (locuțiuni adverbiale): *pe lîngă asta, în afară de asta, plus de asta*²³⁹, *pe deasupra*, sau adverbe sintetice precedate de *în afară de*:

²³⁸ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1471.

În afară de asta și sufletul are să se ducă în gura cea de balaur, și-acolo are să trăiască întocmai ca un trup viu, chinându-se în veac. (M. Sadoveanu, *Romane*, p. 355);

*El își câștigase dreptul de a preda filozofia și mai avea, **pe deasupra**, făgăduiala profesorului...* (Ion Gheție, *Încotro*, p. 65);

În afară de azi, mai poți veni și mâine.

În majoritatea lucrărilor de specialitate românești se admite că verbele la moduri nepersonale (infinitiv și gerunziu) reprezintă variante de expresie ale unor funcții sintactice realizate la nivelul propoziției; în consecință, și la circumstanțialul cumulativ, ca și la alte funcții, se înserează printre concretizări aceste structuri, simple sau analitice (exprimate prin verbe copulative la un mod nepersonal și un adjectiv sau un substantiv cu funcție sintactică de nume predicativ):

În afară de a cânta la pian, mai și patinează.

În afară de a fi generos, mai ești și bine dispus.

Prin coordonarea a două sau mai multe circumstanțiale cumulative se obține o structură multiplă:

Pe lângă cărți și caiete a mai cumpărat și un album.

Circumstanțialele cumulative sînt dublate emfatic de un adverb corelativ în regentă sau la nivelul propoziției, de tipul *și, mai și, încă și*, adverbe care nu au funcție sintactică:

Pe lângă cărți a cumpărat și caiete.

10.1.6. Propoziția circumstanțială cumulativă

Propoziția circumstanțială cumulativă determină, în primul rînd, un regent verbal (verb, adverb, adjectiv și interjecție) și, în al doilea rînd, un regent nominal, (în principiu), exprimînd adaosul la conținutul părții de propoziție nominale din regentă (sau la conținutul întregii propoziții regente):

În afară de ce a citit, mai știe și altele.

Pe lângă că e frig, mai bate și vîntul.

Propoziția circumstanțială cumulativă se introduce prin:

– conjuncții sintetice sau perifrastice (locuțiuni conjuncționale): *după ce că, în afară că, pe lângă că, plus că, pe lângă faptul că, în afara faptului că*, și popular: *necum că, lasă că*:

După ce că lipsește frecvent, cînd vine, mai și întârzie.

– pronume relative, precedate prepozițiile *pe lângă, peste, în afara, în afară de, dincolo de*, sau de adverbul *decît*:

*Așa sînt rînduielele, că cel ce ajunge sub mila cea mare își sporește cîntecul și belșugul și, **pe lângă ceea ce are**, neconținut i se va mai da.* (M. Sadoveanu, *Creanga*, p. 113)

10.1.7. Circumstanțialul de excepție

Circumstanțialul de excepție se înscrie în seria circumstanțialelor tipice, facultative, care determină un regent verbal (verb, adjectiv, adverb, interjecție) și un regent nominal, arătînd entitatea, calitatea sau circumstanța care reprezintă excepția în raport cu ceea ce se exprimă prin alte părți de propoziție sau în raport cu ceea ce se exprimă în regentă.

Excepția exprimată de circumstanțial poate viza:

– subiectul:

În afară de Ion, n-a mai venit nimeni.

– numele predicativ:

Era cu totul altceva decît un bun coleg.

– complementul direct:

Afară de asparagus în glastră, n-aveau decît ramuri de orhidee. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 416);

²³⁹ C. Dimitriu (*Tratat*, II, p. 1473) consideră că structurile de tipul *în afară de asta, plus de asta* și cele similare lor nu trebuie interpretate ca substitute de propoziție (realizate prin locuțiuni adverbiale), ci ca pronume demonstrative neutrale, precedate de prepoziții, întrucît nu sînt marcate printr-un jonctiv subordonator la nivelul frazei. Din punctul nostru de vedere, optăm, în această etapă a cercetării, pentru soluția mai veche propusă de G.A.

Se apucă să parcurgă articolul, însă nu reținu nimic în afara numelui său. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 142);

– complementul indirect:

N-am dat nimănui această carte, decît ție.

– circumstanțialul:

Ne-am văzut zilnic, în afară de ieri.

Elementele regente verbale cele mai frecvente sînt, de regulă, verbele sintetice și perifrastice:

Se adresă unui priceput misit din Bacău, Petcu, pentru a-i vinde cît mai curînd cu putință toate bunurile, cu excepția conacului din Lespezi. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 65).

Ca parte de propoziție, circumstanțialul de excepție poate fi exprimat prin:

– substantive, pronume, numerale în cazul genitiv, precedate de perifrasticele prepoziționale în afara, cu excepția:

Afecțiune Ienache îi inspira mereu, cu excepția momentelor cînd o supăra din cale-afară. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 172);

– substantive, pronume, numerale în cazul acuzativ, precedate de (în) afară de, exceptînd (pe) sau de adverbele mai puțin sau decît (pseudoadverb emfatic restrictiv²⁴⁰):

I-am restituit toate cărțile, mai puțin acest volum.

– adverbe, precedate de (în) afară de:

În afară de mîine, sînt în fiecare zi aici.

– adjective posesive în cazul acuzativ, precedate de prepozițiile perifrastice în afara, cu excepția:

Nimeni n-a obținut punctajul maxim, cu excepția ta.

– verbe autosemantice și verbe copulative la infinitiv însoțite de nume predicative, precedate de perifraza în afară de, (dacă nu se acceptă predicativitatea lor):

Nimic nu știe să facă în afară de a birfi.

În afară de a fi meticulos, nu mai are altă calitate.

Circumstanțialul de excepție multiplu se realizează mai ales prin coordonare copulativă:

În afară de timp și de bani, nu-i lipsea nimic.

În unele lucrări²⁴¹ se admite că circumstanțialul în discuție poate avea o structură dezvoltată, concretizată într-o sintagmă construită pe baza gerunziului verbului a excepta:

Exceptînd ziua de ieri, a fost timp frumos în toamna aceasta.

10.1.8. Propoziția circumstanțială de excepție

Propoziția circumstanțială de excepție este propoziția subordonată care determină un regent verbal și unul nominal, indicînd, prin referire la numele subiect, complement etc. ceea ce se sustrage de la îndeplinirea funcției sintactice respective. Această propoziție se introduce în frază prin următoarele conective:

– conjuncții perifrastice (în afară că, decît să, în afara faptului că, decît faptul că):

În afară că a scris o poezie, în rest nu s-a afirmat în presă.

Nu voia nimic altceva decît să uite.

Nu mă interesează nimic altceva decît faptul că e competent.

– pronume relative sau nehotărîte, precedate de prepozițiile specifice marcării excepției sau de adverbul decît :

Nu a venit nimeni în afară de cine a fost invitat.

– adverbe relative, precedate de prepozițiile specifice marcării excepției sau de adverbul decît:

Nu l-a sunat la altă oră în afară de cînd știi tu.

N-am fost nicăieri, decît unde mi-ai spus.

Propoziția regentă pentru circumstanțiala de excepție conține pronume, adjective pronominale sau adverbe nehotărîte ori negative, considerate a avea statutul de corelativ: altul, altcineva, altceva, orice, vreun(ul), nimeni, nimic.²⁴²

²⁴⁰ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1477.

²⁴¹ Merlan, *Sintaxa*, p. 153.

10.1.9. Circumstanțialul opozițional

Circumstanțialul opozițional constituie o determinare de tip facultativ care se realizează ca parte de propoziție și ca propoziție, arătând realitatea care se opune aceleia desemnate de subiect, de complementul direct, de complementul de agent, de circumstanțialul sociativ, de numele predicativ ori de atributul circumstanțial, în dependență față de un regent verbal (verb, adverb, adjectiv, interjecție) și față de un regent nominal, în principiu:

În locul idealurilor și al vorbelor înflăcărate, o darabană de palavre însoțea gestul teatral. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 87)

Atunci când determină adverbe, caz în care sînt cu dependență unilaterală, arată o circumstanță temporală, locală, opusă aceleia exprimate de un circumstanțial:

În loc de ieri, ai venit azi.

Elementele regente de tip verbal se concretizează în:

– verbe sintetice sau perifrastice:

În loc de cuvinte frumoase, am fost întâmpinați cu reproșuri.

– adjective:

În loc de caldă, cafeaua era fierbinte.

– adverbe:

În loc de bine, lucrurile merg din ce în ce mai rău.

– interjecții:

Haideți voi în locul colegilor.

Circumstanțialul opozițional, ca parte de propoziție, poate fi exprimat prin:

– substantive, pronume, numerale, în cazul genitiv, precedate de perifraza prepozițională *în locul*:

În locul lui fu numit D. S., un partizan necondiționat al național-socialiștilor. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 66);

– substantive, pronume, numerale, în cazul acuzativ, cu prepozițiile perifrastice *în loc de*, *în contrast cu*:

În contrast cu involburările și decepțiile ultimei perioade, îi veni în minte anii senini de la Bonn.... (Ion Gheție, *Încotro*, p. 148);

– adjective posesive în acuzativ, precedate de locuțiunea prepozițională *în locul*:

În locul tău a fost numit altcineva.

– adverbe:

În loc de ieri a venit azi.

Dacă se admite că verbele la modul infinitiv nu funcționează ca predicate ale unor propoziții non-finite, atunci circumstanțialul opozițional cunoaște și acest tip de actualizare:

În loc de a alerga, vine agale.

În loc de a fi vesel, e foarte agasat.

10.1.10. Propoziția circumstanțială opozițională

Dacă se actualizează la nivel frastic, propoziția circumstanțială opozițională exprimă, de regulă, acțiunea sau starea subiectului, opusă „semnificatului ontic” al propoziției regente (acțiunii sau stării exprimate de verbul din regentă - *opozițională totală*), sau ce sau cine se opune unei părți de propoziție din regentă (*opozițională parțială*²⁴³):

Dacă sala își scăzu dimensiunile, în schimb numărul auditorilor cresc. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 83);

Iar oamenii sănătoși, în loc să zburde zvăpăiat de fericirea de-a fi dăruți cu asemenea avere, nu știu cum să-și facă unii altora viața mai amară. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p.415).

Propoziția circumstanțială opozițională se introduce prin perifrazele conjuncționale specifice *în loc să*, *de unde* și printr-o serie de conjuncții nespecifice, care conservă parțial nuanța temporală,

²⁴² Vezi Merlan, *Sintaxa*, p. 153.

²⁴³ Vezi, pentru clasificarea opoziționalelor în *totale* și *parțiale*, Șerban, *Curs*, p. 287.

modală, finală a subordonatelor introduse, motiv pentru care propozițiile subordonate de acest tip au fost considerate „false condiționale“, „false finale“ etc.²⁴⁴: *dacă, unde, ca să, decât să, când, în timp ce, în vreme ce, câtă vreme, fără să*, sau prin adverbul *decît*:

În loc nici să nu-mi treacă pe dinaintea pentru cîte sacrificii am făcut eu pentru tine...dumneaei vine cu ifos să facă mofturi... (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 284);

De unde la început muzica îi domolea tumultul interior, constituind un fel de anestezic, ea ajunsese, o dată cu trecerea anilor, un mijloc esențial de a-și trăi existența. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 71);

În loc să plîngă ori să se întristeze, Melania izbucni într-un hohot de rîs nervos. (A. Buzura, *Fețele*, p. 16)

În străinătate, Melina vedea că banii puteau folosi și la altceva **decît să-i numeri și să-i ții bine ferecați**. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 49).

Propoziția circumstanțială opozițională se poate izola de regenta ei și, habitual, ocupă poziția frontală în frază.

Teme și întrebări:

(I. Analiza sintactică a frazei: *Suferința mea ascunsă este că, deși rînduiala lui Dumnezeu a fost înfăptuită datorită mie, eu sînt totdeauna rău și nu mi se recunoaște niciodată ceea ce mi se cuvine*.

(II. Construiți patru enunțuri în care să existe un subiect exprimat printr-un numeral nehotărît, un predicat adverbial, un atribut pronominal în acuzativ și un complement direct exprimat printr-un verb.

(III. Construiți patru fraze în care propozițiile subordonate subiectivă, predicativă și completivă directă și completivă indirectă să fie introduse prin conjuncția *dacă*.

(IV. Propoziția predicativă. Elemente de relație (cu exemple)

(V. Analiza sintactică a frazei: *Dar sînteți destul de isteți ca să pricepeți că nu întotdeauna contrariul a ceea ce spun eu este adevărat și, chiar dacă nu credeți asta, sînteți îndeajuns de bănuitori ca să fiți interesați de ceea ce spun*.

(VI. Construiți patru enunțuri în care să existe un subiect exprimat printr-un verb, un predicat nominal cu numele predicativ exprimat printr-un pronume, un atribut în dativ și un complement direct exprimat printr-un adverb.

(VII. Construiți patru fraze în care propozițiile subordonate subiectivă, atributivă, completivă directă și circumstanțială de timp să fie introduse prin *cînd*.

(VIII. Propoziția subordonată atributivă. Elemente de relație (cu exemple)

(IX. Analiza sintactică a frazei: *Tot ceea ce se spune acolo despre tine este adevărat și vreau să se știe că, dacă vei mărturisi acest lucru, vei săvîrși un act de modestie*.

(X. Construiți patru enunțuri în care să existe un atribut exprimat prin pronume în cazul dativ, un complement direct exprimat printr-un pronume relativ, un subiect în acuzativ și un circumstanțial de mod exprimat prin verb.

(XI. Construiți patru fraze în care propozițiile subordonate subiectivă, completivă directă, completivă indirectă și concesivă să fie introduse printr-un pronume nehotărît.

(XII. Propoziția completivă directă. Elemente regente (cu exemple)

10.2. Circumstanțiale propriu-zise

10.2.1. Circumstanțialul de timp

Funcția de circumstanțial de timp se concretizează într-o parte de propoziție sau într-o propoziție și determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție, arătînd diverse nuanțe ale noțiunii de timp:

-situarea în timp, momentul, perioada sau intervalul săvîrșirii unei acțiuni sau a manifestării unei însușiri sau stări:

²⁴⁴ Pentru comentarii, vezi Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1469.

Într-o seară nu rezistă tentației de a se duce la operă. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 151)

- durata unei stări sau a unei acțiuni:

În copilărie, ea nu pricepea care era diferența dintre domnitori și sfinți. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 45);

- momentul de plecare sau de sosire, al manifestării unei stări sau însușiri:

De anul trecut nu mai funcționează lectoratul.

- periodicitatea sau frecvența producerii unei acțiuni, stări sau însușiri:

Ori de câte ori vine la cursuri, deranjează profesorii.

În legătură cu materializarea conceptului de „timp” în vorbire, prin raportare la timpul enunțării, s-au emis numeroase teorii și interpretări, care au pus în lumină, în primul rând faptul că limba dispune de mijloace diverse de reflectare a situației în timp a faptelor comunicate, mijloace dintre care unele sînt *necesare* și *suficiente*, iar altele constituie expresii suplimentare ale variațiilor segmentări discrete ale timpului. Timpul acțiunii (stării, manifestării unei însușiri) care poate apărea ca anterior, posterior sau simultan cu timpul enunțării se gramaticalizează în cele trei valori temporale (trecut, prezent și viitor), atunci cînd se manifestă în vorbire, exprimate prin categoria gramaticală a timpului. Timpurile verbale, necesare și suficiente, nu exclud însă combinarea, în lanțul discursiv, cu deicticele temporale; care (ca și deicticul spațial ori cel personal) depind de locutor, în sensul că se organizează egocentric, referința lor schimbîndu-se în funcție de modificările survenite în situația locutorului în centrul schimbului lingvistic. Ca atare, anterioritatea se exprimă, prin variațiile timpului trecut și, eventual, prin circumstanțiale de timp concretizate în adverbe (locuțiuni adverbiale) ca: *ieri*, *alături*, *aseară*, *astă toamnă*, prin substantive determinate de un numeral și precedate de adverbul *acum* sau de locuțiunea prepozițională *în urmă cu* (unele dintre ele, considerate *expresii autonome*, dacă fac trimitere la unități temporale calendaristice adoptate de o comunitate și, deci, valabile pentru toți membrii ei²⁴⁵).

Simultaneitatea se marchează prin timpul verbal congruent cu momentul vorbirii și, eventual, prin circumstanțiale de timp actualizate în adverbe și locuțiuni adverbiale care fac trimitere directă la momentul enunțării (*expresii neautonome*, dependente de enunțare²⁴⁶): *acum*, *azi*, *în prezent*, *pe moment*, substantive cu prepoziție și adjectiv demonstrativ de apropiere: *în momentul acesta*, *în clipa asta* sau sintagme: *de la un timp încoace*, *de o bucată de timp încoace*.

Posterioritatea se marchează prin timpurile verbale (viitor, prezent) și, de regulă superfluu, facultativ, prin circumstanțiale de timp realizate prin adverbe sau locuțiuni adverbiale (ca *expresii autonome* sau *neautonome*) care indică viitorul: *mîine*, *poimîine*, prin substantive în acuzativ cu prepoziție, determinate de un numeral cu valoare adjectivală: *peste două zile*, *în două zile*, sintagme: *de azi în două zile*, *de azi înainte*.

Totuși, trebuie să precizăm că aceste condiționări nu funcționează rigid, ci că există situații în care este obligatorie o corespondență a sensului temporal exprimat de verb și de circumstanțialul de timp (*Ieri am citit două pagini*), dar și situații în care această corespondență este anulată, timpul verbal trimițînd, de exemplu, la un moment anterior enunțării, iar adverbul de timp desemnînd, în sens larg, prezentul: *Astăzi am citit două pagini*. Ca atare, se poate susține că statutul facultativ al circumstanțialului de timp se întemeiază pe suficiența semantică și categorială a verbului regent, care dezvoltă în discurs informațiile necesare asupra situației temporale a acțiunii (stării) în raport cu enunțarea.

Elementele regente ale circumstanțialului de timp sînt :

-verbe sintetice sau perifrastice (locuțiuni verbale):

Ne purtăm tot timpul ca niște delincvenți. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 33);

-adjective:

Așteptată cu o neascunsă impaciență, proxima lecție îi aduse o decepție, resimțită constant de-a lungul celor două ore. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 85)

- interjecții predicative:

Hai acum la plimbare.

²⁴⁵ J. C. Milner, *Ordre et raisons de langue*, Seuil, Paris, 1982, p. 125.

²⁴⁶ DEP; p. 328.

-adverbe:

*Marina nu văzuse niciodată **pînă a le cunoaște, nici după aceea**, niște chipuri atît de înguste.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 44);

Circumstanțialul de timp se exprimă în propoziții, prin:

- adverbe (locuțiuni adverbiale) de timp, cu sau fără prepoziții (*cînd, atunci, acum, mîine* etc.):

Acum ne interesează altceva.

*Gîndiți-vă cui s-ar adresa aceste partide, apărute **peste noapte**, care le-ar fi receptorul...* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 78);

- substantive sau pronume interogative ori relative în genitiv sau în acuzativ cu prepoziții (locuțiuni prepoziționale): *în timpul, în vremea, înaintea, după, peste, odată cu, înainte de:*

*Serbarea de sfîrșit de an s-a ținut, după tradiție, **de Sfinții Petru și Pavel**.* (Ion Gheție, *Fructul*, p. 132);

***În timpul războiului** oamenii trăiau sub imperiul fricii.*

***O dată cu sosirea** toamnei, orașul s-a reanimat.*

*Am ajuns acasă **înaintea părinților**.*

- substantive indicînd timpul, în acuzativ, fără prepoziție, dar însoțite uneori de attribute cu sens cantitativ²⁴⁷:

*Dar oare poate crede în ea cu adevărat, cînd **o viață** întreagă nu i s-a oferit nici o certitudine.* (Augustin Buzura, *Absenții*, p. 243);

*Nedumerit timpul se va uita **două ore** în urma mea pînă m-oi pierde din nou sub dunga apusului.* (Lucian Blaga, *Opere*, I, p. 151);

- adjective posesive precedate de prepozițiile *înaintea, în urma*:

*Au sosit acasă **înaintea mea**.*

Fără a relua aici argumentele noastre, în favoarea tratării infinitivului și gerunziului ca predicate ale unor propoziții non-finite, amintim, totuși, din rațiuni didactice, opinia tradițională (și *infra*), conform căreia circumstanțialul de timp se exprimă prin verbe (locuțiuni verbale) la infinitiv, însoțite de prepoziția *pînă* sau de locuțiunea prepozițională *înainte de*, și prin verbe la modul gerunziu:

***Înainte de a ajunge/ajungînd** acasă am primit un telefon.*

Circumstanțialul de timp are, uneori, o structură dezvoltată, în limitele unei sintagme care indică intervalul ori durata nedeterminată:

***După cîteva zile** uitam groaznica profeție, fiindcă aveam în minte Dialogurile și pe Descartes, care îmi sădiseră mai dinainte ideea că prin gîndire putem descoperi în noi lumina.* (Marin Preda, *Viața*, p. 158);

***Cu ani în urmă** un asemenea joc al nervilor m-ar fi exasperat.* (Augustin Buzura, *Fețele*, p. 6);

*Vorbea **ore întregi**.*

10.2.2. Propoziția circumstanțială de timp

Propoziția circumstanțială de timp reprezintă expansiunea părții de propoziție sau sintagmei temporale, arătînd ipostazele multiple ale timpului, în dependență față următoarele regente:

-verbe și locuțiuni verbale:

***Cînd îl văzură** colegii se simțiră dezamăgiți.* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 387);

-adjective:

*Va publica poeziile scrise **pe cînd se afla în exil**.*

-adverbe:

*Vorbise ca întotdeauna **cînd urmărea** să cîștige timp.* (A. Buzura, *Fețele*, p. 8);

-interjecții:

Hai cînd te chem.

Propoziția circumstanțială de timp se introduce în frază prin următoarele tipuri de jonctive:

²⁴⁷ Realizarea circumstanțialului temporal prin substantive însoțite de determinări cantitative este respinsă de unii specialiști (vezi Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1413), care consideră că aici semul cantitativ prevalează asupra semului temporal, ceea ce determină repartizarea lor la concretizările circumstanțialului de măsură.

– adverbe relative: *cînd, cît, cum*, popular: *unde*:

Cînd spiritul stă prea mult fixat asupra unei idei, intensitatea lui slăbește. (Marin Preda, *Viața*, p. 159);

– adverbe nehotărâte: *oricînd*, sau perifraze (locuțiuni) adverbiale relative: *de cîte ori, ori de cîte ori*:

Mă găsești oricînd treci pe aici.

De cîte ori recitesc textul, găsesc noi semnificații.

– conjuncții sau perifraze (locuțiuni) conjuncționale: *pînă, pînă să, imediat ce, după ce, în vreme ce, pe cînd, cîtă vreme, de cît timp, înainte să, de cum*:

Dar observasem că de cît timp stăteam noi acolo nu mai intrase nici un client, deși mișunau cu sutele pe-afară. (Marin Preda, *Viața*, p. 200);

De cum citi cuvintele telegramei, teama se cuibări în suflet și n-o mai părăsi. (Ion Gheție, *Biruitorii*, p. 46);

– pronume sau adjective pronominale relative sau nehotărâte:

Aici găsești o cameră liberă la orice oră ajungi.

În ce zi să trec pe aici? Treci în care vrei²⁴⁸.

În *GA* (II, p. 294), precum și în alte lucrări ale sintacticienilor români²⁴⁹ (sau străini), se vorbește despre funcționarea, în comunicare, a unor fraze în care se manifestă inversiunea raportului temporal între propoziția falsă temporală, introdusă prin *cînd* sau prin *că*, și regenta ei, care reprezintă temporală autentică²⁵⁰. Propoziția circumstanțială de timp introdusă prin adverbul relativ *cînd* însoțit de adverbe ca *numai, iaca*, are, conform ipotezei de mai sus, numai formal, această calitate, circumstanța temporală fiind exprimată de propoziția care, tot formal, este regentă. O asemenea propoziție este numită *temporală inversă*. Temporalele inverse pot fi introduse și prin conjuncția *că*, determinînd în regenta formală un verb predicat în formă negativă: *a nu apuca, a nu sfîrși, a nu termina*, însoțit de *nici bine* sau un verb predicativ cu formă afirmativă, însoțit de adverbul *abia*. Cele două jonctive amintite sînt numite, în literatura de specialitate românească, *cînd* și *că invers*.

Încercam să încordez lumina

Cînd arcul ei destins deodată

Mă azvîrli în sus. (N. Stănescu, *Ordinea*, I, p. 171)

Dar abia intră că telefonul și începutu să sune.

Nici nu apucă bine să intre în casă că telefonul începutu să sune.

O examinare a paradigmelor structurale de care dispune vorbitorul în reprezentarea expresiei sensurilor temporale permite constatarea că frazele cu temporale inverse corespund semantic, unor fraze alcătuite din propoziții principale, coordonate copulativ prin *și*, din textele de tipul celor de mai jos, ceea ce atestă faptul că este dificil de stabilit de către specialist ierarhia propozițiilor din fraza cu raport de subordonare, după criteriul semantic, sau după cel formal :

Nici nu apucă bine să intre în casă și începutu să plouă.

Nici nu apucă bine să intre în casă, cînd începutu să plouă.

În majoritatea lucrărilor de specialitate românești, se intenționează realizarea unei clasificări a propozițiilor circumstanțiale de timp, după criteriul raportului temporal stabilit între acțiunile exprimate de predicatele din regentă și din subordonată. Rezultatul operației taxonomice este însă neomogen, întrucît premisele de la care pornesc asemenea repartizări sînt de naturi diferite, respectiv, prevalează criteriul gramatical sau cel logic. Prin urmare, unii sintacticieni, care favorizează perspectiva logică asupra comunicării, fixează ca punct de reper timpul acțiunii din subordonata temporală, pentru a determina ordinea temporală a acțiunilor/stărilor exprimate în frază, astfel încît:

-*raportul de anterioritate* înseamnă că acțiunea din regentă se petrece înaintea acțiunii din subordonată (*Escortează trebură să aștepte mult pînă să poată trece strada*, după *GA*, II, p. 294);

-*raportul de simultaneitate* înseamnă că acțiunea din regentă se petrece concomitent cu cea din subordonată (*Cînd zicea asemenea cîntec, zîmbea poznaș*, după *GA*, II, p. 298);

²⁴⁸ Exemple preluate de la Merlan, *Sintaxa*, p. 124.

²⁴⁹ Avram, *Gramatica*, p. 438, Irimia, *GLR*; p. 434, Merlan, *Sintaxa*, p. 124 ș. a.

²⁵⁰ Pentru argumente formulate împotriva acestei interpretări, vezi Dimitriu, *Tratat*, II; p. 1031.

-raportul de posterioritate înseamnă că acțiunea din regentă se petrece după acțiunea din subordonată (*Iar când alaiul a sosit/Și Paltin crai a starostit,/ A prins să sune sunet viu*, după GA, II, p. 296).

Considerăm însă că în ordonarea acțiunilor pe axa temporală prioritară este existența propoziției regente, a timpului pe care-l exprimă verbul său predicat, și, deci, împărtășim opinia acelor specialiști care susțin criteriul sintactic în eventuala clasificare a temporalelor²⁵¹.

10.2.3. Circumstanțialul de mod

Funcția de circumstanțial de mod, concretizabilă într-o parte de propoziție sau într-o propoziție, determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție, arătând o însușire calitativă a acțiunii/stării, ori o caracteristică de tip calitativ a altei însușiri sau conformitatea cu ceva.

Ca parte de propoziție secundară, în principiu, facultativă, circumstanțialul de mod are următoarele elemente regente:

- un verb sintetic sau perifrastic (locuțiune verbală):

Nu se putea hrăni conform prescripțiilor. (Ion Gheție, *Biruitorii*, I, p. 46);

Umilitoarea întâmplare îmi dăde mult de gândit. (Lucian Blaga, *Hronicul*, p. 215);

- un adjectiv:

M-a primit într-o casă nu prea grozavă pentru un învățător singur cuc. (Marin Preda, *Viața*, p.193);

- un adverb:

E realmente imposibil să termine la timp.

- o interjecție:

Hai mai repede.

Concretizările morfologice ale circumstanțialului de mod constituie, în general, clase eterogene în gramaticile românești, datorate fie extinderii sferei „modalității” exprimate de circumstanțial, fie unor divergențe în privința interpretării naturii morfologice a cuvintelor. În ceea ce ne privește, fără a intra în detalii, optăm pentru următoarele actualizări ale circumstanțialului de mod:

- adverbe sintetice sau perifrastice (locuțiuni adverbiale) de mod, primare (*cum, bine, altfel* etc.) sau provenite din alte părți de vorbire (din adjective, participii, substantive, numerele multiplicative, pronume relative, interjecții – *frumos, colorat, crișă, înșutit, ce, hai-hai*); în limba vorbită actuală, adverbul cu conținut circumstanțial spațial *unde*, tinde să se substituie unui alt adverb (*cumva*) cu conținut specializat pentru exprimarea unei modalități vagi, funcționând ca circumstanțial de mod:

Oricum, era moralmente obligat să întreprindă ceva. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 140);

Ea, deloc contrariată, izbucnise într-un râs rece, politicos, undeva plictisit... (Augustin Buzura, *Fețele*, p. 8);

Anevoie se va găsi în tot cuprinsul transilvan un alt sat care să fi azvîrlit, peste marginile lui, pe podișurile mai înalte ale vieții naționale, un mai mare procent de intelectuali decât Lancrămul. (Lucian Blaga, *Hronicul*, p. 219);

Codrin surîse și o lumină bizară apărură involuntar pe chipul său. (Marin Preda, *Viața*, p.192);

Mai toate sufletele se aspresc încet-încet... (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 437);

M-am uitat țintă la el și a surîs cu chipul inundat de o bucurie intensă. (Marin Preda, *Viața*, p.186);

Oamenii suportă catastrofe, cutremure, ploi torențiale, frig, dar cuvîntul ăsta – adevărul – îi deranjează cel mai al dracului. (Augustin Buzura, *Fețele*, p. 8).

-numerele cu valoare adverbială:

Eu o singură dată-i spun omului o vorbă, o singură dată. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 110);

-substantive în dativ cu prepozițiile *conform, potrivit*:

Nu se putea hrăni conform prescripțiilor. (Ion Gheție, *Biruitorii*, p. 101);

²⁵¹ Drașoveanu, Teze, p. 210.

- substantive în acuzativ, cu prepozițiile sau locuțiunile prepoziționale: *fără, cu, în, după, potrivit cu, conform cu*:

Melina era toată-n negru, potrivit cu împrejurarea. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 129);

- verbe la infinitiv cu prepoziția *fără* sau verbe la gerunziu (dacă nu le considerăm propoziții non-finite modale juxtapuse, vezi *supra*):

Cîteva zile trecură fără a fi fost învredincit de vreo examinare din partea dascălului. (Lucian Blaga, *Hronicul*, p. 215);

Venea spre noi alergînd.

- verbe la modul supin:

Îl salută din mers.

- prin sintagme ai căror termeni se află în relație de subordonare, sintagme cu determinare obligatorie (*umăr la umăr, cap la cap, picior peste picior* etc.):

Au muncit umăr lîngă umăr.

10.2.4. Propoziția circumstanțială de mod

Propoziția circumstanțială de mod corespunde circumstanțialului din propoziție, determină întreaga sferă a regentului verbal (un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție), arătînd modalitatea, în sens larg, în care este privită acțiunea sau caracteristica din regentă.

Subordonarea propoziției circumstanțiale de mod se marchează prin joncțiune cu ajutorul următoarelor tipuri de conective:

- adverbul relativ *cum* și adverbul nehotărît *oricum*:

Vom trăi cum vom putea.

- conjuncții (locuțiuni conjuncționale): *să, precum, fără să, fără ca să*:

A plecat fără să salute

- pronume relative precedate de prepoziții (sau de locuțiuni prepoziționale): *în, cu, conform cu, potrivit cu, în conformitate cu, în baza a*:

Am procedat în conformitate cu ceea ce mi s-a spus.

La elementele de relație enunțate anterior, adăugăm pronumele relativ *ce*, care introduce o circumstanțială de mod ce determină un adjectiv sau un adverb²⁵²:

De rea ce era nu se înțelegea cu nimeni.

În gramaticile românești, se adaugă la inventarul conectivelor pentru circumstanțiala de mod și locuțiunile conjuncționale *ca și cînd, ca și cum, de parcă*, care se consideră că introduc propozițiile circumstanțiale de mod *ireale* sau *ipotetice*, pe care noi le-am integrat sferei circumstanțialului comparativ, pe baza conținutului semantic (reprezintă al doilea termen, *ireal*, al unei comparații, *reale*) și pe baza formei specifice:

Vorbește încet ca și cînd și-ar fi pierdut vocea.

10.2.5. Circumstanțialul de cauză

Funcția de circumstanțial de cauză, o funcție secundară facultativă, de regulă, se concretizează într-o parte de propoziție sau într-o propoziție și arată motivul unei stări, al unei caracteristici, al desfășurării ori nedesfășurării unei acțiuni sau cauza invocată ca argument.

Circumstanțialul de cauză poate determina:

- un verb (o locuțiune verbală):

M-am obișnuit să dorm cu ochii deschiși

De spaimă să nu fiu luat prin surprindere. (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 49);

- un adjectiv (o locuțiune adjectivală):

Paralizat de frică, nu putea vorbi.

- un adverb:

Lucrurile merg rău din cauza banilor.

²⁵² Pentru interpretarea propoziției marcate prin *de...ce* ca o propoziție cauzală, vezi Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1433.

- o interjecție, în codul oral, în enunțuri care pot părea căutate:

*Copilul buf din pricina alunecășului.*²⁵³

Actualizările morfologice ale circumstanțialului de cauză vizează:

- substantive, pronume sau numerale în cazul genitiv, precedate de locuțiunile prepoziționale *din cauza, din pricina, de răul, de dragul*²⁵⁴:

Din cauza vremii, n-au mai ieșit astăzi la plimbare.

- substantive, pronume sau numerale în cazul dativ cu prepoziția *datorită* cu sens causal, nerecomandabilă, după normele limbii literare, exprimării cauzei:

Datorită neatenției tale s-au pierdut documentele.

- substantive, pronume sau numerale în cazul acuzativ, cu prepozițiile sau locuțiunile prepoziționale *de, din, dintru, pentru, din cauză că, din lipsă de*, la care se pot adăuga formațiile recente²⁵⁵, de tipul: *dat fiind, avînd în vedere, luînd în considerație, ținînd seama de, ținînd cont de*:

Din lipsă de timp, vom renunța la introducere.

Domisoara M. J. ducea viața pe care-o ducea dintr-un calcul foarte precis și din convingerea că nimic nu-i plictisește mai mult... (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 35);

Ținînd cont de argumentele tale, vom remania programul.

- adjective pronominale posesive în acuzativ, precedate de perifraze prepoziționale care, habitual, cer cazul genitiv:

Din cauza ta n-am ajuns la timp.

- adverbe (precedate de prepoziția *de*) sau locuțiuni adverbiale de cauză (*de ce, de aceea, de asta*):

De tare ce s-a supărat, nu ne-a mai căutat niciodată.

De aceea n-a mai venit, pentru că s-a supărat.

De ce n-ai venit ?

- verbe la gerunziu sau la infinitiv perfect, cu prepoziția *de*, care pot fi interpretate și ca propoziții non-finite cauzale:

Cultura tradițională privește cu suspiciune emergența noilor forme, pe care, nepuțindu-le integra, dorește să le marginalizeze. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 15);

*Era nemulțumit de a nu fi găsit replica adecvată.*²⁵⁶

- prin sintagme realizate prin subordonare, sintagme cu determinare obligatorie:

La cele cîteva consulturi, cînd, în disperare de cauză, cîte-un client bogat...îl solicitase, Nicos își spusese deschis părerea. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 86).

10.2.6. Propoziția circumstanțială de cauză

Propoziția circumstanțială de cauză corespunde, în frază, circumstanțialului de cauză de la nivelul propoziției, determinînd cu precădere verbe și adjective (celelalte regente de tip verbal sînt posibile, dar în practica lingvistică ele devin fenomene marginale), arătînd motivul desfășurării ori nedesfășurării unei acțiuni sau al manifestării unei însușiri, stări:

De vreme ce tot venise, voia să-i vadă și să-i ausculte pe toți ai casei. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 67);

În sinea lui, se socotea nedemn de-a mai călca-n biserică, de vreme ce pusese o credință lumească înaintea celei în Dumnezeu. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 390);

Jonctivele care marchează subordonarea cauzalei în frază integrează toate tipurile de relatori, unii avînd valoarea elementelor specializate pentru sensul causal. Propoziția circumstanțială de cauză se introduce, așadar, prin:

- conjuncțiile *că, căci, cum, deoarece, fiindcă, întrucît, dacă* sau prin locuțiunile conjuncționale: *din cauză că, din pricina că, din moment ce, de bine ce, o dată ce, pentru că, de vreme*

²⁵³ După Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1429.

²⁵⁴ *Ibidem*, p. 1429.

²⁵⁵ Vezi Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1430.

²⁵⁶ După Merlan, *Sintaxa*, p. 130.

ce, dat fiind (faptul că), avînd în vedere (faptul) că, luînd în considerație (faptul) că, ținînd seama de(faptul) că, ținînd cont de(faptul) că:

Dacă-și distruge cu încăpățînată consecvență viața fiindcă a ajuns să nu mai dea doi bani pe ea cu ce-l putem noi ajuta? (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 440);

- pronume relative precedate de prepozițiile *de, din, pentru, din cauza*:

Nu s-a supărat din cauza cui crezi tu.

10.2.7. Circumstanțialul de scop

Funcția de circumstanțial de scop, o determinare facultativă, se actualizează într-o parte de propoziție sau într-o propoziție și arată scopul desfășurării unei acțiuni ori finalitatea existenței sau însușirii determinate:

Am venit pentru examen.

Elementele regente ale circumstanțialului de scop acoperă întreaga sferă a determinatelor verbale:

- verbe (locuțiuni verbale):

Învăță pentru a obține un punctaj optim.

- adjective, eventual din structura unui predicat nominal:

Devenise intransigent pentru a-i intimida pe ceilalți.

- interjecții:

Hai la cumpărături.

- adverbe:

S-a comportat frumos pentru a-i impresiona.

Ca parte de propoziție, circumstanțialul de scop se exprimă prin:

- substantive sau substitute în acuzativ, precedate de prepozițiile *pentru, după, la*:

Am venit după carte.

Își aminti de lucrarea pentru care venise.

- substantive sau substitute în cazul genitiv, precedate de locuțiunile prepoziționale *în (cu) scopul, în vederea, în favoarea, în beneficiul*:

Lucrează în scopul obținerii unui contract.

- verbe la infinitiv, dacă nu le considerăm propoziții finale nonfinite, precedate de o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională (*pentru, spre, cu scopul de*); dacă verbul la infinitiv este copulativ, atunci circumstanțialul de scop are o structură analitică:

Înțelegerea unui lucru este chiar efortul pe care l-am depus spre a înțelege acel lucru. (I. D., 2005, nr. 9 (12), p. 36);

Mă vizitează cu scopul de a afla amănunte.

Discursul virtual are nevoie, pentru a deveni convingător, de o semiotică (morfologie, sintaxă și retorică) proprie. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 15);

- adverbe sau locuțiuni adverbiale de scop: *anume, în adins, intenționat, dintr-adins, pentru asta, de aceea, de asta* (considerate elemente corelative în regentă pentru o propoziție subordonată finală sau antecedente pentru o propoziție apozitivă cu aspect de finală):

De aceea am plecat, ca să nu mă găsească acasă.

În adins au lipsit, ca să nu se implice în nimic.

10.2.8. Propoziția circumstanțială de scop (finală)

Propoziția circumstanțială de scop (finală) corespunde circumstanțialului final, determinînd mai ales verbe, adjective sau interjecții (mai rar, adverbe) și indică finalitatea acțiunii, stării sau caracteristicii determinate.

Dacă adjectivul se constituie, sintactic, parte integrantă a predicatului nominal (avînd funcția de nume predicativ), regentul propoziției finale este complexul alcătuit din cele două părți de vorbire - verbul copulativ și adjectivul nume predicativ:

Devenise atentă, ca să nu piardă nici o vorbă spusă de ceilalți.

Joncțiunea propoziției finale se instituie mai ales prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale universale— *să, ca să, de, pentru ca să*— sau specializate: *cu scopul ca să, în ideea că, în vederea faptului că, cu scopul, în ideea că*:

Apoi într-o duminică, în octombrie, am ieșit pe înserate ca să mă înfîlnesc cu un prieten. (Mihail Sadoveanu, *Opere*, IV, p. 45);

Am apelat la tine în ideea că vei avea mai multă răbdare.

Rar, se mai introduc prin pronume și adverbe relative precedate de locuțiunile prepoziționale specifice finalității (*în vederea, în favoarea, în beneficiul*):

A venit în vederea a ceea ce i s-a propus.

Finalele introduse prin conjuncția *de* se deosebesc de celelalte finale prin faptul că se construiesc cu același mod - imperativul, al unui verb predicat din propoziția regentă și nu se izolează de propoziția regentă. În mod obișnuit, imperativul este un mod personal independent, care funcționează ca predicat al unor propoziții principale. Dacă admitem că propoziția introdusă prin *de* este o finală²⁵⁷, atunci acceptăm că numai în acest caz imperativul este predicat al unei propoziții subordonate. Ele pot fi confundate cu propozițiile principale coordonate prin *și*, cu care sînt, de altfel, echivalente din punct de vedere semantic:

Mergi și i le du.

Mergi de i le du.

Deși din punct de vedere logic, norma topicii propoziției finale este în succesiunea regentului, din rațiuni stilistice, propoziția în discuție poate fi antepusă:

Ca să-ți dea viața peste cap nu e nevoie de o veșnicie, zece-cincisprezece ani sînt de ajuns. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 366).

10.2.9. Circumstanțialul de loc (locativ, spațial)

Funcția de circumstanțial de loc, în principiu, facultativă, se concretizează într-o parte de propoziție sau într-o propoziție și arată locul în care se desfășoară acțiunea sau în care se manifestă o însușire, o stare:

Monahii cei tineri suiau deci cătră peșteră cu obrazurile întristate... (Mihail Sadoveanu, *Creanga*, p. 17).

Semantismul circumstanțialului de loc integrează nuanțe diverse ale noțiunilor temporalității²⁵⁸:

- locul existenței:

Dacă ar exista numai acest om în toată țara sau pe continent, l-am ignora... (Augustin Buzura, *Fetele*, p. 100);

- spațiul în care se consumă o stare:

La un moment dat, ai impresia că întreaga Americă se află în mașini sau că viața însăși seamănă cu o autostradă pe care alergi, alergi, pînă unde? (Octavian Paler, *Aventuri*, p. 260);

- traseul:

Merge pe drumul cel mai scurt.

- punctul de plecare sau de sosire:

Astfel ajunseră la popasul de la Aluniș unde cunoșteau case de prieteni. (Mihail Sadoveanu, *Creanga*, p. 598);

- direcția de desfășurare a unei acțiuni:

Doamne, spre locul inimii noastre?

Inimii tale? Ndreptează pașii

Rugăciunii obosită de cale. (V. Voiculescu, *Poezii*, Coresi, 2000, p. 262).

Elementele regente ale circumstanțialului de loc sînt:

- verbe sau locuțiuni verbale:

Mă furișam în taină spre vatra părintească, și nu pe drumuri, ci de-a lungul rîului... (Lucian Blaga, *Hronicul*, p. 218);

²⁵⁷ Vezi, pentru comentarii, Iordan, *LRC*, p. 453.

²⁵⁸ Vezi și Merlan, *Sintaxa*, p. 116.

- adjective care pot avea funcții sintactice diferite:

*Zăpezile, întinse **pînă departe**, se coloraseră.*

- interjecții verbale:

*Hai **în clasă**.*

- adverbe:

*Merge **călare pînă acasă**.*

În privința actualizărilor morfologice, apreciem că circumstanțialul de loc este exprimabil, prioritar, prin adverbe (locuțiuni adverbiale):

***Unde** să mă duc, domnule, la anii mei?* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 410);

***Din loc în loc** se ivesc fire de iarbă.*

Uneori, circumstanțialul de loc exprimat prin adverbe interogative sau relative poate apărea într-o propoziție, fără a avea funcție sintactică în propoziția respectivă, ca urmare a „ridicării” sale²⁵⁹, adică a deplăsării unui segment ocurent prin inserția unei secvențe modalizatoare, ci într-o propoziție care urmează:

***Unde** crezi că ai așezat tabloul?*

*Nu știu **unde** trebuie să semnez.*

Unele adverbe de loc, la fel ca cele temporale, aparțin, conform teoriilor recente (GB), „predicatelor logice diadice de rangul doi”, care au la sînga un alt predicat, iar la dreapta, un argument nominal nelexicalizat²⁶⁰, care poate fi recuperat semantic integral din situația de comunicare sau din context. Fiind de tip deictic sau anaforic, sensul adverbilor de loc cu funcția de circumstanțial, este, așadar, deductibil din context (un circumstanțial anterior) – *Ion locuiește la parter, sora lui, **deasupra*** – sau din situația de comunicare, avînd uneori valoare ostensivă – *Uite cine vine! privește **înainte***²⁶¹. Aceleași elemente lexicale pot funcționa cu semnificatul categorial de prepoziție, care presupune, obligatoriu, lexicalizarea nominalului din dreapta:

***Deasupra magazinului** sînt trei apartamente.*

Circumstanțialul de loc se mai exprimă prin:

- substantive sau substitute în cazul genitiv, însoțite de prepoziții sau de locuțiuni prepoziționale: ***Înainte**, în fața, înapoia* etc.

*Părăsind cancelaria profesorală, observă o siluetă feminină **în dreptul uneia** dintre ferestrele culoarului.* (Ion Gheție, *Încotro*, p. 89);

- substantive sau substitute în cazul acuzativ, însoțite de prepoziții sau de locuțiuni prepoziționale: *spre, lîngă, peste, alături de* etc.:

*Mă furișam în taină **spre vatra** părintească, și nu **pe drumuri**, ci **de-a lungul râului**...* (Lucian Blaga, *Hronicul*, p. 218);

*Atunci, trist, obosit, te retragi **în tine** și te întrebi ce înseamnă a alege sau dacă într-adevăr ai ales.* (Augustin Buzura, *Fetele*, p. 6);

- substantive în cazul dativ fără prepoziție (dativul locativ), după verbe ca: *a sta, a șede, a se așterne, a rămîne*, sau după adjective provenite din participiu: *înțepenit, pironit, ținut*:

*Rămase **locului** nemișcat.*

- pronume personale, cu forme atone, în cazul dativ (dativul posesiv), cu prepoziții sau locuțiuni prepoziționale:

*A ieșit **înainte-mi**.*

- adjective pronominale posesive în cazul acuzativ, cu prepoziții sau cu locuțiuni prepoziționale care, în general cer cazul genitiv: *în fața, deasupra, în spatele, în dreptul, de-a lungul* :

*Dacă privim **în jurul nostru**, nu ne va fi deloc greu să constatăm că sîntem masiv beneficiarii modernității.* (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 27);

- verbe la supin (care pot dezvolta și altă valoare circumstanțială):

***Vine de la scaldat**.*

***S-a dus la cules** căpșuni.*

²⁵⁹ Vezi și Merlan, *Sintaxa*, p. 120.

²⁶⁰ Vezi și Pană Dindelegan, *Elemente*, p. 187.

²⁶¹ Exemple preluate de la Pană Dindelegan, *Elemente*, p. 187.

Circumstanțialul de loc poate fi multiplu, exprimat prin termeni coordonați, sau dezvoltat, exprimat prin sintagme cu determinare internă obligatorie:

Mergem la teatru sau la circ?

Aș fi dat orice să fi fost atunci la sute de kilometri distanță, moartă, adormită, inconștientă... (Augustin Buzura, *Fețele*, p. 323).

Deși, în mod obișnuit circumstanțialul de loc este o determinare facultativă, tipică, există în limba română și unele verbe insuficiente circumstanțial (*a locui*) care solicită obligativitatea prezenței determinantului spațial (vezi *supra*). În mod excepțional, același verb, în contexte diferite, funcționează ca un regent insuficient completiv, complementul direct îndeplinind rolul *locativului inesiv*:

Omul însuși e un mister pentru că îl locuiește divinitatea. (N. Steinhart, *Jurnalul*, p. 247).

10.2.10. Propoziția circumstanțială de loc

Propoziția circumstanțială de loc are aceleași elemente regente ca și corespondentul său de la nivelul propoziției arătînd, într-un sens mai larg și, oarecum, vag, locul desfășurării unei acțiuni, stări sau caracteristici (punctul de plecare, punctul de sosire, direcția etc.).

Propoziția circumstanțială de loc se introduce prin următoarele tipuri de jonctive:

– adverbe relative sau nehotărîte, precedate sau neprecedate de propoziții: *unde, încotro, oriunde, oriîncotro*:

Mergem unde doriți voi.

Rămii oriunde vrei.

– rar, pronume și adjective pronominale relative sau nehotărîte, precedate de propoziții:

Stau lângă cine vreau.

În fața cui îl insultă nu rămîne impasibil.

Trăim în ce casă ne permitem să avem.

Unii sintacticieni susțin că propoziția circumstanțială de loc se poate introduce în frază prin conjuncții sau locuțiuni conjuncționale: *cum, după ce, îndată ce*:

*După ce treci munții, satele sînt mai bogate.*²⁶²

Din punctul nostru de vedere, bazîndu-ne pe criteriul semantismului circumstanțialelor, criteriu după care au fost stabilite tipurile de determinare circumstanțială, apreciem că în asemenea fraze, propoziția secundară exprimă numai în subsidiar o circumstanță spațială, semnificatul de bază fiind unul specific temporalității (propoziției temporale).

Propozițiile circumstanțiale de loc introduse prin adverbe sau prin pronume nehotărîte au adesea nuanță concesivă.

Oriunde te duci, noi te găsim.

Dezambiguizarea, pentru operația de analiză întreprinsă de specialist, se produce prin aplicarea testului inserării unui corelativ concesiv (*totuși*) sau spațial (*acolo*) în asemenea frază: dacă sensul comunicării este invariabil prin atașarea unui adverb concesiv, atunci avem a face cu o propoziție concesivă, dacă însă enunțul respectiv este compatibil cu un corelativ de loc, atunci propoziția subordonată aparține circumstanțialelor spațiale.

10.2.11. Circumstanțialul condițional

Circumstanțial condițional determină un regent de tip verbal, suficient semantic și gramatical, (un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție) și exprimă o condiție, o ipoteză de a cărei îndeplinire depinde desfășurarea unei acțiuni sau manifestarea unei stări/însușiri.

Ca parte de propoziție, circumstanțialul condițional apare mai ales în registrul cult al limbii române, avînd totuși o frecvență redusă. Determină, în contexte de limbă firești, mai ales două dintre speciile regentului verbal:

– un verb, o locuțiune verbală:

În caz de poaie, luăm autobuzul.

²⁶² Merlan, *Sintaxa*, p. 119.

- o interjecție:

În cazul eșecului, hai la el să-l consolăm.

Poate determina însă și adjective (*o umbrelă bună în caz de ploaie*) sau adverbe (*Va fi primit bine în caz de victorie*)²⁶³.

Realizările morfologice admisibile ale circumstanțialului condițional sînt preponderent de tip nominal și de tip adverbial, astfel încît se poate exprimat prin:

– substantive în cazul genitiv, precedate de locuțiuni prepoziționale specializate: *în eventualitatea, cu condiția, în ipoteza*²⁶⁴:

În eventualitatea întârzierii anulăm întâlnirea.

– substantive în acuzativ cu locuțiuni prepoziționale specializate: *în caz de*, sau prin substantivele *în eventualitatea, cu condiția, în ipoteza*, determinate de un adjectiv cu funcție de atribut:

În caz de urgență, apelează la specialiști.

În această ipoteză, argumentele devin clare.

– substantive (animate, personale) sau substitute ale acestora în cazul genitiv, însoțite de prepoziția *în locul*²⁶⁵:

În locul lui (lui Ion), n-aș mai spune nimic.

– pronume personale, în dativul posesiv, cu formă atonă, însoțite de *în locul*:

În locu-i, aș proceda altfel.

– adjective posesive în cazul acuzativ, precedate de locuțiunea *în locul*:

În locul tău aș fi procedat altfel.

– adverbe și locuțiuni adverbiale de tipul *altfel, altminteri, în caz contrar*, substitute de propoziție circumstanțială condițională:

Căci altfel, dacă toți oamenii s-ar gândi dacă n-au ei ceva de făcut în vremea cît ar trebui să dea ajutor...n-am ajunge nicăieri. (Augustin Buzura, *Fetele*, p. 149);

În caz contrar, nu vei avea suficient timp.

Credea, la fel, într-o viață de apoi, fiindcă altminteri lumea ar fi părut illogică și fără finalitate morală. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 20).

În gramatica academică, la realizările circumstanțialului condițional se adaugă și verbele la gerunziu, interpretabile, din punctul nostru de vedere, ca propoziții nonfinite condiționale, juxtapuse regentei:

Alergînd îl vei putea ajunge.

Prin coordonare, se poate crea un circumstanțial condițional multiplu:

În caz de furtună și de arșită nu mai ieșim la plimbare.

10.2.12. Propoziția circumstanțială condițională

Propoziția circumstanțială condițională reprezintă expansiunea acestei funcții la nivelul frazei, arătînd ipoteza, condiția de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii sau a caracteristicii determinate.

Aflată în raport de subordonare față de verbe, adverbe, adjective sau interjecții, propoziția condițională se introduce prin:

–locuțiuni conjuncționale specializate: *în caz că, în caz dacă, în eventualitatea că, în ipoteza că, cu condiția (ca) să*:

Participă la discuții, cu condiția să fie moderator.

– conjuncții și perifraze conjuncționale nespecializate: *dacă, de, să, cînd* cu valoare de conjuncție, *fără să*:

Dacă-ți închipui c-am să-ți măresc lista civilă, înduișată de mutra matale de copil răsfățat, te-nșeli de-aseenea. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 110);

²⁶³ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1449.

²⁶⁴ Pentru opinia conform căreia substantivele *ipoteză, eventualitate, condiție* nu ar fi componente ale perifrazelor, îndeplind funcția de circumstanțial condițional, vezi Merlan, *Sintaxa*, p. 135.

²⁶⁵ C. Dimitriu, în *Tratat*, II, p. 1450, consideră că asemenea contexte constituie rezultatul unui anacolut generalizat, materializat într-un rest de propoziție circumstanțială condițională.

Cînd ai crede tot ce-ți spune, ai fi foarte dezamăgit.

–pronume relative în cazul genitiv, precedate de *în locul*:

În locul cui a fost ales, tu ai avea altă atitudine.

În afara cazurilor în care predicatul propoziției condiționale este la modul gerunziu, unii gramaticieni identifică și propoziții condiționale juxtapuse, cu predicatul exprimat printr-un verb la un mod personal, care constituie o consecință a economiei de limbaj²⁶⁶:

Se supără, atît mai bine pentru mine.

Propozițiile condiționale se izolează de obicei de regente și, urmînd tiparul logic al relației de condiționare, sînt antepuse acestora. Totuși, pot funcționa în frază și în postpoziția regentei:

Nu există nici o cale de a deveni mai bun dacă nu ai reușit în prealabil să devii mai fericit.
(H. –R. Patapievici, *Zbor*, p. 143).

10.2.13. Circumstanțialul concesiv

Circumstanțialul concesiv se concretizează într-o parte de propoziție, într-o propoziție sau într-o sintagmă și arată factorul sau circumstanța care ar putea sau care ar fi putut să împiedice realizarea unei acțiuni sau manifestarea unei stări, însușiri, fără însă a reuși acest lucru:

În ciuda vremii urîte, ajunse la timp.

Elementele regente:

- verbe sau locuțiuni verbale:

Încheie deci prima lecție, scuzîndu-se că-i reținuse, împotriva uzanțelor, atît de mult. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 76)

- adjective:

Agreabilă, în ciuda răcelii afișate, reușea să-i convingă.

- adverbe:

Citește repede, cu toată inhibiția.

- interjecții:

În ciuda frigului, hai la plimbare.

Notă: Unii²⁶⁷ sintacticieni susțin că anumite circumstanțiale concesive se înscriu în subclasa circumstanțialelor cu dependență și față de un nume: *În ciuda vârstei înaintate, el lucrează încă.* Din punctul nostru de vedere apreciem că în această etapă a cercetării, nu ar exista argumente suficiente pentru lărgirea subclasei circumstanțialelor cu dependență și față de nume prin inserarea unor circumstanțiale concesive sau de alt tip care funcționează în aceeași distribuție: *Din cauza vârstei nu mai lucrează* (circumstanțial de cauză) și care, opinăm noi, exprimă concesia, cauza etc. prin raportare exclusivă la verb, o dovadă constituind-o posibilitatea de omisiune a regentului de tip nominal: *În ciuda vârstei se mai lucrează.*

Circumstanțialul concesiv, ca parte de propoziție, se poate exprima prin:

- substantive și, rar, prin substitute ale acestora, în cazul genitiv, precedate de locuțiunile prepoziționale specializate *în ciuda*, *în pofida* sau de prepoziția *împotriva*:

Nimeni, în ciuda protestelor lui Ienache, nu stătu mai mult decît era necesar, adică chiar sub timpul protocolar prescris în lumea bună... (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 273);

Încheie deci prima lecție, scuzîndu-se că-i reținuse, împotriva uzanțelor, atît de mult. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 76);

- substantive, în cazul dativ, cu prepoziția *contrar*:

Contrar aparențelor, era o persoană civilizată.

- substantive (substitute) în cazul acuzativ, cu locuțiunile *cu toți*, *cu toate*, *indiferent de* :

Indiferent de anotimp, draperiile grele de pluș erau trase... (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 283);

Melina se-ntorsesese la țară, de unde nu avea de gînd să plece, cu toată nemulțumirea lui Ienache. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 245);

²⁶⁶ Merlan, *Sintaxa*, p. 137.

²⁶⁷ Dimitriu, *Tratat*, II, p.683, 1460-1461.

-adverbe și locuțiuni adverbiale cu sens lexical concesiv: *tot, totuși, cu toate acestea, în orice caz*:

Cu toate acestea, marțea viitoare Dimitrie sosi la facultate cu aceeași teamă de a se trezi singur în sala de curs. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 76);

Circumstanțialul concesiv se poate realiza, la nivelul propoziției și prin sintagme, care conțin un nucleu cu determinare obligatorie:

În ciuda vremii urâte, ajunse la timp.

În unele lucrări de gramatică²⁶⁸, se admite și materializarea prin adjectiv a circumstanțialului concesiv, în structuri de tipul: **Chiar bolnav**, tot a venit. Din punctul nostru de vedere, un argument de natură formală impune altă interpretare: forma adjectivului în discuție se supune exigențelor de acord reclamate de un regent nominal, ceea ce ne determină să optăm pentru dubla subordonare simultană a părții de propoziție exprimate prin adjectiv, aparținând așadar, atributului circumstanțial; desigur că circumstanța exprimată față de regentul verbal este de tip concesiv.

Realizarea prin verbe la gerunziu sau la infinitiv cu prepoziția *fără*, ține, așa cum am mai precizat, de nivelul frastic, încât avem a face cu propoziții concesive nonfinite:

Chiar grăbindu-te nu-l vei ajunge.

Fără a te strădui, nu vei putea atinge țelul propus.

Chiar învățând și studiind, nu vei ști mai mult decât el.

10.2.14. Propoziția circumstanțială concesivă

Propoziția circumstanțială concesivă determină toate speciile regentului verbal, având ca semnificat ontic concesia. Ca și circumstanțialul din propoziție, propoziția concesivă constituie un determinant facultativ al regentului, fiind comutabil cu zero într-o comunicare minimă stabilă.

Se introduce în frază, habitual, prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale, specializate: *deși*²⁶⁹, *chiar de*, *chiar dacă*, *cu toate că*, *măcar că*, *chit că*, *indiferent dacă*, sau nespecializate, generale: *fără ca să*, *de*, *să*, *dacă*:

Cu toate că își păstrase prezența de spirit, i se părea că a vorbit prea mult și n-a spus ceea ce ar fi trebuit. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 75);

Indiferent dacă luau masa în familie sau cu invitați, într-un cap al mesei se afla susținătorul. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 462);

De la acest vis, pe care, **fără să-l povestească nimănui**, îl interpretase ca pe o prevestire, Agripina-și simțea sufletul cuprins de-o amorțeală. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 299);

Fără să fi avut de-a face în viață cu depresivi, a căror problemă de căpetenie este lipsa oricărei urme de voință, pierderea instinctului de conservare, în cariera lui, profesorul fusese nevoit nu o dată să facă bine cu de-a sila. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 56);

Oricare i-ar fi fost alegerea, se simțea extrem de stingherit în postura de solicitant, **chiar dacă la mijloc era o persoană binecunoscută**. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 67).

Se mai poate introduce prin:

-adverbe relative și nehotărâte: *cît*, *oricît*, *oricum*, *oriunde*:

Ea știa că **oricît și-ar ieși cineva din fire** nu spune lucruri pe care nu le-a gândit niciodată. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 111);

Cît ai fi de inteligent, fără acel ceva nu faci chiar nimic. (Augustin Buzura, *Fetele*, p. 13);

- pronume și adjective pronominale nehotărâte: *oricine*, *oricare*, *orice*:

Oricare i-ar fi fost alegerea, se simțea extrem de stingherit în postura de solicitant, **chiar dacă la mijloc era o persoană binecunoscută**. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 67);

Pînă la urmă m-am lămurit că, **orice le-ai spune**, ei te tratează la fel. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 199).

²⁶⁸ Vezi, de exemplu, Irimia, *GLR*, p. 454.

²⁶⁹ Cuvîntul *deși* are rol monofuncțional de conjuncție subordonatoare specializată și în cazul în care predicatul propoziției (verbul copulativ) este eliptic: *Frumoasă, deși [era] tristă...*

Propoziția introdusă prin *că*, echivalent cu *deși* este, în principiu, integrată în propoziția regentă, caracterizînd registrul popular și familiar al limbii:

Eu, că-s bătrîn, și tot nu înțeleg.

Totuși, sînt identificabile și propoziții concesive marcate prin *că*, situate după propoziția regentă:

Cea mai mare sursă de nemulțumire pentru părinți o reprezintă copiii, că o declară, că o recunosc sau nu. (Ileana Vulpescu, *Arta compromisului*, p. 185).

Pentru asemenea structuri se oferă o interpretare mai puțin avantajoasă, din punctul nostru de vedere, în sensul că circumstanțiala concesivă *așezată după regentă* și introdusă prin *că* ar avea numai formal această calitate, concesiia fiind exprimată de propoziția care de asemenea formal este regentă, caz în care unii specialiști recunosc existența *concesivelor inverse*²⁷⁰. Am putea nuanța observația de mai sus, spunînd că nu toate concesivele aflate în post-poziție sînt inverse, ci numai cele care semantic, satisfac condițiile intervertirii; apoi, echivalența stabilită între fraza cu subordonare și cea realizată prin coordonare, „concesiva inversă avînd corespondent într-o propoziție principală coordonată copulativ prin și” (*Omoară-mă și eu tot asta am să fac./Omoară-mă, că eu tot asta am să fac.*) ar putea funcționa ca argument în favoarea acordării propoziției *omoară-mă* statutul de principală în ambele cazuri.

10.2.15. Circumstanțialul de mijloc (instrumental)

Circumstanțialul de mijloc (instrumental) se concretizează mai ales la nivelul propoziției printr-o parte de propoziție, arătînd mijlocul (instrumentul, acțiunea, ființa cu rol intermediar) prin care se dobîndește o acțiune sau se manifestă o însușire:

Luă iar carnețelul, de la-nceput, și vru să scrie ceva cu creionul de aur... (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 293);

Ce bine-că ne putem eschiva cu câte-un gest cînd nu vrem să vorbim și cu cîte-o vorbă cînd nu vrem să facem gestul. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 123);

Mă descurc cu ceea ce cîștig.

Elementele regente pentru circumstanțialul de mijloc sînt verbe, adjectivele și interjecțiile, de regulă, suficiente semantic și gramatical, circumstanțialul fiind o determinare facultativă (cu rare excepții):

- verbe sau locuțiuni verbale:

Cîteodată, cu mintea pe care ți-a dat-o Dumnezeu nu mai înțelegi nimic pe lumea asta. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 311);

- adjective, de proveniență participială sau derivate cu sufixul *-(a)bil*: *reprezentabil, exprimabil*:

Lucrarea scisă cu pixul este nesemnată.

Exprimabil prin imagini, visul se derulează lent.

- interjecții:

Pleosc cu bîta în baltă.

Circumstanțialul de mijloc se exprimă prin:

- substantive sau substitute ale acestora în cazul acuzativ, precedate de prepozițiile: *cu, prin, din, în, după, la*:

Sînteți acuzat că prin comportarea dumneavoastră ați contribuit la declanșarea tulburărilor. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 141);

- substantive în cazul genitiv cu locuțiunile prepoziționale specializate: *prin intermediul, prin mijlocirea, cu ajutorul, pe spinarea, pe spezele, pe baza, în virtutea*:

Asemenea tuturor, ei au privirea îndreptată înăuntru și nu în afară și se descriu pe sine prin intermediul realității. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 106);

Statul, cu toate aparatele sale, este departe de a acoperi întregul cîmp al raporturilor de putere și, de altfel, nu poate funcționa decît pe baza relațiilor de putere preexistente. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 13);

²⁷⁰ Vezi Merlan, *Sintaxa*, p. 140.

- substantive în cazul dativ cu prepoziție: *mulțumită, datorită, grație*:
Stătea într-o casă, e drept, obținută prin stăruințele ei, dar **datorită numelui și calităților** lui Teofil. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 409);
- adjective pronominale posesive în cazul acuzativ cu locuțiuni prepoziționale specifice circumstanței instrumentale: *cu ajutorul, prin intermediul*:
Prin intermediul tău am găsit soluția.
- verbe la supin:
Trăiește din cerșit.

10.2.16. Propoziția circumstanțială de mijloc

Propoziția circumstanțială de mijloc determină verbe, adjective sau interjecții, arătând prin ce se realizează acțiunea sau caracteristica determinată.

Subordonarea în frază se realizează prin joncțiune cu ajutorul pronumelor sau al adjectivelor pronominale relative, precedate de prepozițiile *cu, din, la*, care impun acuzativul, sau cu locuțiunile specializate pentru cazul genitiv, *în baza, pe baza, în virtutea, prin intermediul etc.*:

Scriu cu ce am la îndemână.

Relațiile de dominare funcționează local, în virtutea a ceea ce M. Foucault numește „dispozitivul de putere“. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 37);

A obținut totul cu ajutorul cui știm noi.

C. Dimitriu adaugă, la jonctivele specifice circumstanțialei de mijloc, perifrazele conjuncționale *prin aceea că, grație faptului că*, interpretate însă, în alte lucrări²⁷¹, ca structuri analizabile (*prin aceea*–circumstanțial de mijloc, *că* –marcă a subordonării unei atributive)²⁷².

10.2.17. Circumstanțialul consecutiv

Ca funcție sintactică realizată la nivelul propoziției, acest circumstanțial suscită controverse în literatura de specialitate, fiind acceptat unanim ca realizare la nivelul frazei.

Totuși, dacă se acceptă că noțiunea de „consecință“ se poate materializa la nivelul propoziției, circumstanțialul consecutiv se definește ca funcția secundară, facultativă, care arată rezultatul, consecința desfășurării unei acțiuni, a manifestării unei stări sau însușiri. Circumstanțialul consecutiv, dacă admitem concretizarea acestei funcții la nivelul propoziției²⁷³, determină verbe, adjective, adverbe sau interjecții și poate fi exprimat prin:

- substantive în cazul acuzativ cu prepoziție: *până la, spre, pentru etc.*:

Mi se pare prea slab pregătit pentru examen.

Muncește până la epuizare.

10.2.18. Propoziția circumstanțială consecutivă

Propoziția circumstanțială consecutivă este propoziția secundară care determină un regent verbal și arată urmarea desfășurării unei acțiuni sau a manifestării unei stări sau însușiri. Propoziția circumstanțială consecutivă are ca elemente regente:

- un verb sintetic sau perifrastic:

Se implică în mai multe activități, încât nu i se poate reproșa nimic.

- un adjectiv:

În Apus, totul este de o igienă atât de ireproșabilă, încât, lipsit de dușmănie publice, de resentimente și de polemici oficiale, te stingi sufletește cu idealul culturii universale în minte. (R. L., 2005, nr. 38, p. 21);

- un adverb de mod, de timp sau de loc:

Melina era albă la față și tremura așa de tare că trebuise să se-așeze pe-un scaun. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 110);

²⁷¹ Avram, *Gramatica*, p. 388.

²⁷² *Tratat*, II, p. 1443.

²⁷³ Vezi Merlan, *Sintaxa*, p.143; pentru opinia contrară, vezi Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1439.

- rar, o interjecție²⁷⁴:

Pleosc o palmă, că văzu stele verzi.

Propoziția circumstanțială consecutivă se introduce prin:

- conjuncții și locuțiuni conjuncționale specializate: *încît, încît să, așa încît, astfel că*:

Oroarea avea asemenea dimensiuni, încît uneori, simplul fapt de a-ți ajunge la cunoștință îți depășea puterea de a îndura. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 26);

- conjuncții și locuțiuni conjuncționale nespecializate: *că, de, să, ca să, pentru ca să* și, popular și regional, *de...să. cît...să, de cît pe ce să*²⁷⁵:

Te cunoșteam prea bine ca să nu prevăd un asemenea deznodămînt. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 145);

Prea se spuneau multe pe seama văduvei ca ele să scape asemenea prilej de-a judeca singure. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 54).

În opinia Aureliei Merlan, între circumstanțiala consecutivă și regentă se manifestă o puternică solidaritate datorită morfemelor discontinue care le integrează, caracteristice unor grade de intensitate²⁷⁶. Dintre acestea, frecvente sînt morfemele în a căror structură intră ca prim element un adverb cantitativ: *atît de, așa de*. Solidaritatea care caracterizează consecutiva și regenta o apropie de circumstanțialele comparative; totuși, credem că, în vreme ce comparativele au, în general, un statut obligatoriu, consecutivile aparțin clasei circumstanțialelor tipice.

Un caz particular îl reprezintă circumstanțialele consecutive nemarcate printr-un conectiv subordonator, juxtapuse regentei²⁷⁷ și aflate în poziție frontală:

Aș lua seara

Luna, de somn

Ca pe-o pastilă,

Atît de mare e

Neodihna mea. (M. Sorescu, *Puntea*, p. 108);

Uneori mă întreb dacă într-adevăr știa unde merge, într-atît îmi pare de limpede locul spre care era condus. (H.-R. Patapievici, *Zbor*, p. 65).

10.2.19. Circumstanțialul de relație (de referință, referențial, limitativ)

Circumstanțialul de relație, numit și *de referință, referențial* sau *limitativ*, reprezintă o determinare, în general facultativă a regentului verbal, arătînd la cine sau la ce se limitează acțiunea sau caracteristica determinată, perspectiva din care este privită acțiunea sau caracteristica.

Elementele regente ale circumstanțialului de relație sînt:

-verbele sau locuțiunile verbale:

În legătură cu această temă s-au scris multe cărți.

-adjective:

Buni la învățătură, cei doi frați au fost remarcați imediat.

-adverbe:

A răspuns bine la ambele subiecte.

-rar, interjecții:

Cît despre ceilalți, hai să-i găsim.

Ca parte de propoziție, circumstanțialul de relație se exprimă prin:

- substantive (substitute), în cazul genitiv, precedate de o locuțiune prepozițională specializată: *în privința, sub aspectul, sub raportul, din partea, din punct de vedere* (dacă urmează un substantiv după *din punct de vedere*, acesta va fi în genitiv, iar *punct* este articulat cu articol hotărît – *din punctul de vedere al conținutului*; dacă urmează un adjectiv, substantivul *punct* este nearticulat, în cazul acuzativ – *din punct de vedere lingvistic*), sau de prepoziția nespecializată *asupra*:

²⁷⁴ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1440.

²⁷⁵ Nicolae Felecan, *Sintaxa*, p. 233.

²⁷⁶ Merlan, *Sintaxa*, p. 145.

²⁷⁷ Consecutivile nonfinite se marchează prin jonctivele *pentru (a), spre (a)*.

Dându-și seama însă că graba ar fi stricat lucrurile, nu-i mai ținea Agripinei logouri în privința inutilității oricărei suferințe. (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 207);

- substantive (substitute) în cazul acuzativ, precedate de locuțiunile prepoziționale specializate *cît despre, apropo de, cu privire la, relativ la, referitor la, privitor la, în ceea ce privește, în legătură cu, legat de* sau de prepozițiile nespecializate *de, în, la, după, pentru, din*:

O teză de licență nu necesită, după el, decît „minimul efort de a compila textete imbecile de pe Internet“. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 15);

In ce mă privește, sper ca totul să se rezolve favorabil. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 141);

În acest Occident îndepărtat erai judecat după siluetă, după îmbrăcăminte, după mașină și după locuință, ele fiind revelatoare pentru contul pe care-l aveai în bancă. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 448);

- prin adjective propriu-zise și adjective pronominale posesive în acuzativ, însoțite de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale – *de, din punct de vedere*, la care se pot adăuga perifrazele *în viziune, sub aspect*²⁷⁸ sau neprecedate de prepoziție:

Sub aspect semantic, nu sînt multe diferențe.

Semantic, nu sînt multe diferențe.

Din punct de vedere strict social, arta are în prezent o redusă acțiune asupra indivizilor. (Ion Gheție, *Încotro*, p. 106);

- prin verbe la moduri nepersonale (supin):

De auzit trebuie să fi auzit pașii mei în cutreierul lor ordonat prin cameră (Ion Gheție, *Încotro*, p. 168);

- prin adverbe de mod, de timp, de loc etc, cu sau fără prepoziție și prin locuțiuni adverbiale specializate (*în privința aceasta*):

De aproape, e aproape.

Analogia dintre planuri se vădește atît de strînsă și de coerentă, încît orice scîpare, orice breșă și orice aproximație sînt, în această privință cel puțin, excluse. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 20).

10.2.20. Propoziția circumstanțială de relație

Propoziția circumstanțială de relație, determinînd mai ales verbe și adjective (mai rar, adverbe sau interjecții), arată perspectiva din care este privită acțiunea sau caracteristica din regentă.

Această determinare facultativă se introduce în frază prin:

–prin locuțiuni conjuncționale specializate: *în ceea ce privește faptul că, relativ la faptul că, în legătură cu faptul că*²⁷⁹ :

Relativ la faptul că argumentele nu sînt convingătoare, se mai pot adăuga și alte exemple.

– prin conjuncții nespecializate *să, că, dacă* :

Mă gîndesc să plec.

–prin pronume sau adjective pronominale relative precedate de prepoziții sau de locuțiuni prepoziționale²⁸⁰:

Privitor la ceea ce mi-ai spus, nu am observații.

Propozițiile circumstanțiale de relație sînt ușor confundabile cu completivele directe, atunci cînd nu sînt marcate prin jonctive specializate. În aceste situații, dezambiguizarea se realizează prin apelul la criteriul semantic sau aplicarea testului de substituție a propoziției printr-o parte de propoziție (prin contragere).

²⁷⁸ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1445.

²⁷⁹ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1445.

²⁸⁰ În legătură cu structurile *în ceea ce privește, cît privește*, în lucrările de specialitate românești există două interpretări: 1) se consideră ele însele propoziții circumstanțiale de relație (*În ceea ce privește adevărul, nu putem adăuga nimic.*) – vezi GA, II, p. 321, N. Felecan, *Sintaxa*, p. 240 ș. a., introduse prin pronume sau adverbe relative precedate sau neprecedate de prepoziții; 2) structurile avute în vedere, prin desemantizare trebuie considerate locuțiuni prepoziționale care devin instrumente de marcare a circumstanțialului de relație ca parte de propoziție, opinie pentru care optăm (vezi și Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1446).

10.2.21. Circumstanțialul de măsură

Funcția sintactică de circumstanțial de măsură, recent delimitată de specialiști în inventarul funcțiilor sintactice, constituie o funcție facultativă în unele contexte, obligatorie în altele, care are realizare atât la nivelul propoziției cât și la nivelul frazei.

Din punct de vedere semantic, circumstanțialul de măsură exprimă noțiunea de „cantitate” care privește acțiunea, starea sau caracteristica determinată.

Elementele regente ale circumstanțialului de măsură, ca parte de propoziție, pot fi.

- verbe:

Merge kilometri întregi.

- adjective:

Un gard lung de un kilometru împrejmuește o grădină sub formă de dreptunghi.

- adverbe:

Mergi în urmă cu doi metri.

- adverbe:

Hai încă doi kilometri pe jos.

Suportul morfologic al acestei funcții, în propoziție, este concretizabil în:

- substantive, nume de unități de măsură, însoțite de adjective numerale sau cantitative:

Merge trei kilometri pe jos.

- numere adverbiale iterative (interpretabile și ca circumstanțiale de timp, vezi *supra*):

L-au căutat de trei ori.

- adverbe sintetice (*mult, puțin, destul*) sau perifrastice (locuțiuni adverbiale – *de multe ori*):

Citește destul.

- adverbul relativ sau interogativ *cît*:

Cui n-a avut parte să-și simtă sufletul țândări, copleșit de deznădejdea care-i anihilează orice dorință de a mai viețui, cum să-i explici pe-nțeleas cît ți-ai dori să cazi într-un somn din care să nu te mai trezești? (Ileana Vulpescu, *Arta compromisului*, p.192).

La nivelul frazei, circumstanțiala de măsură propriu-zisă (vezi *infra*) se introduce prin adverbele *cît* și *oricît*:

Stă cît/oricît vrea.

10.2.22. Propoziția circumstanțială de măsură progresivă

Propoziția circumstanțială de măsură este o clasă neomogenă de propoziții secundare circumstanțiale, din punctul de vedere al semantismului și al mărcilor jonctive subordonatoare. De aceea, în unele studii de sintaxă românești, se identifică două specii ale circumstanțialei de măsură – circumstanțiala de măsură *propriu-zisă* și circumstanțiala de măsură *progresivă*²⁸¹. Considerând că opinia funcționării unui circumstanțial de măsură progresiv la nivelul propoziției²⁸² este mai puțin convenabilă, ne raliem opiniei lui C. Dimitriu, care apreciază că propozițiile circumstanțiale de măsură progresivă, spre deosebire de cele propriu-zise, determină un verb și arată măsura creșterii/descrășterii acțiunii exprimate în regentă, având ca marcă jonctivul subordonator specific *pe măsură ce*:

Pe măsură ce mă apropiam de Piața Romană, zgomotele se înmulțeau, creșteau în intensitate... (Ion Gheție, *Încotro*, p. 169);

Dacă, însă, ideea funcționării raportului apozitiv în structurile frastice cu corelativ nu este considerată acceptabilă, atunci se ajunge la lărgirea posibilităților de materializare a propozițiilor circumstanțiale de măsură progresivă, pe de o parte, integrând cazurile de joncțiune prin *cu cît, pe cît, de ce*, iar, pe de altă parte, la necesitatea recunoașterii funcției de circumstanțial de măsură progresivă și la nivelul propoziției, soluție adoptată de majoritatea gramarierilor români:

Cu cît cineva este mai experimentat, cu cît posedă mai mult discernămint, cu atât reușește să sesizeze mai multe astfel de indicii și să le evalueze mai bine unele în raport cu celelalte astfel încât, în

²⁸¹ Vezi, Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1427.

²⁸² GA, II; p. 313.

final, probabilitatea identificării corecte a circumstanței în care se găsește să fie o bună aproximare a adevărului. (I. D., 2005, nr. 10 (13), p. 26).

Teme și întrebări:

I. Analiza sintactică a frazei:

El ajunsese să înțeleagă ce înseamnă să fii om de cuvânt, dar încă nu știa că nu trebuie să pari că ești om onest, ci să fii cu adevărat om onest.

II. Construiți patru enunțuri în care să existe *un subiect exprimat printr-un verb la un mod nepersonal, un predicat adverbial, un atribut pronominal genitival și un complement indirect exprimat prin pronume în genitiv.*

III. Construiți patru fraze în care propozițiile subordonate subiectivă, predicativă, completivă directă și finală să fie introduse prin *ca (...)* să.

IV. Propoziția subiectivă. Elemente regente (cu exemple)

V. Analiza sintactică a frazei:

Atunci pesemne că-i adevărat că numai inima haiducului știe ce-i mila, că numai ea știe să ierte.

VI. Construiți patru enunțuri în care să existe *un subiect reluat, un predicat nominal cu numele predicativ exprimat printr-un adverb relativ, un atribut în nominativ și un complement indirect prepozițional.*

VII. Construiți patru fraze în care propozițiile subordonate subiectivă, atributivă, completivă directă și circumstanțială de loc să fie introduse prin *unde.*

VIII. Propoziția subordonată subiectivă. Elemente de relație (cu exemple)

IX. Analiza sintactică a frazei:

Există, așadar, o categorie de oameni care ajung să spună lucruri despre care îndeobște se spune că nu încap în cuvinte.

X. Construiți patru enunțuri în care să existe *un atribut exprimat prin substantiv în cazul dativ, un complement indirect exprimat printr-un pronume relativ, un subiect exprimat prin pronume nehotărît și un circumstanțial de timp exprimat prin verb.*

XI. Construiți patru fraze în care propozițiile subordonate subiectivă, atributivă și predicativă și completivă indirectă să fie introduse printr-un pronume relativ compus.

XII. Propoziția predicativă. Elemente regente (cu exemple)

BIBLIOGRAFIE

- Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Enciclopedia limbii române*, [ELR], coordonator: Marius Sala, Univers Enciclopedic, București, 2001
- Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, coordonator: Ion Gheție, Editura Academiei Române, București, 1998
- Adam, Jean-Michel, *Les textes: types et prototypes. Récit, description, argumentation, explication et dialogue*, Nathan, 1997
- Alexandrescu, Ecaterina, *Cu privire la unele probleme ale propoziției subiective, predicative și regulile acestora*, în LL, XV, 1967, p. 167
- Anderson, John, M., *La grammaire casuelle*, în *Languages*, nr. 38, 1975, p. 18-64
- Angheliescu, Nadia, [Angheliescu, Conceptul], *Conceptul de determinare în lingvistica modernă*, în AUBLC, 18, 1969, p. 93-107
- Ardeleanu, Sanda-Maria, Manolache, Simona, *Syntaxe fonctionnelle du français contemporain*, Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1998
- Aristotel, *Organon*, I, Editura Științifică, București, 1957
- Asan, Finuța, *Raportul dintre diateze și tranzitivitate*, în SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 41-48
- Asan, Finuța, *Reluarea complementului în limba română*, SG, III, 1961, p. 93-105
- Austin, J. L., *How to Do Things with Words*, Clarendon Press, Oxford, 1962
- Avram, Mioara, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG, I, 1956, p. 141-164
- Avram, Mioara, [Avram, Observații], *Observații asupra coordonării*, în SG, II, 1957, p. 151-159
- Avram, Mioara, [Avram, Evoluția], *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, Editura Academiei, 1960
- Avram, Mioara, [Avram, Agent], *Cu privire la definiția complementului de agent și a complementului sociativ*, în LR, XVIII, 1968, nr. 5, p. 468-471
- Avram, Mioara, [Avram, Gramatică], *Gramatica pentru toți*, Editura Humanitas, București, 1997
- Bally, Ch., [Bally, Linguistique], *Linguistique générale et linguistique française*, Quatrième édition revue et corrigée, Editions Francke, Berne, 1965
- Barbu, Ana Maria, Ionescu, Emil, [Barbu, Teorii], *Teorii gramaticale contemporane: gramatica centrilor de sintagmă*, în LR, XLV, 1996, nr. 1-6, p. 31-55
- Bărbuță, I., *Structura semantico-valențială a verbului și diateza*, în „Revistă de lingvistică și știință literară”, nr. 4, 1992, Chișinău, p. 49-59
- Beaugrand, R. de, Dressler, W., *Introduction to Text Linguistics*, Londra-New York, Longman, 1981
- Bejan, D., [Bejan, Relația], *Relația internă frecventă în sintaxa limbii vechi*, St. UBB, 1972, 17, 1, p. 93-99
- Benveniste, E., *Problèmes de linguistique générale*, Editions Gallimard, 1966
- Berceanu, B., B., *Sistemul gramatical al limbii române, (reconsiderare)*, Editura Științifică, București, 1971
- Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu Ruxândoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, [DSL] *Dicționar General de Științe. Științe ale Limbii*, Editura Științifică, București, 1997
- Blackburn, Simon, [Blackburn, Dicționar], *Dicționar de filozofie*, Univers Enciclopedic, București, 1999
- Blanco, Xavier, Buvet, Pierre-André, Gavriilidou, Zoé, (eds.), *Détermination et formalisation*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia, 2001
- Bloomfield, L., *Le Langage*, Paris, Payot, 1970

- Borchin, Mirela-Ioana, [Borchin, *Lingvistica*], *Lingvistica în știința secolului al XX-lea*, Excelsior, Timișoara, 2001
- Bulgăr, Gh., *Limba română. Sintaxă și Stilistică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968
- Bulgăr, Gh., Stati, S., *Analize sintactice și stilistice*, București, 1970
- Bühler, K., [Bühler, *Sprachtheorie*], *Sprachtheorie*, (1934), Frankfurt, Ullstein
- Cârâc, S., Ioan, [Cârâc, *Introducere*], *Introducere în semantica propoziției*, Editura Științifică, București, 1991
- Cârâc, S., Ioan, [Cârâc, *Teoria*], *Teoria și practica semnului*, Institutul European, Iași, 2003
- Caragiu-Marioțeanu, Matilda, *Moduri nepersonale*, în SCL, XIII, nr. 1, 1962, p. 16-63
- Cervoni, Jean, [Cervoni, *Prépositions*], *Prépositions et compléments prépositionnels*, în „Langue française”, mai, 1990, nr. 86, Larousse, Paris, p. 85-89
- Chafe, W. L., *Meaning and the Structure of Language*, [Chafe, *Meaning*], Chicago-London, The University of Chicago Press, 1970
- Chelaru-Murăruș, Oana, *Particularități sintactice-stilistice ale construirii obiectului direct în lirica lui Nichita Stănescu*, în LR, XLVIII, nr. 1-2, p. 25-33, București, 1999
- Chevalier, J., Claude, Arrivé, Michel, Benveniste, Claire Blanche, Peytard, Jean, *Grammaire Larousse du Français contemporain*, Librairie Larousse, Paris, 1964
- Chomsky, N., [Chomsky, *Structures*], *Structures syntaxiques*, (1957), Editions du Seuil, Paris, 1969
- Chomsky, N., [Chomsky, *Aspects*], *Aspects de la théorie syntaxique*, (1965), Editions du Seuil, Paris, 1971
- Chomsky, N., [Chomsky, *Questions*], *Questions de sémantique* (1972), Editions du Seuil, Paris, 1975
- Chomsky, N., [Chomsky, *Cunoașterea*], *Cunoașterea limbii*, traducere de Alexandra Cornilescu, Ileana Baciș și Tatiana Duțescu Colibau din engleză (*Knowledge of Language: Its Nature Origins and Use*, volumul VII în Seria *Convergence*, USA, 1985), Editura Științifică, București, 1996
- Ciobanu, Valentina, *Dublarea complementului direct și a celui indirect (în sincronie și diacronie)*, în „Revista de lingvistică și știință literară”, Chișinău, 1998, nr. 6, p. 62/67
- Ciobanu, Valentina, *Funcția sintactică de complement și circumstanțial*, în Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova, Seria „Științe filologice”, vol. III, Chișinău, 2001, p. 42-44
- Ciompec, Georgeta, [Ciompec, *Adverbul*], *Morfosintaxa adverbului românesc – sincronie și diacronie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985
- Cipariu, T., [Cipariu, *Opere*, II], *Opere*, II, Ediție îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil, Editura Academiei, București, 1992
- Coja, Ion, [Coja, *Preliminarii*], *Preliminarii la gramatica rațională a limbii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983
- Constantinescu-Dobridor, Gh., [Dobridor, *Sintaxa*], *Sintaxa limbii române*, Editura Științifică, București, 1998
- Copceag, D., *Tipologia limbilor romanice/în opoziție cu limbile germanice și slave/și alte studii lingvistice*, Editura Clusium, Cluj, 1998
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Lingvistica*], *Lingvistica integrală*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1966
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Determinare*], *Determinare și cadru. Două probleme ale unei lingvistici a vorbirii* (1962) în vol. *F. de Saussure. Școala geneveză. Școala sociologică. Direcția funcțională. Școala britanică. Lingvistica saussuriană și post-saussuriană*. Texte adnotate, București, 1985
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Principios*], *Principios de semantica estructural*, Gredos, Madrid, 1986
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Prelegeri*], *Prelegeri și conferințe*, în Anuar de lingvistică și istorie literară, Editura Academiei Române, Iași, Tomul XXXIII, 1992-1992
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Text*], *Textlinguistik. Eine Einführung*, Herausgegeben und bearbeitet von Jorn Albrecht, Franke Verlag, Tübingen und Basel, 1994
- Coșeriu, E., *Principii de sintaxă funcțională*, (trad. de Emma Tămăianu), în „Dacoromania”, I, 1994-1995, nr. 1-2, Editura Academiei Române, Cluj-Napoca

- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Sincronie*], *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, Editura Enciclopedică, București, 1997
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Lecții*], *Lecții de lingvistică generală*, Editura ARC, Chișinău, 2000
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Teoria*], *Teoria limbajului și lingvistica generală. Cinci studii*, Ediție în limba română de Nicolae Saramandu, Editura Enciclopedică, București, 2004
- Coșeriu Eugen, *Linguistica del testo*, Introduzione a una ermeneutica del senso, Edizione italiana a cura de Donatella Cesare, La nuova Italiana Scientificva, Roma, 1997
- Coteanu, I., [Coteanu, *Contribuții*], *Contribuții la teoria articolului*, în SCL, IX, nr. 1, 1958, p. 17-44
- Coteanu, I., [Coteanu, *Gramatica*], *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Garamond, s. a.
- Crașoveanu, D., [Crașoveanu, *Complementul*], *Limba română contemporană – curs*, Fascicula a II-a, *Sintaxa propoziției, Complementul*, Ediția a II-a, 1973, Tipografia Universității din Timișoara
- Creția, P., [Creția, *Intern*], *Complementul intern*, în SG, I, 1956, p. 115-180
- Cunha, Celso, Cintra, Luis F. Lindley, *Nova Gramática do Português Contemporâneo*, Edições João Sá da Costa, Lisboa, 2002
- Curteanu, Neculai, Popârda, Oana, Oprea, Ioan, *Analiza limbajului fondată pe strategia de parsing SCD și pe execuția procedurală a șabloanelor verbale*, în *Lucrările primului colocviu național de limbaje, logică, lingvistică matematică*, Brașov, 1986, p. 89-96
- Curteanu, Neculai, Popârda, Oana, Oprea, Ioan, *An algorithmic description of the syntactic behaviour of noun groups*, în *Computers and Artificial Intelligence*, Vol. 6 (1987), No. 1, Slovenská Akadémia Vied, p. 7-34.
- Dagneaud, Robert, *Le vocabulaire grammatical. Technologie scolaire de Vanalyse et du style. Du cycle d'observation à la propédeutique*, Sedes, Paris, 1965
- Diaconescu, Ion, [Diaconescu, *Sintaxa*], *Sintaxa limbii române*, Editura Enciclopedică, București, 1995
- Diaconescu, Paula, [Diaconescu, *Un mod*], *Un mod de descriere a flexiunii nominale cu aplicație la limba română contemporană*, în SCL, XII, 1961, nr. 2, p. 163-188
- Diaconescu, Paula, [Diaconescu, *Agent*], *Exprimarea complementului de agent în limba română*, în LR, 1959, nr. 2, p. 4-5
- Diaconovici-Loga, Constantin, [Loga, *Gramatica*], *Gramatica românească (pentru îndreptarea tinerilor)*, text stabilit, prefată, note și glosar de Olimpia Șerban și Eugen Dăncescu, Editura Facla, Timișoara, 1970
- *** [Dict. Filoz.], *Dicționar de filozofie*, Editura Politică, București, 1978
- *** [DLRL], *Dicționarul limbii române literare*, vol. al II-lea, D-L, Editura Academiei, 1956
- *** [DLRM], *Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei, București, 1958
- Didilescu, Ion, Botezatu, Petre, *Silogistica. Teoria clasică și interpretările moderne*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976.
- Dimitriu, C., [Dimitriu, *GEM*], *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Editura Junimea, Iași, 1979
- Dimitriu, C., [Dimitriu, *GES*], *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Editura Junimea, Iași, 1982
- Dimitriu, C., *Discontinuitatea în Biblia de la București*, în LR, XXXIV, nr. 5, 1985, p. 395-400
- Dimitriu, C., *Dublarea complementului direct și a complementului indirect în Biblia de la București*, în AUI, XXXII, 1986, p. 39
- Dimitriu, C., *Actualitatea sintaxei lui Timotei Cipariu*, în LR, nr. 2, 1988, p. 155-162
- Dimitriu, C., *Valențele, obligatorii și valențele facultative ale verbelor românești*, în vol. *Limbaje și comunicare*, Institutul European, 1997
- Dimitriu, C., [Dimitriu, *Tratat*, I], *Tratat de gramatică a Limbii Române, I, Morfologia*, Institutul European, Iași, 1999
- Dimitriu, C., [Dimitriu, *Tratat*, II], *Tratat de gramatică a Limbii Române, II, Sintaxa*, Institutul European, Iași, 2002
- Dimitriu, C., [Dimitriu, *Raportul*], *Raportul sintactic de dublare în limba română*, în vol. *Limbaje și comunicare*, VI, partea a II-a, Editura Universității Suceava, 2003, p. 133-148
- Dîrul, Alexandru, [Dîrul, *Schițe*], *Schițe de gramatică funcțional-semantică a limbii române*, Chișinău, 2002

- Dobrovie-Sorin, Carmen, [Dobrovie, *Sintaxa*], *Sintaxa limbii române. Studii de sintaxă comparată a limbilor romanice*. Editura Univers, București, 2000
- Dospinescu, Vasile, *Le Verbe en français contemporain. Morphématique. Sémantique. Mode, temps, aspect et...voix*, avec une préface de Henri Portine, Editura Junimea, Iași, 2000
- Dragomir, Camelia, *Obiectul direct în perspectiva gramaticii cazurilor*, în *Analele Științifice ale Universității „Ovidius” Constanța*, secția Filologie, Tom I, 1990, p. 68-78
- Dragoș, Elena, *Pragmatică și pragmatica textului literar*, în *Semiotică și poetică* (4), *Cercetarea textului*, Cluj, 1989, p. 1-28
- Dragoș, Elena, [Dragoș, *Elemente*], *Elemente de sintaxă istorică românească*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995
- Drașoveanu, D., D., [Drașoveanu, *Tranzitiv*], „*Tranzitiv*”/ „*intransitiv*” și „*direct*”/ „*indirect*” – două *antinomii contestabile*, în *CL*, XXXVII, nr.1, 1992, p. 53-63
- Drașoveanu, D., D., [Drașoveanu, *Teze*], *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Clusium, Cluj, 1997
- Drăganu, N., [Drăganu, *Morfemele*], *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor*, București, 1943
- Drăganu, N., [Drăganu, *Elemente*], *Elemente de sintaxă a limbii române*, Imprimeria Națională, București, 1945
- Drăghicescu, D., [Drăghicescu, *Ontologia*], *Ontologia umană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987
- Dubois, J., *Présentation*, în „*Language*”, 52, 1978, p. 3-7
- Dubois, Jean e. a. [Dubois, *DL*, II], *Dictionnaire de linguistique et de sciences du langage*, Larousse, Paris, 1994
- Dubois, Jean, Giacomo, Mathée, Guespin, Lanis, Marcellesi, Christiane, Marcellesi, Jean-Baptiste, Mével, Jean-Pierre, [Dubois, *DL*, I], *Dictionnaire de linguistique*, Librairie Larousse, 1973
- Ducrot, O., *Le Dire et le dit*, Editions de Minuit, Paris, 1984
- Ducrot, O., Schaeffer, J. M., [NDEȘL], *Noul Dicționar Enciclopedic al Științelor Limbajului*, Editura Babel, 1996
- Eco, Umberto, *Lector in fabula*, Editura Univers, București, 1991
- Evseev, Ivan, *Semantica verbului. Categoriile de acțiune și stare*, Editura Facla, Timișoara, 1974
- Felecan, Nicolae, *Sintaxa limbii române. Teorie. Sistem. Construcție*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002
- Fillmore, Ch., [Fillmore, *The Case*], *The Case for Case*, în *Universals in Linguistic Theory*, New York, 1968
- Fillmore, Ch., [Fillmore, *Probl.*], *Quelques problèmes posés à la grammaire casuelle*, în *Langages*, 38, 1975, p. 65-80
- Fonseca, Joaquim, *Estudos de Sintaxe-Semântica e Pragmática do Português*, Porto Editora, 1993
- Foucault, M. *Ordinea discursului. Un discurs despre discurs*, Eurosong & Book, București, 1998
- Frâncu, Constantin, [Frâncu, *Curentele*], *Curentele și tendințele în lingvistica secolului nostru*, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 1999
- Frâncu, Constantin, *Conjunctivul românesc și raporturile lui cu alte moduri*, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 2000
- Frontier, Alain, *La Grammaire du Français*, Belin, Paris, 1997
- Găitânaru, Ștefan, *Verbele copulative și structurile lor*, în volumul *Aspecte*, II, p. 118-119
- Genette, Gérard, *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*, Editura Univers, București, 1994
- Gheție, I., *Baza dialectală a românei literare*, Editura Academiei, București, 1975
- Gheorghiu, Mărioara, *Le superlatif „absolu” et ses rapports avec le comparatif dans l'adjectif de nom et de verbe*, în *AUI*, Tomul XXIII, s. III, e. Lingvistică, 1977, p. 62-71
- *** [GA, II], *Gramatica limbii române*, Ediția a II-a, vol. Al II-lea, Editura Academiei, București, 1966
- Gaur, Al., *Părțile principale de propoziție*, în *SG*, I, Editura Academiei, 1956, p. 47-52
- Gaur, Al., *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în *LL*, VI, 1962, p. 121-139
- Gaur, Al., Wald, Lucia, Stati, Sorin, [TLG], *Tratat de lingvistică generală*, Editura Academiei, București, 1971

- Guțu Romalo, Valeria, *Despre clasificarea părților secundare de propoziție*, în LR, XII, 1963, nr. 1, p. 25-35
- Guțu Romalo, Valeria, *În problema clasificării verbelor. Încercare de clasificare sintagmatică*, în CL, XVI, 1963, nr. 1, p. 29-43
- Guțu Romalo, Valeria, *Articolul și categoria determinării în limba română*, în vol. *Elemente de lingvistică structurală*, București, 1967
- Guțu Romalo, Valeria, [Guțu Romalo, *Sintaxa*], *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973
- Hajoskeleman, Estera, *Funcția complexului întrebare – răspuns ca element de legătură în text*, în SCL, XXIX, nr. 6, 1978, p. 665-674
- Halliday, Michael, A. K., Hasan, R., *Cohesion in English*, Longman, London, 1976
- Házy, Ștefan, *O parte de propoziție în discuție*, CL, IX, nr. 2, 1964, p. 233-238
- Házy, Ștefan, *Predicativitatea: determinare contextuală analitică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997
- Hegel, G., W., F., *Enciclopedia științelor filozofice. Partea I. Logica*, Editura Academiei, București, 1962
- Heliade-Rădulescu, Ion, [Heliade-Rădulescu, *Gramatica*], *Gramatica românească*, Ediție și studii de Valeria Guțu Romalo, Editura Eminescu, București, 1980
- Herslund, Michael, Baron, Irène, *Dimensions spatiales du verbe avoir*, în *Théorie linguistique et applications informatiques*, Actes du 16e Colloque européen sur la grammaire et le lexique comparés (24-27 septembre 1997), éditées par Jean René Klein, Béatrice Lamiroy, Jean-Marie Pierret, Volume II, Louvain-la Neuve, 1999
- Heuer, Knut, *Untersuchung zur Abgrenzung der obigatorischen und fakultativen Valenz des Verbs*, LANG, 21, Forum Linguisticum, Frankfurt am Main, Bern, Las Vegas, 1977
- Hjelmlev, Luis, *Prolégomènes à une théorie du langage*, (1943), Les Editions de Minuit, Paris, 1953
- Hjelmlev, Luis, [Hjelmlev, *Essais*], *Essais linguistiques*, Les Editions de Minuit, Paris, 1971
- Hoarță Lăzărescu, Luminița, [Hoarță, *Probleme*], *Probleme de sintaxă a limbii române*, Editura Cermi, Iași, 1999
- Hoarță Lăzărescu, Luminița, [Hoarță, *Pragmatica*], *Lingvistica pragmatică*, Editura Cermi, Iași, 1999
- Hoberg, Rudolf, Hoberg, Ursula, [Hoberg, *Duden*], *Der Kleine Duden. Gramatica limbii germane*, Polirom, Iași, 1998
- Hodiș, Viorel, *Dintr-un viitor lexicon de terminologie sintactică: funcția*, St. UBB, *Philologia*, 1976, p. 32-42
- Hodiș, Viorel, *Apoziția și propoziția apozitivă*, Editura Științifică, București, 1990
- Ionescu, Emil, [Ionescu, *Manual*], *Manual de lingvistică generală*, Ediția a II-a revizuită, Editura All, București, 1997
- Ionescu, Emil, *Adevăr și limbă naturală. O introducere în programul lui Donald Davidson*, Editura All, 1997
- Ionescu, Raluca, *Tradiție și inovație în interpretarea apoziției*, în vol. *Tradiție și inovație în studiul limbii române*, coord. Gabriela Pană-Dindelegan, Editura Universității din București, 2004, p. 159-169
- Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Conversația. Structuri și strategii. Sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite*, Ediția a II-a (revăzută), Editura All, București, 1999
- Iordan, Iorgu, [Iordan, *LRC*], *Limba română contem-porană*, București, 1956
- Iordan, I., *Quelques parallèles syntaxiques romans*, în *Recueil d'études romanes*, București, 1959, p. 122-123
- Iordan, Iorgu, *Toponimia românească*, București, 1963
- Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române*, București, Editura Științifică, 1975
- Iordan, Iorgu; Guțu Romalo, Valeria; Niculescu, Alexandru, [SMLRC], *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura Științifică, București, 1967
- Iordan, Iorgu; Robu, Vladimir, [Iordan, Robu, *LRC*], *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978

- Irimia, Dumitru, [Irimia, *Curs*], *Curs de lingvistică generală*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1986
- Irimia, Dumitru, *Funcții sintactice realizate prin constituenți multipli*, în „Collegium”, nr. 4, 1988, p. 128-136.
- Irimia, Dumitru, [Irimia, *GLR*], *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997
- Ivănescu, G., [Ivănescu, *Istoria*], *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iași, 2000
- Ivănescu, G., *Formarea cuvintelor în limba română*, în LR, XIV, 1965, p. 31-38
- Ivănescu, G., *Gramatica și Logica*, (I), în AUT, An I, 1963, p. 255-267
- Ivănescu, G., *Gramatica și logica*, (II), în AUT, p. 193-219
- Ivănescu, G., [Ivănescu, *Curs*], *Curs de sintaxa limbii române moderne*, Editat, adnotat și prefăcut de Oana Popârda, Editura Junimea, Iași, 2004
- Jakobson, Roman, *A la recherche de l'essence du langage*, în „Diogene”, 1965, nr. 51
- Jespersen, Otto, *Essentials of English Grammar*, New York, 1939
- Jespersen, Otto, [Jespersen, *La philosophie*], *La philosophie de la grammaire*, (1924), Les Editions de Minuit, Paris, 1971
- Jespersen, Otto, [Jespersen, *Syntaxe*], *La syntaxe analytique*, (1937), Les Editions de Minuit, Paris, 1971
- Katz, J. A., Fodor, J., *The Structure of Language. Readings in the Philosophy of language*, MIT, Prentice - Hall, New Jersey, 1964
- Katz, Jerrald, Fodor, Jerry, *Structura unei teorii semantice*, în vol. *Antologie de semantică*, București, 1976, traducere în limba română de Narcisa Ceașu și Teofania Tripcea
- Kripke, Saul, *La Logique des noms propres*, Les Editions de Minuit, Paris, 1982
- Lamiquiz, Vidal, [Lamiquiz, *Lingvistica*], *Lingvistica Española*, Universidad de Sevilla, 1975
- „Langue française”, 2000, nr. 125, *Nouvelles recherches sur l'apposition* (Franck Neveu)
- „Langue française”, 2000, nr. 127, *La prédication seconde* (Pierre Cadiot, Naoyo Furukawa)
- Lazard, Gilbert, *Pour une terminologie rigoureuse*, în *La terminologie linguistique*, Mémoires de la Société de Linguistique de Paris, Nouvelle Série, Tome VI, Editions Peeters, 1999
- Le Goffic, Pierre, [Le Goffic, *Grammaire*], *Grammaire de la Phrase Française*, Hachette, Paris, 1993
- Levinson, S. C., *Pragmatics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983
- Lentricchia, F., Mc Laughlin, *Critical Terms for Literary Study*, The University of Chicago, 1990
- Lombard, Alf, *Le Verbe roumain*, I-II, Lund, 1954-1955
- Lyons, John, [Lyons, *Introducere*], *Introducere în lingvistica teoretică*, Editura Științifică, București, 1995
- Makaryk, Irena, R. (ed.), *Encyclopedia of Contemporary Literary Theory*, Univ. of Toronto Press, 1993
- Manea, Dana, [Manea, *Intern*], *Probleme ale tranzitivității în română* (I). *Verbele cu complement intern*, în SCL, XLI, nr. 5-6, 1990, p. 447-461
- Manoliu, Maria, *Asupra categoriei comparației în limba română*, SCL, XIII, 1962, nr. 2, p. 205-211
- Manoliu, Maria, *Asupra claselor pronominale din limba română*, SCL, XV, 1964, nr. 2, p. 187-193
- Manoliu-Manea, Maria, *Gramatică, pragmasemantică și discurs*, Editura Litera, București, 1993
- Martinet, André, *Elemente de lingvistică generală*, (1967), Editura Științifică, București, 1970
- Martinet, André, *Syntaxe générale*, Armand Colin, collection U, 1985
- Măinea, Mihaela, *Un tip special de determinare verbală*, în LR, XIII, 1969, nr. 6, p. 627-536
- Merlan, Aurelia, [Merlan, *Discontinuitatea*], *Sintaxa și semantica – pragmatica limbii române vorbite. Discontinuitatea*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1998
- Merlan, Aurelia, [Merlan, *Sintaxa*], *Sintaxa limbii române*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2001
- Micu, S., Șincăi, Gh., [Micu, Șincăi, *Elementa*], *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, Ediție de Mircea Zdrenghea, Editura Dacia, Cluj, 1980
- Mihăiescu, H., *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului Roman*, București, 1960
- Milner, Jean Claude, *Ordre et raisons de langue*, Seuil, Paris, 1982

- Minuț, Ana Maria, *Morfosintaxa verbului în limba română veche*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2002
- Moeschler, J., Reboul, Anne, [DEP], *Dictionar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinox, Cluj, 1999
- Moeschler, Jacques, Auchlin, Antoine, *Introduction à la linguistique contemporaine*, deuxième édition, Armand Colin, Paris, 2000
- Moldoveanu. C., Gheorghe, *Crîmpeie de limba română*, Editura Bucovina Viitoare, Suceava, 1999
- Mounin, Georges, *Clefs pour la linguistique*, Seghers, Paris, 1971
- Munteanu, Eugen, *Componenta aristotelică a gândirii lingvistice coșeriene*, în vol. *Omul și limbajul său. Studia linguistica in honorem Eugenio Coșeriu*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, AUI, sect. III-e, Tom XXXVII/XXVIII, 1991-1992
- Nagy, Rodica, *Determinare completivă și determinare circumstanțială în limba română*, Editura Universității Suceava, 2002
- Nagy, Rodica, *Sintaxa limbii române actuale*, I, Editura Universității Suceava, 2002, II, Editura Universității Suceava, 2004
- Neamțu, G., G., [Neamțu, Predicatul], *Predicatul în limba română*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986
- Neveu, Frank, *Quelle syntaxe pour l'apposition? Les types d'appariement des appositions frontales et la continuité référentielle*, în „Langue française”, 2000, nr. 125, p. 106-124,
- Niculescu, Al., *Asupra obiectului direct prepozițional în limbile romanice*, în SCL, X, 2, 1959, p. 185-205
- Noailly, Michelle *Apposition, coordination, reformulation dans les suites de deux GN juxtaposés*, în „Langue française”, 2000, nr. 125, p. 46-59.
- Oiță, I., *Despre propozițiile explicative*, LR, X, nr. 5, 1961, p. 445-461
- Oprea, Ioan, [Oprea, Lingvistică], *Lingvistică și filozofie*, Institutul European, Iași, 1992
- Oprea, Ioan, [Oprea, Terminologia], *Terminologia filozofică românească modernă*, Editura Științifică, București, 1996
- Oprea, Ioan, *Elemente pentru determinarea trăsăturilor formării, existenței și devenirii limbajelor de specialitate românești*, în vol. *Limbaje și comunicare*, IV, Editura Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, 2000
- Oprea, Ioan, [Oprea, Filozofia], *Curs de filozofia limbii*, Editura Universității Suceava, 2001
- Pană Dindelegan, Gabriela, [Pană, Determinant], *Determinant obligatoriu vs. determinant facultativ: o paralelă sintactică între verb și substantiv*, în SCL, nr. 5, 1978, p. 593-596
- Pană Dindelegan, Gabriela, *Tranzitivitate și diateză*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 1
- Pană Dindelegan, Gabriela, [Pană, Sintaxa], *Sintaxa transformățională a grupului verbal în limba română*. Editura Academiei, București, 1974
- Pană Dindelegan, Gabriela, [Pană, Semantica], *Sintaxă și semantică*, Universitatea București, 1992
- Pană Dindelegan, Gabriela, [Pană Dindelegan, Teoria], *Teorie și analiză gramaticală*, Editura Coresi, București, 1994
- Pană Dindelegan, Gabriela, [Pană Dindelegan, Elemente], *Elemente de gramatică: dificultăți, controverse, noi interpretări*, Humanitas Educațional, București, 2003
- Pană Dindelegan, Gabriela, [Dindelegan, Aspecte, II], *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, II, Editura Universității din București, 2003
- Pedestrașu, A., *Relația „determinat – determinant” în sintaxă*, în LMS, vol. I, București, 1973
- Philippide, Al., *Gramatica elementară a limbii române*, Iași, 1897
- Philippide, Al., *Opere alese. Teoria limbii*, Editura Academiei București, 1984
- Plett, Heinrich F., *Știința textului și analiza de text*, Editura Univers, București, 1975
- Pop, Liana, „Incidența” incidentelor. (Din nou despre nivelele discursului), în SCL, XLII, nr. 3-4, 1991, p. 73-88
- Popescu, Rodica, [Popescu, Tranzitivitatea], *Tranzitivitatea – categorie morfologică motivată de context*, în AUT, seria Științe Filologice, XXXIII, 1995, p. 241-248

- Popescu, Th., Constantin, [Popescu, *Sintaxa propoziției*], *Gramatica limbii române*, II, *Sintaxa propoziției*, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, 1997
- Popescu, Th., Constantin, [Popescu, *Sintaxa frazei*], *Gramatica limbii române*, III, *Sintaxa frazei și alte probleme speciale ale sintaxă*, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, 1998
- Pottier, B., *Présentation de la linguistique*, Klincksieck, Paris, 1967
- Pottier, B., *Le Langage*, Paris, 1973
- Pottier, B., *Linguistique générale. Théorie et description*, Paris, 1974
- Pottier, B., *Sémantique générale*, PUF, Paris, 1992
- Pușcariu, Sextil, [Pușcariu, LR], *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, Editura Minerva, București, 1976
- Radford, Andrew, [Radford, *Syntax*], *Syntax. A minimalist Introduction*, Cambridge University Press, 1999
- Rață, Georgeta, *Le verbe et le groupe verbal en français contemporain*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1997
- Rădulescu, Marina, *Complementul indirect în genitiv și regentul său*, în LR, XLI, 1992, nr. 1-2, p. 95-99
- Rădulescu, Marina, *Despre sintagmele (cu valoare de subiect) legate prin „și cu”*, în Dindelegan, *Aspecte II*, p. 183-188
- Récanati, Fr., *Le développement de la pragmatique*, în „Langue Française”, 42, 1979, Larousse, Paris
- Riegel, Martin, Pellat, Jean-Cristophe, Rioul, René, *Grammaire Méthodique du Français*, PUF, Paris, 1998
- Rizescu, Ion, *Note asupra subordonatelor explicative*, în LR, IX, 1960, nr. 1, p. 21-26
- Rizescu, Ion, *Complementul indirect sau al atribuirii*, în LR, X, 1961, nr. 5, p. 432-444
- Rosetti, Al., Byck, J., [Rosetti, *Gramatica*], *Gramatica limbii române*, București, Editura Ziarului „Universul”, 1945
- Roventă-Frumușani, Daniela, *Semiotica discursului științific*, Editura Științifică, București, 1995
- Roventă-Frumușani, Daniela, *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*, Editura Tritonic, București, 2004
- Ruwet, N., *Introduction à la grammaire générative*, Pion, Paris, 1967
- Sala, Marius, *Cu privire la unele determinative din toponimia românească*, în LR, XVIII, nr. 5, 1969, p. 62-69
- Sandfeld, Kr., *Linguistique balkanique, Problèmes et résultats*, Paris, 1930
- Sandfeld, Kr., Olsen, Hedwig, *Syntaxe roumaine*, I-II-III, Librairie Munksgaard, Copenhagen, 1936, 1960, 1962
- Saussure, Ferdinand, de, [Saussure, *Curs*], *Curs de lingvistică generală*, Polirom, Iași, 1998
- Săteanu, C., *Coordonarea explicativă*, LL, XI, 1966, p. 375-385
- Săteanu, C., *Timp și temporalitate în limba română*, București, 1980
- Searle, J. R., *Les actes du langage. Essai de philosophie du langage*, Hermann, Paris, 1973
- Secrieru, Mihaela, [Secrieru, *Elemente*], *Elemente de sintaxă sincronică comparată*, Editura Universitas, XXI, 2000
- Secrieru, Mihaela, *Cumulul de funcții sintactice în limba română („elementul predicativ suplimentar”)*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2001
- Spitzer, Leo, *The Romanian Vocatives again*, în BL, XIII, 1945
- Stan, Camelia, *Gramatica numelor de acțiune din limba română*, Editura Universității din București, 2003
- Stati, Sorin, *Le Transphrastique*, PUF, Paris, 1990
- Stati, Sorin, *Problema diatezelor*, în LR, VII, 1958, nr. 2, p. 39-45
- Stati, Sorin, *Valorile participiului*, în LR, VII, 1958, nr. 5, p. 27-39
- Stati, Sorin, *Sintagma și locul ei în structura limbii române*, în *Elemente de lingvistică structurală*, [ELS], Editura Științifică, București, 1967
- Stati, Sorin, *Noțiunea de „funcție” în gramatică*, în LL, XIV, 1967, p. 127-134
- Stati, Sorin, [Stati, TMS], *Teorie și metodă în sintaxa*, Editura Academiei, București, 1967

- Stati, Sorin, [Stati, *Elemente*], *Elemente de analiză sintactică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972
- Stoianova, Daniela, *O încercare de interpretare a modelului complementului dublat*, în SCL, XLII, nr. 3-4, 1991, p. 133-150
- Șăineanu, Lazăr, [Șăineanu, *DULR*], *Dicționar universal al limbii române*, Litera, Chișinău, 1998
- Șerban, Vasile, [Șerban, *Curs*], *Sintaxa limbii române – curs practic*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970
- Șerban, Vasile, [Șerban, *Teoria*], *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974
- Șerbănescu, Andra, [Șerbănescu, *Întrebarea*], *Întrebarea. Teorie și practică*, Editura Polirom, Iași, 2002
- Șotropa, C., [Șotropa, *Gramatica*], *Gramatica limbii române*, Ediția a V-a, Editura „Cartea Românească”, București, ș. a.
- Șotropa, C., Grecu, V., [Șotropa, Grecu, *Gramatica*], *Gramatica limbii române*, București, 1946
- Tamba Dănilă, Elena, [Tamba, *Vechi*], *Vechi și nou în sintaxa limbii române*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2004
- Tămăianu, Emma, *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Clusium, Cluj, 2001
- Teodorescu, Ecaterina, [Teodorescu, *Propoziția*], *Propoziția subiectivă*, Editura Științifică, București, 1972
- Tesnière, L., [Tesnière, *Eléments*], *Eléments de syntaxe structurale*, Klincksieck, Paris, 1959
- Tiktin, H., [Tiktin, *Gramatica*], *Gramatica română pentru învățământul secundar. Sintaxa*, ediția a III-a, București, 1945
- Tomescu, Domnița, [Tomescu, *Gramatica*], *Gramatica numelor proprii în limba română*, Editura All, București, 1998
- Trandafir, Gh., D., *Considerații asupra diatezelor*, în LL, VI, 1962, p. 123-132
- Trandafir, Gh., D., *Relațiile sintactice în cadrul frazei*, în LR, XXIII, 1974, nr. 5, p. 385-391
- Trandafir, Gh., D., [Trandafir, *Probleme*], *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, 1982
- Trandafir, Gh., D., *Observații asupra coordonării*, I, LR, XXXV, 1986, nr. 5, p. 391-400; nr. 6, p. 474-483
- Tuțescu, Mariana, *Du mot au texte*, Editions Cavallotti, București, 1996
- Vlad, Carmen, *Textul aisberg*, Casa Cărții de Știință, Cluj, 2000
- Vasiliu, Emanuel, [Vasiliu, *Introducere*], *Introducere în teoria textului*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1990
- Vasiliu, Emanuel, [Vasiliu, *Elemente*], *Elemente de filosofie a limbajului*, Editura Academiei, București, 1995
- Vasiliu, E., Golopenția Eretescu, Sanda, [Vasiliu, Galopenția, *Sintaxa*], *Sintaxa transformațională a limbii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969
- Vater, H., [Vater, *Einführung*], *Einführung in die Textlinguistik*, 2 Auflage, Wilhelm Fink Verlag, München, 1994
- Vianu, Tudor, *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*, Editura Pentru Literatură și Artă, București, 1957
- Vrăjitoru, Ana, [Vrăjitoru, *Nominalitatea*], *Nominalitatea în limba română*, Editura Vasiliana '98, Iași, 1998
- Vrăjitoru, Ana, [Vrăjitoru, *Interferențe*], *Interferențe categoriale la substantivele românești*, Editura Vasiliana '98, Iași, 1999
- Vulpe, Magdalena, [Vulpe, *Subordonarea*], *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980
- Wald, Henri, *Propoziția și judecata*, în LR, X, 1961, nr. 6, p. 521-528
- Wald, Henri, *Limbaj și valoare*, Editura Enciclopedică Română, București, 1973

- Wartburg, von Walther, Zumthor, Paul, [Wartburg, *Précis*], *Précis de syntaxe du français contemporaine*, Editions Francke, Berne, 1973
- Wilmet, Marc, [Wilmet, *La détermination*], *La détermination nominale*, PUF, Paris, 1986
- Wilmet, Marc, [Wilmet, *Grammaire*], *Grammaire critique du français*, Duculot, Paris, 1997
- Zugun, Petru, *Părțile de propoziție*, în CL, XXIII, 1978, nr. 1, p. 103-104
- Zugun, Petru, *Realizarea suficientă și realizarea insuficientă a funcțiilor sintactice*, în LR, XLI, 1992, nr. 1-2, p. 109-111
- Zugun, Petru, *Funcțiile sintactice ale numelui la cele cinci cazuri*, în „Limba română”, Chișinău, III (1993), nr. 3-4, (11-12), p. 38-43

IZVOARE

- Arghezi, T., *Poeme în proză*, Editura Minerva, București, 1985
- Bănulescu, Ștefan, *Cartea de la Metopolis*, ediția a III-a, Editura Alfa, București, 1999
- Barbu, Ion, *Poezii*, Prefață și tabel cronologic de Dinu Pillat, Editura Albatros, București, 1992
- Barbu, Ion, *Poeme*, Editura Saeculum I.O., București, 1977
- Blaga, Lucian, *Opere*, I, Editura Minerva, București, 1984
- Blaga, Lucian, *Opere*, II, Ediție critică de George Gană, Editura Minerva, București, 1984
- Blandiana, Ana, *Poezii*, Editura Minerva, București, 1989
- Breban, N., *Animale bolnave*, Editura Tineretului, București, 1969
- Breban, N., *Don Juan*, Editura Cartea Românească, București, 1981
- Breban, N., *Drumul la zid*, Editura Cartea Românească, București, 1984
- Breban, Nicolae, *Francisca*, Editura Cartea Românească, București, 1971
- Buzura, Augustin, *Fetele tăcerii*, Editura 100+1 Gramar, București, 1996
- Caragiale, Mateiu, *Craii de Curtea-Veche*, Editura Cartea Nouă, Craiova, 1991
- Cassian, Nina, *Poezii*, Editura Tineretului, București, 1963
- Călin, Vera, *Însemnări californiene 1986-1996*, Editura Univers, București, 1997
- Călinescu, G., *Scrinul negru*, Editura Eminescu, București, 1977
- Cele mai frumoase 100 de poezii ale limbii române*, alese de Petru Romoșan, Editura Compania, București, 2001
- Creangă, Ion, *Povești, povestiri, amintiri*, Editura Minerva, București, 1989
- Densusianu, Ovid, *Opere*, I, *Lingvistică. Scrieri lingvistice*, Editura Pentru Literatură, București, 1968
- Eminescu, Mihai, *Poezii. Proză literară*, Ediție de Petru Creția, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Cartea Românească, București, 1984
- Foartă, Șerban, *Un castel în Spania. Pentru Annia*, Editura Brumar, Timișoara, 1999
- Golopenția, Sanda, *Cartea plecării*, Editura Univers, București, 1995
- Golopenția, Sanda, *America-America. Eseuri*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996
- Gheție, Ion, *Încotro?*, Institutul European, Iași, 1999
- Gheție, Ion, *Biruatorii*, I, Editura Litera Internațional, București-Chișinău, 2002
- Ibrăileanu, G., *Adela. Fragment din jurnalul lui Emil Codrescu (iulie-august 189..)*, Editura Pentru Literatură, București, 1963
- Macedonski, Al., *Versuri și proză*, Editura Albatros, București, 1987
- Marino, Adrian, *Ole! España. Jurnal spaniol*, Editura Aius, Craiova, 1995
- Mazilu, Teodor, *Înmormântare pe teren accidentat. Nuvele*, Editura Eminescu, București, 1973
- Melinescu, Gabriela, *Jurnal suedez*, I, (1976-1983), Editura Univers, București, 2000
- Paler, Octavian, *Aventuri solitare. Două jurnale și un contrajurnal*, Editura Albatros, București, 1996
- Patapievici, H.-R., *Zbor în bătaia săgeții. Eseu asupra formării*, Editura Humanitas, 1995
- Patapievici, H.-R., *Omul recent. O critică a modernității din perspectiva întrebării «Ce se pierde atunci când ceva se câștigă?»*, ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 2001
- Preda, Marin, *Moromeții* I, Editura 100+1 Gramar, București, 2000
- Preda, Marin, *Viața ca o pradă*, Editura Albatros, București, 1977
- Sadoveanu, Mihail, *Nicoară Potcoavă*, Editura Minerva, București, 1974
- Sadoveanu, Mihail, *Romane. Venea o moară pe Siret. Demonul tinereții. Paștile blajinilor*, Editura Cartea Românească, București, 1988
- Sebastian, Mihail, *Jurnal 1935-1944*, Editura Humanitas, București, 1996
- Sorescu, Marin, *Efectul de piramidă*, Editura Fundației „Marin Sorescu”, București, 1998
- Sorescu, Marin, *La liliaci*, Editura Cartea Românească, București, 1986
- Sorescu, Marin, *Puntea (Ultimele)*, Editura Creuzet, București, 1997

Stănescu, Nichita, *Ordinea cuvintelor*, I-II, Editura Cartea Românească, București, 1985
 Stănescu, Nichita, *Argotice*, Editura Românul, București, 1992
 Steinhardt, N., *Jurnalul Fericirii*, Editura Dacia, Cluj, 1997
 Streinul, Mircea, *Drama casei Timoteu*, Ediție îngrijită și prefată de Mircea A. Diaconu, Editura Timpul, Iași, 2001
 Vulpescu, Ileana, *Carnetul din port-hart*, Editura Tempus, București, 1998
 Vulpescu, Ileana, *Rămas-bun casei părintești*, Editura Arta Grafică, București, 1991
 Vulpescu, Ileana, *Arta compromisului*, Editura Tempus, 2002
 [CV], *Codicele Voronețian*, Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Universitatea București, Institutul de lingvistică, Editura Minerva, București, 1981.
 „România literară“, (R.L.), București, anul XXXVII, 2004